

V. DEMETRIUS

Ph126

Bd 232988

TINEREȚEA

CASANDREI

ROMAN

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA COOPERATIVĂ «POPORUL», B-DUL ELISABETA No. 27

1913

131371

PARTEA I

TINEREȚEA CASANDREI

I

Cînd răgușitul cîntat al cocoșilor, în miez de noapte, se mistuia în ceață, se înăbușea sub căderea șirurilor lungi de ploae sau răzbătea ușor prin limpezimea seninului, Gheorghe Casimcea nu se clintea de pe-o coastă. Dormea întins, drept ca un butuc, fără să se sucească odată în așternut. Dar, după o jumătate de ceas, ca și cum ar fi ținut seama, prin somn, de cucurigul cocoșilor, sărea din pat, aprindea lumînărica de seu de pe colțul mesii la candelă, și se gătea în pripă de plecare.

Nevastă-sa, care se culcase cu un ceas, două mai în urma lui, cînd îi auzea tusea, tresărea, deschidea ochii, ațîntea urechea, și pricepea că Gheorghe se pregătește de plecare la abator. Femeia nu mai închidea pleoapele, ci își întorcea privirile deschise în spre el, crezînd că e datoria ei de nevastă, să fie trează cînd pleacă la lucru razimul casei.

Cîte odată se întrebau cîte ceva; bărbatul vorbea apăsător, răstit, gros, temeinic, totdeauna în vorbe puține. În sfîrșit, sufla în lumînărica de seu, lipită de gura unei ulcele de lut sau de un sfeșnic de pămînt, și în oda

năvălea întunerecul, abia găurit sub tavan, în ungherul despre răsărit, de lumina searbădă a candelii. Pleca, își înclina adînc capul, ca să nu-și lovească fruntea de pragul de sus al ușii. Spatele încovoiat pierdea în bezna din tindă, pașii i se auzeau în jurul casii, pe drum; se pierdeau într'un bocănit de cizme, iarna ca și vara. Maria se cuibărea în așternut lîngă fie-sa Casandra și mai dormea ca la două ceasuri.

Cînd soarele își arăta undrelele aurite cu care avea să se îmbrace lumea în albimea dimineții, Maria era pe picioare. Dumnezeu știe ce putea face prin cenușiul dintre noapte și zi, cînd nici pasările în cuiburi nu se înduplecă să plece în căutarea grăunțelor pentru puii lor. Nu ședea locului. Pășea în vîrfurile picioarelor, ca să n'o deștepte pe Casandra, și făcînd te miri ce, gusta poesia nedeslușitului, cînd puterile sunt odihnite; o gusta fără să știe.

Văzduhul se înălbea, pîlcuri de vrăbii, ca aruncate din pom în pom, se azvîrleau ciripind din toată puterea, în corcoduși, în zarzări, în tufe de liliac. Cocoșii săreau pe garduri, își băteau

puternic aripile de trup, ca și cum cereau să fie ascultați, și-apoi, cu gîturile întinse își ascultau cucurigu, mulțumiți. Găini și rațe ca zăpăcite, umblau în cîrduri, doar și-or găsi stăpîna cu poala plină de grăunțe. Sgomotul marelui oraș venea în unde tot mai multe peste casele scunde ale suburbiei, peste curțile largi. Pe stradă se auzea mersul hurducat al sacalei și tînguiosul «Oo! ao, ho!» al sacagiului străbătea în case.

Casandra se deștepta totdeauna în larma orătiilor din curte, hămesite de foame și care veniau să dea cu ciocurile în ușa tindii. Fără zăbavă, se spăla, se pieptăna, se îmbrăca și-i da măsii o mînă de ajutor. Nu prea aveau ce face în casa cea mică două femei. De pe cînd avea zece ani, Casandra locuia pe rînd cînd la părinți, cînd la nașe-sa. Dar și la nașe, ca și la ei, aceiași singurătate și tăcere. Pe maică-sa o poreclise lumea «muta» pentru că n'avea multe vorbe de schimbat peste gard, ori peste drum, cu vecinii. Pe tatăl Casandrei îl poreclise și mai urît: «mocnitul». Căci numai pesomorît îl vedeau vecinii întorcîndu-se pe înserat, dela abator, pe omul care pleca la unul noaptea, să jupoae vite și să scoată măruntaele din ele.

Gheorghe Casimcea, mînjit și îmbibat totdeauna de sînge și de grăsimă pînă la piele, părea o fiară însetată, posomorîtă și desgustătoare. Omul perduse și zîmbet și seninătate tot spintecînd și jupuind vitele, pregătindu-le moartea și stînd martor la spaima și cutremurul bietelor animale, pînă își dădeau duhul. Iar meseria lui făcută zilnic, ani peste ani, zdrobise în inima lui duioșia fi-

rească omului, îi înăsprise glasul și privirea, și pusese pe chipul măcelarului o sălbătăcie fără pereche. Însăși fetița lui nu cuteza, decît dacă o întreba el, să-i vorbească, și-atunci cu strîngere de inimă, cu frica nelămurită și sguuitoare pe care o însuflă singele pînă și neștiutorilor copii.

Maria Casimcea își perduse și ea, zi cu zi, duioșia de mamă și plăcerea de-a vorbi; în ascuțirea cuțitelor și în mirosul de mațe și de măruntae, vecinic făcute ghem într'un ungher al casei, în posăceala ce se răspîndea în văzduhul puțin al odăii din sprînce-nile încruntate ale bărbatului și din buzele lui strînse cu hotărîre, sub mustățile sburlite și stufoase.

Pentru copila Casandra, liniștea din casa părintească era vînată și apăsătoare. În cimitire e mai mult surîs decît în multe bordeie sărace. Doar cînd scăpă pe stradă se mai înviora sufletul fetei. În curte, încă rămînea singură acasă, pentru că în deobște poarta era închisă de către maică-sa, Casandra nu avea alta de făcut decît să se uite la rațele curții care, tot măcîind și legănîndu-se în mers, căutau lacome să găsească încă vre-un maldăr de mațe, ca să și le rupă una alteia din pliscuri. Doar plopul din poartă, înfrunzează și desfrunzează, găsduind cer-turile și dragostele a sute de vrăbii, foșnind și scîrțiind, umbrînd strada, adăpostind de arșiță ca și de ploae, diumeții, cerșetorii, țigani și îndrăgostiții pripășiți cine știe de pe unde. Doar plopul putea să-i spună ceva copilei care creștea ca toate făpturile, cu toate simțurile, cu toate nevoile și cu toate dorințele firești.

Maria Casimcea, fie pentru că nu avea să-i dea năzuroașii fete

de mâncare după poftă, fie că se sătura de făptura aceia mică și nepotrivită cu tăcerea casei o trimetea la nașe. Aici Casandra avea să ajute unei bătrîne la deretecat, să'i facă mici tîrgueli dela băcănia din apropiere, și să învețe a face la ciorap. Văzduhul singurei odăi locuită de nașe mirosea a gutue, iar liniștea adîncă de aici era misterioasă și ușoară, ca într'o criptă încăpătoare, aerisită și albă. Nimeni nu se arăta pe pragul odăiții. Vara era răcoare în tinda întunecoasă și lipită ca de eri pe jos cu lut proaspăt, iar iarna se făcea cald în cămăruie cu două găteje.

Nașa Casandrii, văduvită de multă vreme, își petrecea viața între biserică și casă. Trăia dintr'o pensie mică și din chiria a două odăițe la drum, închiriate unui ciobotar. Dusesese o viață mai bună sau mai rea, era sau nu mulțumită cu puținul ei avut, nimeni nu putea ști, de și era limbută ca o gaiță. De-o întrebai știa să răspundă pe de-asupra, sau cu un proverb, și te trezeai că stai de vorbă cu mama Tudora, precum o chema, asupra vremii, asupra mieilor scumpi foc în ajunul Paștilor. Taina ei nu se deslega în vorbe decît în fața icoanelor Maicii Domnului și a Sfinților Împărați Constantin și Elena, din fruntea casei.

În fața imaginilor acestea, șterse și mohorîte, buzele bătrînei se mișcau repede, ochii ei spălăciți de multele toamne trăite, prindeau să licărească prin ochelarii sprijiniți de urechi, și pe care neapărat că și'i puneau, cînd se închina

Ținea toate posturile, toate Vinerile și Miercurile, și nu scăpa o Sîmbătă a morților fără să facă

o pomană, cît de mică. Popa o dădea drept pildă enoriașilor lui pentru dărnicia ei cucernică. Nu era de tot bătrînă ca să se îngrijească de mîntuirea păcatelor și să le răscumpere. Avea vre-o cincizeci și opt de ani. În tainițile cugetului ei, credea căși cumpără dela Dumnezeu, cu colivele și micile ei pomeni, zilele de trăit aici pe pămînt. De aceia nu uita nici odată, nici acatistele, nici să lase la miruit gologanul ei de văduvă fără sprijin și nădejde, atît de prețuit de Christos într'o parabolă. Și nici pe cerșetorii din tinda bisericii nu'i uita. Avea și pentru ei cîte un covrigel, un măr, o pară. Vădita ei sărăcie și cunoscuta'i singurătate pe lume,—nu avea de cît un nepot, unde-va prin țară—, îi ușurau viața, întru cît ceilalți nu'i pretindeau mai mult decît dăruia de bună voce. Așa fiind, milostenia ei și mulțumirea celor îndatorați îi luminau în deajuns cărarea pustie, cu o faimă de care se bucura fără să supere pe altul. Biserica de astăzi, s'o recunoaștem, are darul să hărăzească multor bătrîni și neputincioși, pe care și Cristos i-ar primi cu milă, mici fericiți, nepismuite, dar sigure.

Se înțelege că cucoana Tudora se credea părintele sufletesc al Casandrei, întru cît ea o botezase. Făcînd-o creștină, prin taina botezului, în fața lui Dumnezeu, în locașul sfînt al bisericii, ea își luase asuprași răspunderea mîntuirii. Ar fi vrut s'o crească necurmat sub ochii ei, dar i se ura adesea și, întărîndu-și inima creștinească și îndatoririle crîncene, o trimetea la părinți ca să mai descurce locul. Un copil îți dă de lucru; trebuie să'l piepteni, să'l îmbraci și să'i coși hainele cel puțin odată pe zi rupte sau descusute,

să'l cureți și să'i speli albiturile și hainele. Ajutorul ce îl da Casandra bătrînii era o nimica. Numai cînd avea fulgi de curățit, cucoana Tudora se bucura într'adevăr de micul ei oaspete.

II.

Slabă, mijlocie la înălțime, cu fața ovală și smeadă, cu ochii mari și castanii, cu priviri lungi, uitate pe ce se așezau, ca și cum înțelegeau tîrziu, așa era Casandra la șai-spre-zece ani. Părul adunat tot în creștetul capului, semănînd cu un cuib răsturnat, mai ascundea o parte din fruntea mică, și umbrea cu tristețe ochii uimiți și bulbucați ai Casandrii. La poarta casii lor se ivera rar. Se arăta numai cînd îmbrăca o haină nouă. Un plop nesfîrșit, a cărui umbră se întindea pe jumătate din stradă, era ca stîlp la poarta lor, râmuros, des ca o mătură verde, în soarele verii, fără să'i pese de piroanele bătute în lemnul lui și de slujba ce o îndeplinea. Părea un paznic uriaș, din poveste, la casa sgripturoaicii pipernicite. De după el, din curte, Casandra urmărea mersul lumii pe stradă, spiona perechile de tineri, zîmbetele, ochiadele, și trăgea cu urechea la ce'i spun fetele ele între ele. De după plop, ascunsă, aflase ea dorința, patima, clevetirea și cîte altele.

La șai-spre-zece ani, Casandra rămăsese orfană de tată. Pacea posomorită, care apăsase văzduhul cuibului părintesc, își mai albise acum norul negru. În schimb mai-că-sa plîngea cîte odată ceasuri întregi, și ca norii mînoși se pomeneau amîndouă, mamă și fiică, pe plîns. Ziua se făcea seară pentru ochii lor împerdelăți de lacrimi.

De atîta bocet li se făcuseră ochii roșii, lacrămile sărate tot curgînd printre gene, le luaseră în calea lor, răniseră locul, așa precum și izvoarele smulg pomii, rup pămîntul pe unde trec.

Prin moartea bărbatului ei, mama Casandrii se ridicase dintr'odată din tîhnitul întunerice în care trăise, se ridicase deasupra vieții între trecut și viitor. Privise limpede și adînc înapoi, înaintea și înțelesese cumplita zădărniciie a vieții. Pricepuse că venise pe lume necerută, nedorită, că se născuse ca să nască la rîndu'i; că vieții nu-i păsa de viața ei, dar că'i pusesese în inimă milă și dragoste pentru altul, pentru fiică-sa. Și se întrebasese femeia, adîncită în gînduri, de ce nu'i venea să-și sugrume fetița, cînd pricepuse că și viața acesteia tot goală și aspră va să fie. Nu i-ar fi făcut Casandrii mai mult bine cîrmîndu-i zilele, decît lăsînd-o așa: copil de pripas, fără părinți, fără stare fără meserie? Cu ce o aștepta viața? la ce să i-o ocrotească? Nu o vedea chinuindu-se, bolînd, căzînd în moarte la tot pasul?

Infiorată de prăpastia ce se deschidea la capătul gîndurilor ei, Maria Casimcea, sugrumîndu-și cugetul, își trimetea copila la nașe.

Nașa, mai rece și mai limpede la cap, găsi o cale potrivită. Casandra era mare, era cuminte, putea să se ducă la lucru, într'o fabrică dela Filaret. Se știa din auzite că pe acolo ține văzduhul de mașini, de coșuri de fabrici, că mișună un norod întreg de bărbați și femei, și că fabricile acelea au vecinic nevoie de brațe. Nașa își luă într'o zi fina de tovarășe la drum, trecu pe la Apa Minerală podul sub care gîrla Dîmboviței, ca într'un pat adînc,

se mișcă leneșe și galbenă ca lutul, pe cînd pompierii dela gura podului făceau instrucție, țănoși și absorbiți. Turla, în formă de căciulă ciobănească, a bisericii lui Bucur, părea că se înclină pe un umăr, ca să lase să se vadă turelele bisericii mai mari, care aveau să dăinuiască și după ea, dar care se zidise mulțumită așezării ei mai întii. Mircea Vodă de pe dealul lui mai înalt, mai temeinic, datora ciobauului Bucur, de pe movilița lui, gata să piară ca un mușuroi de orbeți, rostul lui de mai apoi. Mirosul de tăbăcărie împuțea văzduhul siniliu. Pe bulevardul Neatîrnăre imriosul Uzinei de gaz schimbă gîndurile în care nașa se adîncise și dădu curaj finei să înceapă vorba:

— Unde mergem nașe? Unde sîntem pe-aici?

— La Filaret! unde să fim?

Bătrîna îi vorbise fetii de binele ce-ar isvorî din cîștigul cît de puțin al ei, și din deprinderea cu ostenelele și cu lumea.

Fata mocrnitului abia știa să împungă cu acul. Bucătărie știa atîta cît putuse să învețe la părinți și la nașe, adică prea puțin. La fabrică, dacă avea s'o primească, avea să învețe să umble printre oameni, să muncească, să își desvâlue, să își crească iscusința și să-i dea preț.

Bulevardul Neatîrnărei se sfîrșea într'un drum ca de țară, cu pulberea răscolită de toate cortegele funerare ce plecau din oraș la cele trei cimitire așezate în creștetul Bucureștilor: Belu, militar și catolic.

La stînga drumului, dealungul uzinei, se întindea un maidan verde de iarbă și de băltoace, la dreapta faimoasa cîmpie a Libertății, de pe poala largă a dealu-

lui Filaret. Două fîntîni cu apă rece și cristalină ca la munte, aduceau lume multă Duminica în jurul lor. Pe atunci încă se mai petrecea cu apă rece, aer curat, și pe iarbă verde.

Drumețele suiră dealul repede pe una din multele cărări șerpuite și ajunseră aproape de gară.

Nedumerită, nașa privi în toate părțile, ne mai știind încotro să apuce. Un bărbat, în bluză albastră da să treacă pe lângă ea repede, cu pasul larg. Ea îl opri sfioasă.

— Domnule, unde e pe aici o fabrică, în care se primesc fete la lucru?

— Ascultă bine mătușe, răspică omul în bluză, dai prin curtea gării; vezi drumul?...

— Il văd, dădu din cap femeia.

— Treci prin gară, mergi de-a lungul șinelor, pînă dai de un drum care le tae. Acolo să te oprești. Pe dreapta e «Fabrica de tricotaje». Ascultîți fetițe? vorbi de astădată lucrătorul Casandrii la casa din dreapta, mare, cu două caturi!

Intrați acolo, aia e fabrica.

Și lucrătorul le întoarse spatele, repezindu-se de vale pe deal, fără grije de cărare.

Mergînd dealungul liniilor sclipind în soare, printre șiruri de vagoane ici și colo, femeile au ajuns la răsîpîntie și la fabrică. Sfioasă, bătrîna ocolea cu ochii clădirea și căuta un om ca să mai întrebe, despre cîte nu știa nici ea, în privința fabricii. Fata privea cu inima înghețată, casa în care poate că avea să intre și să stea mereu de aci înainte, și în care deocamdată nu știa cum va fi primită, dacă se va pricepe sau nu, și dacă norocul și iscusința o vor sluji. Priveau amin-

două din poartă ușa deschisă a clădirii. Bătrîna își trezi curajul și intră, iar Casandra păși în urma ei.

Un miros de lînuri și de parafină domnea în încăperea întunecoasă. În fundul odăii după niște gratii largi, la o masă lungă, doi oameni scriau în condici, în fața a două ghișeuri. O larmă turburată se revărsa necurmaat prin ușa care răspundea în fabrică. În două lăzi deschise așteptau, pe semne ca să le vie rîndul, jurubițe negre și cafenii. Bătrîna se plecă pe unul din ghișeuri:

— Este de lucru la D-voastră, domnule?

— Pentru dumneata? întrebă cu oarecare zîmbet funcționarul.

— Nu. Pentru fata asta. E mare! e cuminte! Unde lucrează atîtea...

— A mai lucrat? întrebă iarăși omul de după zăbrele.

— Ba pînă astăzi... de ce să mint? Nu. Dar e vrednică.

— Să vie de Luni. Cum o cheamă?

— Casandra.

— Nu-i destul.

Bătrîna nu înțelegea. Fata își topi sficiunea și, roșie pînă la urechi, vorbi ea:

— Casimcea.

— Foarte bine. Șase lei pe săptămînă. Să vie Luni, la șase, dimineața.

— Vă mulțumesc, domnule; să trăiți!

— Vezi, rosti mama Tudora, de cum se văzu alături de fină, pe drum, în fața fabricii, vezi că pretutindeni sunt oameni buni ca pîinea caldă! Ai văzut ce oameni, și cum mai munceau! Stăteau gheboșați pe hîrțile lor, nu-și ridicau capetele să vadă un chip de om. Mi-era teamă să le vorbesc, văzîndu-i cum se străduiesc

de amarnic. Și dacă le-am vorbit, ce oameni de omenie! pe loc m'au înțeles. și te-au primit. Iacă, voi ați fi stat în casă, cu ochii cît cepele de mari, plîngînd și văicărîndu-vă, că pieriți, că n'aveți după ce bea apă. N'am făcut eu bine că te-am luat de mînă și ți-am spus: «Hai Casandro?» Cine șade, coada-i cade!

Un șuerat puternic, sîșietor, ca un țipăt de deznădejde, le împietri pe loc. Erau printre șinele gării Filaret. Femeile întoarseră capetele și văzură locomotiva sălbatică venind mînioasă, pufnind și gemînd, tîrînd în urmă'i ca la douăzeci de vagoane. Priviră cu luare aminte și 'și dădură seama că trenul avea să treacă pe lîngă ele. Stătură locului să privească mersul pe șine al balaurului ca din poveste. Mișcate, îl priviră pînă se depărtă. Locomotiva își micșorase iuteala, avea să intre în gară.

Femeile se pomeniră iarăși la drum de-alungul șinelor lucii, cu impresia că ziua aceea era mai însemnată decît altele, ca și cum trenul le croise mai largă strîmta cărare a vieții lor.

Cînd trecură prin gară, locomotiva pufăia ca ostenită, vagoanele erau goale. Lumea din ele se resfirase pe dealul Filaretului, care pe unde își avea locuința.

Și iar tăiară cîmpia Libertății, umbrită ici colo de salcii scorbu-roase, se îndrumau pe bulevardul Neatîrnîrii, negru de cărbune, pînă în calea Șerban-Vodă, iar de-acolo pînă aproape de gîrla Dîmboviții așternut cu lespezi aproape trandafirii. Mirosul de dubială, îmbicsea văzduhul. De-a lungul cheiului gîrlei, jos lîngă apă, tăbăcari cu brațe vînjoase trăgeau la mal pieile lăsate în

apă, cîteva femei își băteau ru-fele cu maiul. Apa turbure ca braga avea pete de păcură verzui, violete. Pe malurile verzi cîteva copii își făceau delucru, trîntindu-se, gata să cadă în apă.

Mama Tudora aduse pe fină-sa acasă la Maria. Mama deschise ochii mari ca să soarbă cuvintele.

— Șase lei pe săptămînă! spuse scurt Tudora și așteptă răspunsul Mariei.

Maria dădu din cap, își șterse en șortul ochii, și rosti cu bărbia în piept.

— Nu mai aveam ce ne face! Pieream. Numai să fie cumintel!

Casandra, Luni dimineată a intrat cu cel din urmă șir de fete și de lucrători tineri, când «a su-flat de șase». Șuerul lung, gros ca un urlet, care porunceă să fie toată lumea la lucru și să-și în-ceapă mașinile mersul, i-a aruncat parcă pe ușă pe toți cei de afară. Cînd a intrat Casandra în fabrică, parcă era pe altă lume și nu mai știa cum o chiamă. Nu mai știa să calce; i se părea că cimentul podelei are să fugă. Își ațîntea privirea năucă pe o roată și re-pede, ca să nu ametească, să cadă, și-o muta pe alta. Se dăduse dru-mul motorului. Sub plafonul înalt, zeci de roți se învîrteau, pe un fus nesfîrșit, de odată cu el, dînd peste cap neconținut niște curele late, a căror învîrtire zăpăcea jos alte roți. Un vuet ameteitor se a-runca năvalnic către ușa spre care Casandra își întorcea des pri- virile cu părere de rău, că nu i se deschide ei, ca să plece în lu-mea limpede și obișnuită. Erau acolo mașini pentru tricouri, ma-șini pentru ciorapi, mașini pentru broboade! Fetele mici, ca fata Mariei dela plop, aveau de lucru cu jurubițele. Tot prin ajutorul

unei mașini, firele treceau pe mo-soare numite în fabrică «șpuluri», cu o iuțală neînchipuită. Mii de șpuluri trebuiau mosorite pe zi, ca să hrănească mașinele, fără răgaz.

Cît s'a mirat mai tîrziu Casan-dra cînd și-a dat seama că vede lămurit printre curelele și fusele de fier strălucitoare, peste războa-ele drăcești, pe cutare lucrător neamț, care avea părul creț și-și ținea ochii vecinic țintîți pe itele întinse, ca să nu scape un ochi. Prin toată larma de iad, Casan-dra auzea ca toate fetele fluera-tul lui Sommer, glasul de trom-bon al lui Tomsohn, cel care ținea disciplina în fabrică. Undeva, la stînga, era un mare atelier în care se desăvîrșeau tricourile, se împlineau ochiurile scăpate, sub direcția «Doamnei». N-a aflat nici odată cum o chema pe doamna aceia turnată din mult, dar cu car-neă tare și strînsă ca mușchii pe oase. În schimb a știut în cîteva zile că directorul, domnul Sper-ling, cu ochii reci ca oțelul, trăia cu Doamna, și că pentru hatîrul ei n'ar fi dat afară pe bavarezul care i-ar fi mîncat cîinele. Direc-torul avea un cîine gras, ca o-sînza, vecinic în umbra stăpînului, și, într'adevăr, Bavarezii, de care fabrica era plină, păreau ferme-cați de spatele lui lat. Românii din fabrică erau siguri că ei mă-nîncă cu plăcere carne de cîine și făceau multe glume între ei pe socoteala Bavarezilor. De pildă, în vremea prînzului, dacă se a-propia vreun dulău de fabrică, îl luau cu pietre la goană ca să-i scape viața. Și cîte altele.

III

Dosită după plopul din poarta

casei lor, Casandra văzuse lumea ca un copil-teatrul. Ca pe o mi-rează pe care o poartă vîntul, cînd vrea, prin vecini, așa cunos-cuse ea plăcerile vieții, îndem-nurile și îmbierile ei. Le știa, dar nu le cuibărise. În fabrică printre zecile de flăcăi și de fete, Casandra sorbi degrabă văzduhul acru al patimei, dulce al dragostei.

Bărbații priveau într'un anume fel la pieptul și la șoldurile ei. Numai din priviri n'ar fi putut înțelege și se turbura. Flăcăi obraznici îi spuseră în față măs-cări neacoperite, privind-o în fun-dul cugetului, ca să vadă cum le primește fata mare. Avea dese ori vînatăi pe trup, pișcată pînă la sînge de degetele brutale ale lu-crătorilor. Seara, la semnalul de plecare, din cîrduirile fetelor cîte zece două-zeci se furișau de ce-lelalte, ca să se întâlnească nu de-parte cu «el». «Îl» aștepta sugîn-du-și țigara, pe cînd fata se apropia legănîndu-se, își repezea mîna, după care urma un țipet, mai mult de durere decît de plăcere, și amîndoi se perdeau în sus, pe liniile drumului de fier, în grădi-nile cu ulucile rupte pe alocuri, prin șanțurile adînci pline de iarbă. După truda zilei, care numai frica de foame și de tot felul de lip-suri o porunceau, viața își cerea drepturile, brutală, rinjind, amă-gînd nenorocirii cu un minut de plăcere.

Muma Casandrei, auzise, de cînd fata mergea la lucru, de primej-diile fabricii. Știa că dacă bărbați și femei lucrează sub acelaș aco-perămînt e peste putință să nu se rătăcească mințile unei fete. Ea își povățuia mereu copila, îi în-șira întîmplăricunoscute în mahala de fete rămase însărcinate, apoi cu copiii fără tată, fiind nevoite

să se desfrîneze cu desăvîrșire, ca să aducă o piine pruncului; fără să găsească, așa chiar, o viață mai ușoară. Și apoi, nestăpînitul ho-hot de batjocură al lumii, viața pe care te încăpățînezi s'o trăești, nu atît pentru tine, cît pentru făptura plăpîndă și caldă ce ți se lipește de sîn, și își întinde oarbă gura lacomă să sugă.

Duminicile ca și sărbătorile, Ca-sandra nu se mai sfia să stea în poarta casii lor, cu o floare în păr, puțin sulemenită cu foiță roșie pe buze și pe obraji. De cum se înclina soarele către apus și umbra plopului urias creștea treptat pe strada plină de gropi, treceau unele după altele cîrduiri de fete înțe-pate, făcîndu-și mersul și privirile de sărbătoare, călcînd mărunt și ușor, privind alene cîrduirile de flăcăi ce se vînturau pe stradă. Flăcăii, fuduli, privind ca de sus, și ei cu mersul domolit, fumînd țigări cu carton și scuipînd printre dinți la distanță, măsurau pe cei dela porți, își înfigeau ochii printre fete, aruncau cîte o necuvîntă în treacăt, cu glas tare ca să audă ceata și să rîdă. Ocăriți de mume, lătrați de cîte un dulău mai isteț, floarea mahalalei călca bătos, ne-turburată și se perinda așa pînă tîrziu noaptea.

I se întîmpla uneori Casandrei să se întrebe ce trebuie să-i placă, și ce trebuie să nu-i placă, din toate cele ce-i treceau pe dinainte, și mai ales din cele statornicite. Era oare mai frumoasă ziua de sărbătoare, cu haitele de flăcăi, cu șirurile de fete trecînd pe ulița lor? Acelaș praf orbea mahalaua de cîte ori trecea Mihalache, mare măcelar, în căruța cu leagăn, săl-tînd de cîte o palmă de pe pietre în gropi și din gropi pe pietre, iar Mihalache și soția lui bălăbănin-

du-se zîmbitori, încîntați de goana turbată a cailor roibi.

Uneori bețivi legănați de băutură, de dragoste și de nesomnul nopții de Sîmbătă spre Duminică, oftau sau chiuiau, dacă mai aveau putere, pe cînd înapoia lor țigani sireți și batjocoritori le cîntau cîntecul potrivit cu patima. Se întreba fata dacă erau frumoase toate acestea și tot ce vedea Duminica dela poartă. Poate că ziua de sîrbătoare era bună pentru odihnă, scăpa de uruitul fabricii, de vîlmășagul unei lumi nepăsătoare și rele față de ea, ca să se odihnească. Dece nu se odihnea în casă, dece sta la poartă, dacă nu pentru că era frumoasă înfățișarea lumii? Să stea în casă între patru pereți, să șadă la poartă, acelaș urît amar o cuprindea. Nehotărîtă sta uneori în curtea casei lor și se uita după soare, după nori, în neștire. Iar cînd își da seama că se uită pe cer, se socotea drept nebună, căci n'auzise pe nimeni spunînd că cerul e frumos și vrednic de privit. Iar în mărunta și neschimbata ei viață n'avea pe ce ține ochii îndelung.

Venise toamna. Mișcătoarele frunze ale plopului se despărteau tot mai multe de crengi, se legănau șovăitor în cădere, ca să mai întîrzie par'că lipirea de pămîntul umed, cu regret pentru ramura dăruită de soare cu cîte o rază tîrzie, cu frică pentru tîna de jos, cu care aveau să se contopească, să se piardă fără urmă.

Intr'o zi, subcomisarul se opri mirat la doi pași de plop, cu ochii înfiți în ai Casandrei, vesel și cu ifos:

— Dumneata ești de-aici? Nu te-am văzut nici odată! Brava! frumusică fată! Ești a Mariei?

— Da, zîmbi fata, și o adevă-

rată roșată îi întrecu roșul de foiță de pe obraz.

Subcomisarul își proptea gîtul într'un guler înalt, își despicase picioarele ca o prastie, își umflase pieptul în pardesiul de culoarea cafelei cu lapte. Găsea fata pe gustul lui.

— Hm! îmi pare bine că ești în suburbia mea. Și eu să nu știu nimic! Cum te cheamă?

— Casandra.

Puțina lume de pe la porți își ațintise privirile către fată și comisar. Vîntul, ca o pînză smulșă de undeva, din apus, se repezea de-alungul străzii mohorîte, oploae de frunze curgea de vale din plop, ca pe aripi de moarte.

IV

Bătrînele femei, Maria și Tudora, amîndouă văduve, veneau des una la alta, să stea de vorbă. Dela nămezi se făcea călduț în casă, și fără foc. De obicei gazda stătea în pat grecește, schimbîndu-și din cînd în cînd picioarele amorțite, iar mosafirul pe un scaun. Undrelele, din mîinile lor deprinse, se mișcau și cînd fruntea se ridica de pe lucrul mîinilor, ca ochii uneia să caute în ochii celeilalte. Cîte odată par'că uitau că sînt împreună și o tăcere de singurătate le învăluia. Își depăna îndelung fiecare gîndul, îl suceau, îl răsuceau de nu mai era el; îl părăseau fără să-și dea seama și ajungeau cine știe unde. Lucruri cu neputință de îndeplinit, ca și fapte vechi se așezau ca apa turbure în pahar, la fund, adevărate visuri nebune, nepotrivite cu sărăcia lor. Soarele își revărsa lumina palidă prin ferestre, pe pat, pe pămîntul de pe jos, pe subrezii pereți de casă în paiantă.

Se înseninase iarăși toamna. Zimbea însorită printre ramurile negre și goale, și sufletele se bucurau și de surîsul acesta, rece ca un adio.

Pământul ud at în fiecare dimineață de brumă, se svînta, se sbicea prin gropnițe, hrănea ici colo mănunchiurile de iarbă. Pierise însă cu desăvîrșire graiul tainic, șopotul ascuns a mii de vieți aciuat și adăpate de reვენea țărîinii. Casandra avea ce aștepta acum, nu numai sărbătoarea, ci orcînd, seara la poartă. Urîtul pierise ca să'i ia locul nesomnul, în care îndruga în gîndu-i cuvîntări întregi, întrebări și răspunsuri. Subcomisarul venea des lîngă plop să stea de vorbă cu fata Mariei. Cînd n'o găsea, fluera într'un anume fel și Casandra, cu urechea atîntită, prindea șuerul, pe care maică-sa nu-l auzea, și eșea în drum. Vecinii vedeau, cu toate că felinarul uliței rămînea stîns de multe ori, doi inși învăluți în întuneric, făcînd o singură mogîldeață lîngă trunchiul plopului. Șoaptele, tăcerea lor, larina ușoară și pricepută a sărutărilor lor, făcură agere privirile vecinilor. Multe fete n'aveau somn liniștit pînă tîrziu, roase de pizmă.

În sgomotul fabricii, aspru, asurzitor și neconținut, Casandra auzea limpede ce-și povesteau suratele, pe cînd mîinele tuturoră călăuzeau dibaci firul de bumbac pe șpuluri pînă la sfîrșit. Lucrul mergea iute, omul poate că l-ar fi încetinit, dar rîvna mașinilor, suflul războinic ce stăpînea toată fabrica iuțea brațele, agerea ochii și deprindea urechea să prindă, prin vîltoarea de sunete, graiul omenesc.

Uneori dragostea din sufletul

Casandrei biruia harmalaia năpăditoare într'ășa chip că fata nu mai auzea nimic în juru-i, ca și cînd însuși motorul, inima fabricii, ar fi stat din uriașa lui pulsație. Amintirea subcomisarului, năzărită în minte-i dintr'odată, lucea și bucura, întuneca și înlătura tot ce se afla în jurul Casandrei, ca o iconiță mîntuitoare scoasă din sîn repede într'o clipă de primejdie. Fata Mariei se ridica deasupra trancătului, zurui-tului și șueratului fabricii, într'o liniște deplină, ca un lotus alb peste o baltă verde și miasmată. Ea zimbea imaginii iubite, gîtul i se încorda într'o poză mai mîndră și mai grațioasă ochii îi străluceau de fericirea lăuntrică, și căuta să ție pe loc amintirea și să se cufunde la nesfîrșit cu ea. Și deodată firul de lînă se rupea, fabrica învia în juru-i, de par'că ridica cineva stăvilărul unor ape mari. Fetele din juru-i, tot lucrînd mereu, își dădeau coate, în pofida ei.

De și nu se destăinuise nimănuia, tovarășele ei de lucru aflară de întîlnirile din fața porții. Mai întîi trei vorbiră între ele și o cercetară cu ochii pe furiș. Peste puțin timp aflară toate cîte lucrau la șpuluri, și de la ele fabrica toată. La prînz, pînă să înceapă lucrul, aveau ce vorbi. Îți place Muta? Se vede că nu vorbea de mîndrie. Ce o fi văzut la ea subcomisarul? Trăește cu el? Mă mir de ce mai lucrează alături de noi!

Fiecare din ele avea cîte un ibovnic. Dar iubiții lor erau de acolo din fabrică, lucrători, meseriași. Nu se pizmuiau una pe alta, pentru că li se părea că așa trebuia, să fie, întrucît lucrătorii le stăteau în drum, îi vedeau zil-

nic, lucrau sub acelaș acoperămînt și aveau aceeași stare de nevoiași. Un subcomisar însă, li se părea din altă lume, mai fudulă, mai aleasă.

Intr'amurg, pînă la lăsatul lucrului pe a doua zi, minutele se lungeau cumplit pentru Casandra. De cîtăva vreme i se părea că lucrătorii o îmbrîncesc mai mult pe ea la esire, decît pe celelalte fete. O dușmănie înversunată își urzea bezna în jurul ei, clocotea surdă și neputincioasă, și ținea să se arate drept un dispreț de om cinstit pentru o lepădătură femeiască.

În vorbe, în privire, în golul ce se făcea în preajma ei la prînz, fata de șaptesprezece ani simțea palme, înfruntări și înjurături. Din instinct ocolea gilceava, căutată de ceilalți, se ferea de tineretul fabricii și se răznea la o parte. Dar singurătatea ei era și ea luată drept fudulie, drept dispreț.

Iar pe cînd fabrica o izgonea din cercul ei, subcomisarul venea în fiecare seară, tot mai stăruitor și mai cald; îi vorbea, o înflora, o înfierbînta și i făgăduia o viață liniștită în casa lui de holtei. Se mira și ea ce o mai putea ține legată de casa părintească. Mai-că-sa? N'o iubea pe ea mai mult decît pe el. Starea de țiitoare la care o îmbia el? Nici atît. În fabrică puține femei măritate văzuse. Lumea trăia cam pe apucate, dragostea era și ea o foame ce se potolea în silă, pe furate, pe furiș, fără să lase datorii, hoți și păgubași. Toată lumea era mulțumită la urmă. Prilej de haz pentru bărbați, cînd își aduceau aminte la circumă, după multe pahare golite, rare ori pricină de păruială, de vărsare de sînge și de amor. Nu mai bate vîntul pa-

timilor mari. Frica temniței sigure a scos cuțitele din mîni și le-a dus la bucătărie. Mai eri te puteai avînta în cea mai năzdrăvană faptă: se putea să cazi, să ți se rezeze capul pe butuc, să-ți dai sufletul în ștreang; dar se putea prea bine să ajungi tărîș, grăpiș căpitan de oaste, pomojnic, om de încredere al lui Vodă sau al boerului Răspăr. Norocul trăia pe vremea aceia mai mare și de cît Domnitorul. Astăzi trebuie să fii mulțumit dacă poți să mori ceea ce ai ajuns să fii pînă la 35 de ani. Cei de jos se frămîntă netrebnic ca furnicile și n'au un fir de iarbă pe care să se urce.

Perechile de îndrăgostiți rare ori durau o gospodărie. Mila de semenul tău, care răzbate și prin cremene, înduioșă pe bărbatul care se știa vinovat de sarcina femeii. Cînd o vedea suferindă, cu un copil în pîntece, cînd se gîndea că și el a fost povară în coapsele maicii lui, bărbatul se frîngea de mijloc, pleca fruntea îndîrjită și își primea nevasta sub acoperămînt. Trăiau așa, fără cununie. Căsătoria cere zaiafet cu lăutari și cu petrecere costisitoare. Casandrei nu-i era teamă de ponosul de țiitoare... Totuș, șovăia să-l asculte pe subcomisar. Pasul era mare și hotărîtor. Odată plecată din casa părintească, sub nici un cuvînt nu mai putea trece în mahala drept fată. Apoi maicăsa nu gîndea și nu simțea ca lumea din fabrică. Ea trăise după vechile obiceiuri, în respectul și cu frica de bărbatul pe care îl primise, de și nu-l alesese. Nașa de asemenea ar fi urgisit-o odată pentru totdeauna, aflînd c'a plecat după un om fără cununie, fără învoirea mamei. Văduva Maria n'avea cum să-și ferească odrasla

decît cu vorba. Eşise din muţenia ei; povăţuia de cîte ori tresărea văzîndu-şi fata aprinsă la faţă, abătută, sau cînd o auzea cîntînd ca nealtădată de dor şi de dragoste. Căsuţa scundă înăbuşa sufletul fecioarei îndrăgostite. Pereţii albi, coşcovi, strîngeau ca o carceră, împiedicau sburdălnicia de căprioară, dobîndită de curînd.

Iarna venise. Ceruri de nori scunde îşi scuturaseră îndelung puful alb. Puzderia de zburătoare nehotărîte umpleau văzduhul, se legănau uşoare şi se lipeau tot mai multe de faţa pămîntului. Acoperişurile albe, drumurile albe, albi copacii despoiaţi de podoaba frunzelor verii, oraşul tot părea o sărbătoare a nevinovăţii. Ca o glugă ciobănească sta omătul pe acoperişul cuibului Casandrei. În miile lui de braţe, plopul singur ţinea o iarnă întreagă de zăpadă. Pe drum, afînată, neaua sta de trei palme, albă, cu răsfrîngeri viorii.

Casandra se strecură din pat ca o şopîrlă cînd auzi flueratul ştiut. Afară, prin văzduhul de cleştar, flueratul sunase ca dintr'un nai de argint. Mama ei dormea cu faţa către perete. Candela aţipită îşi arunca slaba veghere într'un colţ al odăii pe un maldăr de haine femeieşti, desbrăcate şi repezite acolo în pripă. Casandra se îmbracă în grabă, fără sgomot. Îşi puse broboada în cap, deschise hoţeşte uşa, o închise binişor şi se furişă tiptil în ograda părintească, afară la poartă. Auzise bine chemarea. Cu gulerul ridicat, cu pălăria trasă pe ochi, el o aştepta. Strada era pustie. Umbra plopului era culcată pe zăpada nesfîrşită, ca o pată fumurie. O noapte senină de rai pogorîse

pe albimea pămîntului. Voaluri albe şi beteală se revărsau neconţinut din fîntina lunii. Stelele străluceau de par'că aveau să piară a doua zi, şi văzduhul albastru şi îngheţat nu era străbătut de nici o undă de vînt. Se auzi o mişcare pe aproape, ca de aripi şi un trîmbiţat de cocoş. Apoi altele, răspunsuri, se destrămară în aer. El îi petrecu braţul drept pe după mijloc şi ea îi înfăşură mîna în broboadă. Mergeau așa, încet, călcînd ca pe covoarescumpe, ca pe staturi groase de petale, argintuiţi de lună. Mergeau în neştire, fără ţel. Nu le era frig, şi ar fi avut ce să-şi spună un veac. Omătul scîrţîia sub paşi. Cuprinsul scînteia ca pulberea de pietre scumpe. Gerul le mîngîia obraji ca o mînă rece o frunte înfierbîntată. Ea se lipea de el, caldă şi supusă, el o strîngea pe coapsă ca şi cum rostea un jurămînt, în sfinţenia nopţii, neasemănat de frumoasă. După mult umblet, ca din întîmplare, se aflau în faţa casei lui.

— Vîno să vezi unde stau eu. Am îngheţat de frig, spuse el.

— Nu, nu se poate, se împotrivi Casandra, nevolnică. Par'că la tine cine a făcut focul?

— Mi-e frig, crede-mă. Am lăsat focul făcut. Trebuie să fie un jeric de-o frumuseţe.

Ea pricepu că pregătise focul anume ca s'o primească. Putea să-i înşele aşteptarea, pregătirea, cînd venise pînă în poarta casei lui, şi să plece pe o noapte, atît de frumoasă? Să plece după ce se înţeleseseră așa de bine, ca două suflete gemene? Putea să plece singură la cuibul ei ursuz?

El deschise poarta de lemn. Un cîine mare, lăţos, sări înainte lor, pe trotuar, lătrînd de bucurie. Ochii

dulăului licureau în bătaia lunii, umezi.

— Nu fi copil, Casandro. Ne dă câinele de gol. Taci Grivule.

Dar Grivu sărea și lâtra, se urca cu labele pe el.

Fata se uită de jur împrejur. Țipenie de om nu se zărea pe întinderea albă a drumului. Pasul nu i se mai părea atât de greu de făcut, în noaptea aceia albastă pînă'n cer și albă cît ține fața pămîntului. Apucată de mîini, ea se lăsă dusă. În odaia întunecată, jeraticul rumen îmbia palmele să se întindă către el. Ușita sobei era dată înlături, un zăbranic subțire de cenușe învăluia jarul singeri. Manole aprinse lampa pe măsuta din mijlocul odăii. Fata se lipise de sobă, stingheră și înstreinată. Era în casa lui, în care gîndul ei îl urmărise de atîtea ori: cum stă la masă, cum doarme în pat, cum se pregătește de plecare către ea. Curiozitatea îi purta ochii pe mobile, pe cînd frica îi grăbea bătăile inimii. De cîte ori își înfierbîntase așternutul trăind cu închipuirea ceasul de acum, venit în sfîrșit... În închipuire nu-i fusese frică, se lăsase strînsă în brațe și strînsese și ea pe pieptu-i zvîcnind nebunește, caldă, pe bărbatul iubit. Pe cînd maică-sa dormea înfășurată cu toale peste toale, pînă peste cap, ea, asudată, nu-și mai putea suferi plapoma, și o da înlături. Dorea să vie împlinirea care o spăimînta. Își jura în taină, pe cînd candela pîlpăia sub iconiță, să se lase desmerdării lui Manole, ca atîtea fete pe după garduri, prin vii, prin șanturile ocolite din preajma fabricii. Ar fi fost zănată să se împotrivească omului pe care-l iubea, om mai de soi decît semenii ei, și cine știe pe-a cui mîină să încapă! De

atîtea siluiri auzise! Nici nu se mai plîngeau fetele mari, pierzîndu-și cîntea, socotind că într-o zi sau alta, acela sau altul îi va frînge mijlocul, și o va răsturna pe spate, în bezna unui loc viran...

Manole scotoci bine soba pînă în fund și scoase la față un maldăr de jeratic. Puse o tingire mare la foc și răsucîndu-se pe un picior, ca un titirez, scoase fetei broboada de pe umeri.

— O să bem un ceai împărătesc. Am să fac aici cald ca'n bae. Acasă, nu duce tu grije, te duc eu, la cîntatul despre ziuă al cocoșilor. Mai e vreme pînă atunci! Să nu fii năzuroasă. Mă iubești or nu, acum am să văd!

Era năzuroasă! Imputarea i se părea și ei nemerită. Ce bine și cald era cu el, în odăița de holtei. Așa putea să fie în toate serile, în care nu era de servicii la secție.

Frumoasă mai pare viața în brațele dragostei. Era zăpăcit și el, se vedea limpede. Hotărît să pregătească ceai și s'o îmbete cu rom, scotea tingirea din sobă cu apa nefiartă și punea zahăr în ea. Se repezea apoi să-și strîngă iubita în brațe, lăsînd toate baltă. I se părea că în stradă se aude un sgomot de scandal, și atunci, subcomisarul! rămînea în mijlocul casei în ascultare. I se păruse. Săruta sinii fetei și lăsa să clocotească apa, să dea afară peste cărbunii din sobă.

În sfîrșit băură ceai, în pat. În casă era cald să se topească o făclie de ceară, iar mirosul de rom plutea în aer ca parfumul de chiparoase. Moleșită, pătrunsă de căldură și de beția dulce a ceaiului și a ceasului de iubire, Casandra se rezemase pe perne. Manole întinse mîna și făcu lumina lămpii mică de tot.

Cînd s'a văzut iarăși lîngă maică-sa în patul ei de acasă, în care se strecurase ca mai înainte, prin sală și în casă, așa ca umbra unui hoț, cu capul greu de cîte petrecuse, trează și uimită s'a întrebat ce se întîmplase? Cel mai însemnat lucru din viața unei femei i se întîmplese acum un ceas? Ceschimbare desăvîrșită adusese în firea, în ființa ei? Ce pierduse și ce dobîndise? Ce simțise, ce făcuse ea, odată pentru totdeauna, ca să se numească altfel decît pînă atunci? Căci da, ea era de-acum femeie, nu mai era fetița Casandra.

Amăgită în tainicile ei așteptări, Casandrei îi era teamă. Se temea că lipsa ei de mulțumire adîncă, golul ce-l simțea, abia scăpată din îmbrățișarea iubirii, sînt o dovadă a netrebniciei ei. Ea știa că fetele din fabrică, și cele mai năzuroase, căutau să-și întîlnească ibovnicii, ca și cum ar fi simțit o mare plăcere, nepretuită, în brațele lor. De ce nu simțise și ea mulțumirea aceea, ci se desgustase? El, Manole, da, fusese fericit, cu toate că avusese ceva de fiară, și de nebun. Pînă și gîndul că avea să dea ochi cu el îi făcea inima arici. Plăcerea lui i se părea neomenoasă, întreaga faptă murdărie și durere, din care, Doamne ferește! putea să se nască un copil! Un somn profund o cufundă în perne. Dormi mult; a doua zi era Duminică; ibovnicul își alesese bine ziua.

V

Toate erau aceleași; fabrica dușmănoasă, înghițind-o ca o gură imensă și lacomă, fără alegere printre alte zeci de făpturi; casa părintească mohorîtă; maică-sa aceeași bătrînă posacă sau cicălitoare; plo-

pul din poartă jalnic în vînt și pustnic!

Casandra se mira uneori, dar își trăia viața cum i se hărăzise. Numai în capulși în sufletul eise petrecuse ceva mai neobișnuit. Un foc viu ca de gîteje i se itise în trup și în minte, dintr'odată pîlpîise viu, își bătuse flăcările orbitoare în nemărginirea de ocean a lumii, fără știrea nimănui, fără veghea și păsarea cuiva, ca să se stingă singuratic. Nimicuri toate sbuciumările noastre, fără răsunset, fără urme! Dragostea Casandrei, se făcuse ceva obișnuit și pentru ea. Plăcut și obișnuit.

Fata se agăța par'că de simțirea asta, ca să rămînă cu ceva, să simtă ceva de pe urma unei fapte care-i amăgise tainicile așteptări.

În toiul ernii, la miezul nopții, cînd toate dormeau, cînd și văpăile mistuitoare din sobă intrau în jeraticul somnoros, învăluit în cenuse, cînd candela își asfîntea puținul suflet de văpaită de iască, femeia Casandra se ridica jumătate din pat și asculta valul ca de mare depărtată al vîntului și al Bucureștilor. Dacă un drumeț întîrziat, sau gardistul, trecea atunci pe drum, i-se auzea pașii bătînd pe paveaua înghețată, de puteai să'i numeri. În unele nopți, flueratul știut pătrundea peretele subțire al colibei și Casandra, ca la poruncă, dar ușoară ca umbra, se strecura din patu-i, de lîngă maică-sa topită de somn, se îmbrăca în pripă, cu haine și ghetete de vată par'că, și eșea la poartă. Ca să nu'i priceapă cineva, trează la ceasul acela și pe drum din întîmplare, nu stăteau de loc la tulpina plopului. Înfășurată în broboada ei, Casandra își petrecea amantul spre casa lui. Aici n'o

mai aștepta ceaiul aromat și îmbătător; de multe ori în camera de holtei era frig, și intrau repede în așternutul primitor și gata să fie cald. El nu i se mai părea acum firea crudă și nepăsătoare de durerea altuia, a cărui privire și a cărui față, sălbătice, o înfricoșaseră în prima noapte de dragoste adevărată. E drept însă că ea nu-și mai aducea aminte durerea și murdăria de atunci, așa cum le simțise. Il iubea pe Manole, și voia să-l iubească. Simtea une-ori că poartă în inimă prețul tuturor suferințelor trecute și atunci se mulțumea cu atât. Dar nimeni nu-i știa avuția. Firea ei de femei suferea. Femeia dorește să se arate lumii cu omul pe care-l iubește: mândră, glorioasă de dragostea ei și-a bărbatului. Numai așa e ea o făptură desăvârșită. A fost aleasă dintre mii de ființe semene ale ei. Să n'o bănuiască nimeni că se ascunde și că patimile o rod, o svîrcolesc în așternut, o veștejesc în singurătate și în lipsă de noimă. E iubită, iubește, asta este toată menirea ei. Casandra suferea gîndind nelămurit la lucrurile astea. Iși vedea iubitul odată, de două ori pe săptămînă, cu mare pază, nu se putea destăinui nimănuia, încă o nevoie a sufletului înăbușită. Cei din fabrică știau acum mai puțin decît pe vremea întîlnirilor nevinovate pe lîngă plop, în fața casei. Pe atunci, Casandra, după ce că era din fire tăcută, mai era stînjinită de ceva: nu-i venea să-i spună lui pe nume sau să-i zică «tu», și pricepea că nu se cuvine să-i spue «domnule». Acum, în sfîrșit, îl tutuia, fără să ia aminte, în căldura vorbirii. Și acum îi plăcea mai mult să tacă, să-l asculte rostind ca din carte

despre ea, despre el, ce va fi și cum va fi, în viitorul nelămurit.

Fără să-și dea seama, subcomisarul tresărise, nemulțumit aproape, la tutuirea fetei. El o cucerise, plecîndu-se ca de pe o treaptă către ea și acum o vedea alături de el. N'o putea ține de rău și nici nu-i trecuse prin gînd s'o dojenească. Femeia cu care se culca, avea dreptul să-i fie egală, măcar la vorbă.

Iarna avea toane neașteptate. Slujba de subcomisar începea să-i dea rar cîte un răgaz, în care să vie noaptea ca să fluere din poarta cu plop. Temeri multe și dureroase începură să învăluiască cugetul Casandrei. Vorbe, gesturi, tăceri de-ale lui, urîtul care-i căsca fălcile pînă în tavan, toate începură să fie cercetate de fată. Avea dese prilejuri și pricini de mîhnire. Manole numai venea nici așa de des și nici purtat de voioșia de odinioară. Ea se simțea sdorbită de nopțile de nesomn, înviforate de griji și de neputință, înghețată de așteptare zadarnică. Aprinsă, cu mintea ca într'o furtună, Casandra se strecura din așternutul părintesc, asculta holbată în mijlocul odăii, pîrînd o stafie sub întunecata lumină de iască. Vîntul își legăna apele mari de-asupra orașului ațipit, care se cufunda par'că în somn adînc, cu tot dinadinsul, ca să se odihnească și să înceapă a doua zi munca, năzuința și dezgustul îngropate în perne. Femeia înșelată și părăsită asculta în vuetul perdut al nopții, scîrțîitul dureros al plopului, și-i venea și ei să geamă de neliniște. Umbre negre se clătinau pe pereți, ca giulgiurile strigoilor, candela roșiatică se închidea și se deschidea ca o pleoapă de muribund. Bătrîna se întorcea

une ori în așternutu-i, întreba ceva, borborosind, și adormea iarăși adînc. Casandra se îmbrăca repede, ca să fie gata cînd va auzi semnalul. Cîte un bețiv își tîra aiureala pe drum și sunetul mersului lui șovăelnic răsuna pînă tîrziu. Mănoale nu venea. Casandra se desbrăca iarăși, sigură că n'are alta de făcut. Alte dăți, pe neașteptate, după ce era doborîtă de nopți de veghere zadarnică, flueratul trecea prin văzduh, ca o părere. Se auzise sau nu? Fata asculta cu bătaile inimii în urechi. Venise! Neîncheiată la ghețe, la bluză, înfășurată în broboadă sau nu, se furișa afară. N'avea curaj să'l mustre și o biruia veselia că'l vede. Plecau amîndoi, coapsă lîngă coapsă, în noaptea albastră de vară, priveghiată de mulții ochi clipitori ai stelelor. La întoarcere, el nu o mai conducea acasă. Fiind om cunoscut prin mahala se putea găsi unul care să'l urmărească și să'l dea de gol, spre paguba fetei. Ea venea singură, da în brînci, cu fiecare umbră de felinar în cîrcă, temîndu-se de pomi, de cîini, de gardiști și de bețivi. Subțire, ușoară cum era, se făcea una cu umbra gardurilor. Numai lipăitul pașilor pe noroi sau pe pămînt uscat se auzea pe urma ei.

Și iarăși nopți peste nopți de așteptare se adunau la olaltă, ca norii ce pregătesc o furtună cumplită. Ea nu'i cerea alta decît s'o cheme la el cît de des. El n'o hrănea, n'o îmbrăca, nu'i cumpăra nimic. În atîtea luni de cînd trăiau împreună primise un singur dar: o pereche de cercei dela marchidan. Și nici să'l vadă nu putea! Făptura ei slabă de fetiță se oțelise în lupta cu gîndurile.

Noaptea nu mai era pentru ea neagră ca păcura, ca iadul și ca

mormîntul. Oamenii, umbrele, lucrurile deveniseră oameni, umbre și lucruri.

După ce-l aștepta zadarnic, svîrcolindu-se ca țiparul pe mal, pleca din casă dreptă și puternică. Numai pasul ei trezea tăcerea moartă a ulițelor întortochiate și pustii, deșteptă cîinii prin ogrăzi și lăsa urme în praful gros de pe uliți sau în noroiul cleios de după ploie. Pătrundea în curtea casei lui; i se strîngea inima ca într'un pumn mînios, dar era hotărîtă să înfrunte pe oricine ar fi întreat-o ce caută la ceasul acela din noapte. Ca un stei de piatră rămînea fețița în fața ușii incuiate. Curajul bărbătesc o părasea. Vedeă de jur împrejurul locului străin în care pătrunsese ca o hoată. Curtea era plină de ferestre. El nu ținea de cît o odăiță printre multele camere de-acolo. Toate ochiurile de geam o priveau negru. Ghemuită se furișă în stradă și mergea dealungul ulucilor până acasă. Aici se strecură sfîrșită, umilită și neputîncioasă, ca o pisică hămesită și bătută.

Fusese de ajuns de două ori să se ducă singură în căutare lui, ca să'si facă obicei. Il găsea cîte odată acasă. El o auzea bijbiind în dreptul clanței, ciocănind ușor ca să nudeștepte și pe altă lume și, mulțumit sau nemulțumit venea să'i deschidă. Tăcerea ce urma une-ori sta ca lespedea pe pieptul Casandrei. Văzînd-o că vine singură, el nu mai venea de loc să fluere din poartă, în umbra popului uriaș. Stînd alături în pat cu femeia nepoftită și nedorită, adormea acum bărbatul care bătuse drumurile noaptea prin crivăț și zăpadă, pentru sărutări nevinovate.

— Ai luat doctoriile ce ți le-am

dat? o întreabă el într-o zi, întorcându-se cu fața spre ea, după ce șezuse mut, gînditor și rece în fundul patului.

— Le-am luat. Nici un folos.

Omul tăcu mocrnit. Era furios pe soarta care-i hărăzea un copil, cu o fată dela o fabrică de tricotaje. Putea să crească asemenea odraslă? Un prieten, student în medicină, îi adusese medicamente sigure. Nici un folos. Blestematul neam al săracilor se înmulțește ca puricii, orcîte piedici i s'ar pune. Nu-l poți stîrpi cu medicamente.

— Cine știe cu cine mai trăești tu pe la fabrică! S'a mai pomenit o lucrătoare dela tricouri cinstită? Haida de! Vrei să-mi pui un copil în spinare! Ai greșit adresa, micuț!

Fata plîngea cu sughițuri, neștiind să se răsvrătească, să palmuiască pe bîrfitor. Vorbele lui o dureau, îi sfîșiau pieptul cu cîngi. Răsuflarea ei îngreuiată șuera în văzduhul odăii strîmte, străbătînd pereții.

— Taci! îi mîrîi în ureche, bărbatul sătul și scîrbît. Vrei să te afle lumea? Aici? la mine? Te pricep! te fălești cu mine!

Dar fata nuși putea opri clo-cotul din piept. Cu o mîină hotărâtă și puternică Manole îi astupă gura.

Printre degete eșea ca un bîzîit de bîrzăune din gura copilei. Ea însăși se silea să tacă, dar nu reușea pe deplin. Casa toată se clătina, în tunericul stăvilît în odaie de storuri făcea vergi de lumină. Bărbatul începu s'o roage dulce ca să tacă, și ea tăcu în sfîrșit. Perna și părul ei de pe la tîmple erau ude de lăcrămi, și totuși Casandra n'ar fi știut să spună, mai apoi dacă era mîhnită de vor-

bele lui neomenoase, or dacă era veselă de mîngîerile lui din urmă.

Tot atunci maică-sa, bănuitoare, căuta săși rupă somnul în două și s'o prindă.

Între grija și spaima că e însărcinată și că va fi părăsită, așa-i se treceau zilele vîndute fabricii. Acolo, în huetul și-n ciocănitul mașinilor, în cutremurul necontenit al clădirii, în munca zorită de motor, tocmai acolo Casandra uita îndelung viața și prăpăstiile ei. Cu șoldurile căzute, cu fața suptă, cu ochii mari și uitiți, nici așa n'o erta ura tineretului din fabrică. Visul înfiripat când-va de părăsirea fabricii, de nevastă de subcomisar, pierise, de și știa că poartă în pînțe un copil. Găsea că el, Manole al ei, are dreptate să nu se încreadă în cinstea unei fete dela fabrică. Iși pleca fruntea îndreptându-se către casă, omoplații stăteau să-i tae haina în spate, și mergea înainte ca în propria ei viață, fără alegere pe cale. Une-ori o biruia somnul de vreme, și nu se mai putea duce la el acasă decît a doua-zi.

Într-o seară văzu dela poartă lumină multă în fereastra odăii lui. Răsete, glasuri se auzeau de afară. Era petrecere la subcomisar. Casandra putea să vadă pe fereastră pe toți cei din casă: doi bărbați străini, Manole, și trei femei. Erau trei deșuchiate de femei: una sta cu brațele încolăcite pe grumazul unui ins ciupit de vărsat, alta sta pe genunchii lui Manole, și bea cu el dintr'un pahar. Se vedeau pe masă resturile unui chef la toartă. Casandra a stat înlemnită cu ochii holbați la femeia de pe genunchii lui. Ii venea să bată cu pumnul în fereastră, să țipe și să batjocorească toată lumea ceia. Se gîndea însă

la mînia lui și, de necrezut, îi era teamă că odată supărat pe ea s'ar putea să nu se mai împace. Cine era ea să-l împiedice dela petreceri? Ce era el vinovat dacă prietenii îi veniseră în casă, așa, cu otrepele acelea de femei, și una i se așezase pe genunchi? Doar nu putea Manole s'o lasela pămînt, spunându-i că e în dragoste cu alta, cu ea. Și totuși n'avea inimă să plece dela fereastră. Sorbea cu ochii priveleştea sfîșiitoare. Ii era frig, un vînt rece de toamnă timpurie suflă dușmănos. Trebuia în cele din urmă să plece. Unul dintre meseni se ridică să iasă din odăe. Fricoașă, Casandra fugi până afară din curte. Odată ajunsă în stradă, o luă către cuibul părintesc. A doua zi, la miezul nopții, ceas de întîlnire și de dragoste, Casandra ciocăni sfioasă la ușa odăii lui. Nici un răspuns. Nu era acasă. În a treia noapte la fel. În a patra, o mormăială se auzi înăuntru și apoi două glasuri dintr'o dată întrebă: Cine-i acolo?

— Eu sunt! eu!

Dar nici una din vocile dinăuntru nu era a lui.

— Care eu? Eu e toată lumea! răspică un glas bărbătesc. Și apoi adăugă: După miezul nopței ce cauți să bați la ușile oamenilor? S'a mutat comisarul de-aici... tocmai la Bîrlad!

— S'a mutat? Cum s'a mutat? nu se putu stăpîni fata să întrebe, în nedeslușirea ei.

— Hai te cară femee de aici. Nu vă e rușine la miezul nopții, după porcării! Du-te după el la Bîrlad. Aici stau familii onorabile.

Cheful văzut prin ferestre de Casandra, cu cîteva zile mai înainte, îl făcuse Manole pentru avansarea și permutarea lui la Bîrlad.

Deși era pe la începutul lui Septembrie, era frig de Noembrie în noaptea aceia. Cînd a ajuns acasă, Casandra n'a mai deschis ușa cu îndemînarea obișnuită, ivărul i-a scăpat din degetele înghețate și nesupuse, ușa s'a bătut de peretele răsunător, și maică-sa, a cărei luare aminte o urmărea și prin somn, a tresărit deșteptată și, în rama neagră a privazului ușii, a văzut-o pe fică-sa ivindu-se din întunericul holbat al tindei. A țipat numai, îngrozită ca de o vedenie, și, cu tot înțelesul faptelor în inimă, a gemut fărîmată numele fie-si.

Casandra nu era în stare să-și simtă toată nimicirea. Spre norocul ei, frigul o pătrunsese pînă la oase, îi înghețase parcă sîngele tînăr în vine, și trupu-i învăluit de îngheț nu dorea decît să se încălzească. Tremura toată, dinții îi clănțăneau cu putere și fără să-și înțeleagă nici ea viclesugul, borborosea printre izbiturile dinților:

— Lasă-mă'n pat, mamă. Mi-e frig de mor! Par'că sînt goală. Par'că sînt moartă. Lasă-mă la căldură.

Maria sta frîntă de mijloc în pat, cu părul cărunț făcut vîlvoi în jurul feței. Luminița candeliei pălea. Cocoșii cîntau apropierea zorilor.

— Eu sînt nebună... Eu visez... voi să creadă Maria.

— Nu mamă, nu vizezi! Eu sînt nebună! putu să spue Casandra, dar hohotul de plîns care-i fierbea în piept tot nu reuși să izbucnească în afară.

Ea se vîrî în așternutul părintesc, lîngă trupul uscat al mă-si, cutremurată mereu de răcoarea de moarte care o străbătuse, și mai ales de pustiirea din făptura

ei. Candela se stinse. Intunericul nopții se făcu stăpîn pe toată odaia. Se făcuse tăcere pretutindeni. Văduva se cufunda adînc, necontenită, în mîhnire, ca într'o prăpastie plină de funingine.

VI

Muma Casandrei, femei trecută de cincizeci de ani, rămasă ca o așchie pe gîrlă după moartea bărbatului, găsise și ea de lucru. În citeva case mai înstărite era pusă la spălatul rufelor, la vărui, și pentru că servitoarele se primeau des le ținea ea locul.

Mahalaua se împetria cu case mari. În locul căsuțelor bătrînești, cu acoperișuri țuguiate, se ridicau gospodării ca'n culoarea de roșu. Funcționari, negustori, oameni de afaceri, cumpărau bordeele șubrede, le rădeau de pe fața pămîntului, clădeau pentru ei sau pentru specula închirierii. Liniile de tramvai tăiau în toate chipurile orașul, înlesnind transportul oamenilor dela mahala la centru. Lumea, multă vreme nedeprinsă cu tramvaiul, începuse să se folosească de el, la toate prilejurile. Piatra cubică, pavagii noi, pe unele locuri asfaltul, acoperiseră băltoacele. Orașul se umfla împingînd sărăcimea departe, pe unde fuseseră cîmpii, gropi și șatre țigănești.

A doua zi dimineată, după un ceas de somn destrămat, văduva Maria, trează, își privi fata ce-i dormea alături. Casandra, cu bărbie în sus, cu capul înfipt în perna tare, dormea, soră cu moartea. Umerii obrazului eșiți, ochii cufundați, gura căscată, mărturiseau o sdrobire neodihnită. Mama o privea spăimîntată, cu mîna la gură.

Avea de spălat rufe, trebuia să se grăbească. Dacă și-ar fi lăsat fata dormind și ea ar fi plecat, cine știe cînd s'ar fi trezit.

— Casandro! Casandro! Hai de te scoală! Nu te duci la fabrică? Oare mai lucrezi tu?

Fata tresări din somn, se ridică într'un cot, privi în ziua păenjenită ce intrase în odăiță, își aduse aminte de tot ce se petrecuse în ajun. Stătu gînditoare și suferindă, acoperindu-și ochii cu palma.

— Lucrez. Iată că mă școl.

Muma se îmbracă încet, privindu-și odrasla, fata repede ca în friguri; și se despărțiră în tăcere, în stradă, ducîndu-se fiecare la obida obișnuită. Potolirea durerii, cearta, trebuiau amîinate pe cînd va fi vreme, pe cînd vor lăsa ca de pe ceafă jugul dătător de pîine, într'o zi de sărbătoare.

Pe nașe-sa, Casandra par'că o uitase. Nu mai fusese pe la ea de cînd o luaseră aripile dragostei, ca s'o arunce într'un vârtej de pulbere și scrum. Bătrîna femei se înboinăviseră de un picior, sta cît de multă vreme putea în crivatul ei ca de crini, și scîncea. În cămăruța curată și strîmtă, mirosul de gutue își întărea mi-reasma de se îmbibase pînă și în velințe. Cînd a văzut-o într'o zi, pe fină-sa, cucoana Tudora și-a ridicat capul de pe pernele moi, ca un vierme de mătase cînd i aduce frunză de agud; dar pentru că era beteagă, și-a lăsat repede capul pe perne.

— Mă mir că te-ai mai gîndit la mine! a rostit la început bătrîna. Mă țineai moartă. Nu, n'am murit. Sînt numai cu un picior în groapă.

Ea se îndoi și dete la o parte plapoma de pe piciorul stîng.

Era umflat într'adevăr piciorul, vinele groase și vinete păreau riuri desemnate pe o hartă geografică.

— Tare mi-e teamă să nu se urce umflătura la inimă... Altfel pot să mă dau jos. Mi-a spus moașa să stau în pat. Stau, dar țiș cîte odată să mă audă cineva, țiș să-mi aducă un strop de apă... nu mă aude nimeni. Dece n'ai mai venit pe aici? Și eu ziceam că numai pe tine te am...

Casandra asculta supusă, ca pe vremea cînd era mică de tot și-i porunceă nașa să stea cuminte în odae, că-i aduce roșcove. Mai apoi, cînd bătrîna sporovăia prea multe, o lua peste picior fetișcana. Acum asculta cu ochii umezi, o privea și n'o vedea. Se repezi să-i aducă apă într'o căniță și se întoarse cu donița toată lîngă pat.

— Te-ai zăpăcit Casandro, de cînd n'ai mai fost pela mine. Da ce naiba te-ai încovrigat așa? Ți s'au dus ochii în fundul capului ca la peștii morți de-o săptămînă.

Casandra nu oftă, nu gemu, își boți fața albă ca de hîrtie într'un zîmbet șters, și ca să facă ceva, acoperi piciorul beteag al nașii, deși în casă era cald ca în puf. Milostivul soare se îndurase de cei săraci și oprise toamna pe cale.

Picase la vreme de nevoe în casa nașei. Tudora o rugă să-și ceară voe dela maică-sa ca să doarmă cu ea. Casandra se învoi bucuroasă, și chiar de a doua zi își mută culcușul în casa nașei. Maică-sa tocmai găsise o stăpînă bună, care îi cerea să doarmă în gospodăria ei.

Pruncul din pînteculele Casandrei tresărea tot mai des, îi înghioldea coastele în semn că trăește și crește. Fata strîngea banii

pe care îi cîștiga la fabrică în mîinile nașei, care nu bănuia cu ce scop adună fata. Bătrîna se bucura cum se bucură toți cei sărmani de agoniseală. Iubea pe Casandra ca pe fata ei. Apucăturile fetei îi plăceau, fără bănuială, și o prietenie tot mai strînsă le împreuna. Piciorul bolnavei se tămăduia. Tudora își aștepta tovarășa de viață cu nerăbdare în fiecare seară. Fata nu întîrzia și se arăta de cum isprăvea de lucru. Venea într'un suflet acasă. Duminicile și sărbătoarea stăteau amîndouă, ca două babe, vorbindu-și, ascultîndu-se și tăcînd în căsuța albă. Toamna se cobora pe nesimțite către iarnă, se desfrunzeau pomii, florile ofiliseră, vînturi slobode se porneau să dănuiască, praful se ridica în trîmbe cenușii, alte ori ploii dese și pătrunzător de reci îmbibau țărîna. Tot mai puțină lume se ivera pe la porți, pînă și în zilele de sărbătoare.

Cînd Tudora începuse să afle pricina purtării mironosite a ființei ei, era prea tîrziu. Casandra ajunsese să fie slăbiciunea ei. Nașa își oțărea privirea s'o pătrundă, gînduri protivnice o îmbulzeau, o ocăra pe biata Casandra ca nealtdată, dar se înduioșa repede și i se topea mînia în duioșie de mamă. Casandra îi istorisi într'o seară de iarnă toată pățania ei, primi ocările bătrînei cu capul plecat; iar cînd vinovata începu să plîngă, izbucni în hohot și ea, ca să se tînguiască amîndouă ca niște surori.

— Și-ai crezut să mă înșeli pe mine! o muștra și se fălea totdeodată bătrîna, cu nini nini, cu țiți! cu ni ni ni! Ai vrut să mă încînti și să mă cocoloșești ca să feți în casa mea? Pe maidan să te duci și să-ți

lepezi spurcăciunea de poșidic! Mă-ta și-a închiriat casa cu zece lei pe lună, mobilată! și tu vii aici, în lucrșoarele mele să le pîngărești! În casa asta. Nici mă-ti nu i-ai spus! Mie de ce adică să-mi destăinuiești? Îți sînt duhovnic? Îți sînt mai mult ca mamă? Vrei mila mea? Vrei patul meu? Vrei nopțile mele de veghere? Of! Of! cum nu te-ai gîndit ce faci, fată fără minte!

Și mînia furioasă a Tudorei se îndoia pînă la milă, se făcea duioșie. În cele din urmă hotărîea însăși să-i spue la vreme moașei, care-i căutase de piciorul beteag, taina blestemată a Casandrei. Acum abea înțelegea nașa rostul economiilor finei!

Biata mamă Tudora, tot bombănind și privind chiondăriș pîntecetele care se tot mărea, o lăsa pe fină-sa să se adăpostească sub acoperămîntul său. În pat se mișca cu grijă, plină de o tainică evlavie creștinească pentru făptura nevăzută, care avea să fie. Se deștepta de multe ori noaptea cu spatele lipit de perete. și își tăcea junghiurile prin șira spinărei și spaima de răceală. De bațjocuri însă nu putea să-și cruțe oaspetele stînjenitor; dar numai ziua cînd îi rupea umărul cofa cu apă adusă dela fîntînă izbucnea în ocări.

Dela un timp Casandra rămase în vatră. Cuțite o împungeau, sfori dureroase treceau prin pîntecetele femeii însărcinate. Imagina lui Manole i se arăta acum Casandrei încruntată și nepăsătoare. N'ar mai fi putut spune că-l iubește. Il blestema cîte odată, ca să-și potolească durerile și ca să placă gazdei neplătite. Nașa fu nevoită să-și aștearnă pe jos o saltea, ca să lase pe lăuză

în pat, unde era mai ferită de răceală. Moașa venise de cîteva ori, cercetase femeea și o îmbărbătase. Scutece, fașe, scufițe, cîrpe de tot felul, așteptau pe noul născut.

VII

—E fetiță! Să vă trăiască! strigă moașa din mijlocul casei, ținînd pruncul gol pe palmă, pe cînd un miorlăit ca de pisicuță umplu odaia.

—Și să-i dea Dumnezeu minte! rosti Tudora cu înțeles.

Muma, ale cărei mădulare par'că se descheeaseră toate după dureri peste dureri, la care era mîngîiată cu vorbele moașei: «Taci maică, taci, că are să-ți vie acum o durere bună și-ai scăpat!» tăcuse potolită. La văicăreala copilului, ea își deschisese pleopele grele, cerșetoare de pace, și'l privea. — Dă-mi-o s'o văd!.. E fată..

Moașa alătură de capul mumei păpușa vie, înfășurată pînă sub bărbie în cîteva cîrpe curate, și începu să'i pregătească baia. Casandra își alătură fața de ei fața abia ivită pe lume. Și cum ea nu se mîngîiasse nici odată cu petalele unui trandafir, simți o plăcere neînchipuită la atingerea de chipul pruncului. Ochii i se înpăenjeniră tot căutînd să dăinuiască senzația de cald și catifelat ce-o simțea și adormi adînc, ca după chinurile facerii.

Fabrica din dealul Filaretului putea să dea nocontenit semnale că lucrul se începe, Casandra zăcea și se întrema în patul leuziei. Manole putea să se plimbe sub lună, sau să fluere chemarea, iubita lui alăpta pruncul semănat de el. Muma leuzei venise și ea, seara

tîrziu, încovoiată de mijloc, tremurînd și bocind de grija fie-si! Față de Tudora, se simțea și ea vinovată de rușinea fetei ei, pîntrucă o lăsa în casa și în grija altora. Biata femeie intrase slugă cu simbrie, cu casă și masă. Locuința și-o închiriasse, și socotea să si-o vîndă, după o înțelegere cu Casandra.

Copilul nu putea să rămînă pe brațele mamei lui. Grija de el trebuia lăsată alt-cuiva, ca mai-că-sa, liberă, să câștige pentru amîndoi. În privința asta bătrînele, Maria și Tudora, se sfătuiseră îndelung și hotărîseră. Aveau să dea fetița unei doici și mai nevoeșe decît ele, mulțumită cu două-zeci de lei pe lună. Bani, la nevoie, aveau să fie chiar de ele două plătiți. Numai așa puteau eși din încurcătură, iar Casandra să dobîndească cu vremea o stare mai potrivită cu fața ei. Bani agonisiți de biata fată se cheltuiseră toți. Faptul că un subcomisar o înșelase, nu un lucrător, o făcuse cucoană. Nu mai avea ce căuta la fabrică.

VIII

De cum a început lăuza să se poată mișca prin casă, slabă, cu vîjieli în urechi, frîntă de mijloc, Tudora, bătrîna care o adăpostise și-i dase apă să bea, săltîndu-i capul de pe căpătii cu palma, a început mai întîi să bombănească prin colțuri și mai apoi să spue rîspicat, în mijlocul odăii, că salașul ei nu este stup de trîntori și că vrea pace. Copilița fusese dată la doică, după ce fusese botezată cu numele Elena. Nașe fusese tot mama Tudora.

Ce frumoasă i s'a părut lumea Casandrei, cînd a văzut-o întîia oară după leuzie. Soarele dăruia pămîntul cu lumină, lumină multă și frumoasă din belșug, pretutîndeni, pe tăcute. Căldura lui Mai pătrundea trupul lăuzei cum e pătrunsă o inimă de nevoieș de o mărinimie curată. Fără să știe de ce, femeia înălța cîte odată ochii către vîstierul bunătăților și-l găsea fără pereche de frumos. Strălucirea soarelui îi lua ochii. Își coborî privirile pe cele luminate de el. Pomii învecinați, într-o legănare ușoară își atingeau virfurile, ramurile se împreunau, își amestecau frunzele, cîte o pasăre țîșnea dintre foi și pierrea în împrejurimi. Casele toate păreau primitoare și oamenii veseli. Pe acelaș trotuar, Casandra văzu venindu-i în față un chip cunoscut. Nu știa de unde cunoaște pe cucoana aproape elegantă cu care avea să dea ochii. Își aduse aminte că n'are pălărie; dar era prea tîrziu.

— Mă miram de unde te cunosc!

— Ce faci tu Mino? Uite, plecasem de acasă așa cum mă vezi, zise Casandra, fără pălărie plecasem, șed aproape...

Dar Mina n-o așteptă să-și isprăvească vorba. Era mirată și veselă că o vede. Fuseseră amîndouă la fabrică, pregătiseră spuluri pentru războaiele de țesut și rochia ei fiind nouă îi păru bine că poate s'o arăte fostei tovarășe. Parcă toată fabrica avea să știe cît de bine se îmbrăca ea, și deci cît de bine trebuie să stea. Casandra, din potrivă, își mușca buzele de supărare. Voia să se despartă cît mai repede. Dar Mina avea de istorisit o sumedenie de lucruri.

— Vino acasă la mine! Ce să vii altă dată! Stau aici la doi pași. Să-mi vezi mobila. Bine c-am scăpat de fabrică! Și tu ai scăpat de ea, nu-i așa? Noi nu eram făcute pentru șase lei pe săptămână și să ne înghiotească toți calicii Bucureștilor. Eram prietene bune noi. Cum trece vremea! Sînt doi ani... M-am măritat!.. O duc bine. Vino să vezi.

Mina și-a adus prietena acasă. A plimbat-o prin cele două camere, prin sală, a trecut-o prin bucătărie și i-a arătat toată mica ei garderobă. Trei rochii, șapte bluze, trei pălării și două perechi de ghete au făcut o pe Casandra să vorbească cu temere fostei sale tovarășe de fabrică, și s-o privească cu ochi lîncezi. Mina, ca o pisică netezită pe pîntece, sta să leșine de plăcere. Bucuria revederii, zicea ea, o făcea să alerge dintr-o odaie în alta cu brațele încărcate de cîte două ori cu aceleași lucruri: tacîmuri, cearșeafuri, cămăși de femei și de bărbat; toate lucrurile bune au fost cotobite de prin dulapuri și lăzi.

— Uite ce frumoasă e pălăria asta și eu n-o mai port! Ți-o dau ție! Ia să vedem cum îți stă?

Era cea mai veche dintre pălăriile ei. N-o mai purta. Casandrei îi tresări inima și de bucurie și de mîhnire. Prietena o gătea cu dragă inimă. Și de și nu avea nici un ban, nici la ea nici acasă, zise totuși:

— Ți-o cumpăr. Ți-o cumpăr dacă n-o mai porți,

— Taci din gură! Cine îți i-a vre-un ban pe ea? Cînd vei veni la mine, cu pălăria asta să te văd!

Ca și cum Casandra ar mai fi avut una!

— Da, da! asigură fata.

Simțea însă că puterile o tră-

dează. Avusese emoții în ziua aceea și umblase mulțisor. Pălea. Se așezase pe un scaun. Mina îi observă paloarea și-i spuse:

— Ce-i cu tine? Par-că nu ți-e bine. Ești trasă la față.

Casandra dădu din cap. I se păru că trebuia neapărat să spună de ce era așa de slabă. Căută să-și potrivească mai cum se cade povestea, fiind hotărîtă să-i spue că avea un copil, că avea o mamă bătrînă, o nașe dușmănoasă, și care totuși o promisese în așternutul ei, în pat. Trebuia numai de cît să se destăinuiească prietenei acesteia, în odaia asta nouă și curată, mulțumită cum era de pălăria dăruită! Icoana lui Manole trecu sprintenă pe sub ochii ei. Avusese un amant înainte de a avea un copil, trebuia să ia povestea dela capăt.

Bunătatea, darul făcut de către Mina pe deoparte, iar pe de alta fireasca nevoie de a avea un duhovnic și sub alt acoperămint îi deschisera gura:

— Prin cîte am trecut eu! începu ea, și oftă. Mă vezi? Din pat m'am sculat! Am fost lehză!

— Nu mai spune, Casandro! Și cînd ne am despărțit noi, acum doi ani, erai un copil! Și cu cine?

— Cu un subcomisar roști Casandra, cu oarecare mulțumire.

Și ca și cum de multe ori și-ar fi spus povestea, alcătuită așa precum visa ca să sune la urechea lumii, Casandra desfășură limpede, cu o durere mai mult prefăcută, dragostea cu Manole subcomisarul. Uneori scene din viața adevărată, neșterse din minte se iveau la flacăra amintirii, ca ochii de bufniță noaptea. Casandra se înfiora la vedenia lor, inima i se strîngea să se sfarme ca o nucă. Povestea trăgănea. As-

cultătoarea căsca ochii. Pricepea ceva, spunea o vorbă fără însemnătate și povestirea urma :

— M-a văzut la poarta casei noastre, într-o Duminică. Eu nu prea stam la poartă, e un obicei urît. Tu ți-aduci aminte ce fată eram eu, cum nu mă amestecam cu nebunele dela fabrică. Cu tine doar ce mai stam de vorbă. M-a văzut în treacăt, ca un drumet. Nici nu-l știam cine este. Bărbat frumos, ce-i drept, tânăr, și îmbrăcat! Se vede că m-am uitat și eu la el, de mi-a văzut ochii. A putut el să treacă de atunci în fiecare zi de șapte ori, că pe mine nu m-a văzut decît Duminica. Eram la fabrică. Indrăzneți mai sînt bărbații! O femeie, ori cît de mult i-ar plăcea un bărbat, n-are să se ducă la el, să-i vorbească. A cutezat, de și nu mă văzuse decît odată, să vie să-mi vorbească. Era lume pe la porți. Se holbase toată mahalaua la noi. Il cunoștea că e comisar și mă cunoștea și pe mine; știa că nu schimb două vorbe cu un om străin. Ei, ce era să fac? Mai întîi nu știam ce are să mă întrebe. Nu puteam fugi din fața omului, să mă creadă sălbatică. Și, mai știu eu, era poate un făcut. Am stat și mi-a vorbit întîi de plopul nostru dela poartă, mare, uriaș; m-a întrebat dacă sîntem proprietari, i-am spus că e a noastră casa și mi-a spus că e comisar. Va să zică făcusem cunoștință și trebuia să stau să-l ascult. Mi-era frică să nu dea mama peste noi. Și rîdea la mine și mi se uita în ochi, să-mi între în suflet; și nu mai pleca! A doua zi seara, după ce venisem dela lucru, ostenită, ca nici odată am eșit la poartă. Nu știu de ce, era sgomot, era tipet, nu știu! Ce să vezi? comi-

sarul îndrăgostit de mine ca un nebun, mă aștepta. De cînd mă aștepta la poartă Dumnezeu știe! Și de atunci s-a făcut obicei. Venea în fiecare seară și stam de vorbă pînă noaptea tîrziu. Poți să nu-l iubești pe un bărbat frumos și deștept, pe care-l vezi că tremură cînd îți spune numele și se uită la tine ca la un înger picat din cer? Mama dormea, pe cînd stam la taifas. Mi-era frică de ea cumplit. Putea să se deștepte, să vie la poartă, pe stradă, să dea peste noi. De găsit nu ne-ar fi găsit! Ne plimbam pe străzi cîte două trei ceasuri. Nu mai simțeam oboseală, nu mi se ura. Ne-am fi dus pînă la sfîrșitul pămîntului. Se făcuse iarna și el tot venea. Bătut de vînt, înghețat de ger, nins ca un acoperiș de casă, stătea la poartă și mă aștepta ca un cîine credincios. Mi-era o milă de el și mi se făcea așa de drag, că i-ași fi dat și inima din mine. Într-o noapte, pe cînd ne plimbam așa pe zapadă și ger, văd că se oprește și îmi spune: «Am înghețat de tot! Uite chiar aici e casa mea... Haide să ne încălzim puțin și pe urmă te petrec acasă la tine. Mor de frig!» N-am vrut, îmi era teamă. Degeaba! M-a luat mai mult pe sus și m-a dus în odaia lui. Puteam să mă împotrivesc? să fac gură? să vie lumea și poliția? El era comisar; ce-ar fi spus lumea de el? Puteam să-i pricinuesc așa belea? In odaia lui era cald ca în bae. Părea cuminte ca un copil. A făcut ceai cu rom. Pregătise totul hoțomănul. Mi-a pus atîta rom în ceai, că n'am mai știut ce-i cu mine. Mi-era bine, îl iubeam și ce să-ți mai spun? S'a isprăvit. Venea mereu și mă lua de acasă, cu sărutări, cu rugă-

minți. Nu mă mai împotriveam și, iacă așa, am rămas însărcinată! Mama tot nu știa nimic. M-ar fi ucis! Nici n-am născut în casa părintească. Biata nașe-mea m-a primit la ea, unde stau și acum. Mi-am dat copilul la doică, se înțelege. Nu-l pot crește eu, pricepi! Vreau să capăt o slujbă potrivită cu mine și să trăesc slobodă...

Prietena ridică fruntea aplecată adînc și zise cu nădejde:

— Bărbatu-meu și prietenii lui să știi că au să ți-o găsească. Da comisarul ce s-a făcut? Trăești cu el?

— L-a permutat, dragă! Nu născusem cînd a plecat.

— Să taci din gură, să nu spui nimănuia că ai copil! Cum ești tu de drăguță, nu poți și ce noroc te așteaptă. Poate că încurcăm pe vre-unul din prietenii lui bărbatu-meu. Poate că-ți găsesc și slujbă. Să vii în fie-care seară la mine. În toate zilele stăm aici pînă tîrziu, jucăm cărți, loton, rîdem, vorbim. Vîno de cu ziua la mine, cu lucru, tot n-ai ce face acasă. Cînd ai tu de lucru ți-ajut eu, cînd am eu, mi-ajută tu. Eu sînt croitoreasă meșteră, bat zece croitorese! Vezi mașina de colo? sfîrî! și tot eu croesc! Vrei să-ți faci ceva?

— Rochie, bluză!..

— Bun! eu tocmai n-am nimic de făcut. Am de toate!

Bătrînele prietene Tudora și Maria o așteptau. Tudora, supărată, tunase și fulgerase în potriua necinstii fetelor din ziua de azi și a mumelor care nu le păzesc și nu le stăpînesc. Maria, chircită într-un ungher, o ascultase în tăcere. Se înserase, cînd pasul Casandrei se auzi în tindă. Bătrînele rămaseră cu ochii mari la

pălăria din capul fetei. Tudora știa că plecase fără pălărie, Maria nu știa nici ea de unde putea s-o aibă. O adevărată durere strînse inima mumei. Scîrbă și minie înăspreau trăsăturile feței Tudorei. Tînăra femeie cugetase și ea pe drum, îngrijorată, la ce le va spune. Adevărul părea minciună.

— Ia uitați-vă la capul meu, începu ea. O singură prietenă am și eu pe lume și, cum am eșit din casă, după atîta zăcere, a trebuit să dau peste ea. M'a dus la ea acasă! ce bine e măritată! și mi-a dăruit vechitura asta. M-am împotrivit, dar n-a fost chip. Am primit-o, tot n'aveam ce pune pe cap.

Părerea din cugetele bătrînelor nu era spulberată cu desăvîrșire.

— Ce ai tu de gînd să faci, Casandro? întrebă Maria, ridicîndu-se de jos, dreaptă și amenințătoare. Ai făcut destul rău pînă acum, să-ți limpezești drumurile și să ți le netezești. Iată în casa asta nu mai poți sta, ca mîine. Tudora nu te poate suferi, n-are loc de tine, îi stai cu genunchii pe piept. Caută-ți de lucru, fato! și caută-ți un rost!

Tudora sta pe pat ca pe scaun și le privea cu coada ochiului. «Nu vorbește fără cuvînt Muta, cînd vorbește» cugeta ea. «Ia să vedem». Și ascultă cu luare aminte.

— Imi trebuie, o slujbă. Eu singură n-ași putea să mi-o găsesc. Tot prietena asta, care mi-a dat pălăria, are să-mi găsească. Mi-a spus să mă duc la ea în fiecare zi, ca să lucrăm împreună la bulendrele mele. O să trebuie să-mi dai bani, mamă, ca să-mi fac o rochie, o bluză. Mi le coase ea. Bărbatul ei, om așezat și cu tre-

cere, are prieteni mulți, și au să-mi caute cu toții o slujbă. Eu nu-l cunosc, nu-i cunosc. Mina, prietena mea, îi știe și are să stăruiască. Am să mă țin scai de casa ei. Așa își prinde o fată norocul: intrînd într-o casă bună, printre lume multă. La Mina vine lume în fiecare seară, bărbați serioși, care se însoară, nu te iau de țiitoare și te lasă pe drumuri cînd nu le mai plac. Mi-ajunge prostia care am făcut-o!.. Să fie afurisit ceasul...

Și încep să plîngă.

Tudora își ascuțise privirile să-i scormonească cugetul. Ea gîndea:

— Tare ar trebui să fie proastă fata Mariei, ori stricată pînă în măduva oaselor, ca abia eșită din leuzie, în prima zi de plimbare, să și dea de bărbat. O cunoscde cînd era cît un dop, se arăta cuminte; comisarula zăpăcit-o! I-au trecut fumurile dragostei! E!

De cum văzuse pe obrazii fie-și rostogolindu-se pînă la bărbie lacrimi adevărate, Maria își înlătură cu putere bănuiala și crezu tot ce istorisise fata. Cînd îi căzură ochii pe pălărie, o privi cu luare aminte, cu dragoste aproape, ca pe ceva menit să sporească frumusețea fetei ei.

— Te aud și eu vorbind cuminte, Casandro! zise mama mișcată, privind în tăcere la gazda tot încruntată. Numai între lume bună să te duci. Dar să nu-ți perzi capul! Bărbații, am auzit eu destule, atîta așteaptă. Lorce le pasă? Se leapădă de tine ca de Satana.

— Parcă n-au dreptate Mario? sări în vorbă Tudora. Tot așa cum te-ai lăsat momită de unul, acela unul are drept să creadă că te-ai lăsat și altuia. Bărbatul nu

poate să știe cu cine ai făcut copilul, care juri tu că-i al lui. Iar copil străin cine vrea să crească și să sărute?

— O Doamne, Doamne! oftă spăimîntată Maria, ce lume iscusită și vicleană mai umple astăzi pămîntul! De cînd sînt nevoită să intru prin casele oamenilor, ca să-mi cîștig bucățica de pîine, multe mai aud, de care nu pot menisem!

Tudora își ridică ochii spre icoane, îngăimă ceva, și-și făcu cruce.

Candela se stinsese. Casandra care-și purtase ochii după privirile Tudorei, către icoană, văzuse iasca stingîndu-se. Mulțumită în cugetul ei că găsește ceva de lucru, plăcut nașei, se sculă repede căută pe masă, trecu în tindă, și veni să aprindă văpaia de sub icoana Maichii Domnului. Casandreii îi era foame. Un leșin, o sfîrșeală de leuză o hămesise, și tocmai se gîndea cu grije cît de nepotrivit și cît de greu îi venia să stea la masa nași-si, cînd nu făcuse nimic pentru casa ei în ziua cea. Pînă și maică-sa o privea mulțumită, cum se înălța cu cutia cu chibrituri în mînă, pe vîrfurile picioarelor, ca să ajungă la candelă.

— Aprinde maică, și ziua și noaptea, zise ea, întorcîndu-și privirile către Tudora, ca să vadă dacă-i pare bine de fapta fetei ei.

— Cum îmi tremură picioarele, se plînsese Casandra.

De cum coborî de pe scaunul pe care se urcase, ca să ajungă pînă la candelă, nu mai putu șede în picioare și se lăsă sfîrșită de oboseală și de foame, pe o margine de pat.

— Ți-o fi foame, murmură Tudora, fără nici o răutate.

Maria, năbușindu-și un oftat, se ridică de pe scaun, gata de plecare. Pleca, pentru ca să nu îngreueze masa Tudorei cu a treia gură de om. Muțenia gazdei îi înfrigura spatele gîrbov; zise «noapte bună» și se duse.

X

A doua zi, Mina și-a primit fosta tovarășe dela fabrica de tricotaie, tot atît de călduros ca și în ajun. Văzîndu-și pălăria pe capul prietenei a găsit-o mai nouă decît o crezuse, dar nu i-a părut rău, ba chiar a găsit cu cale să-i mai adauge două flori artificiale, ca să pară mai bogată. Casandra se lăsa gătită, își umezea buzele ca să vorbească mai dulce, și căuta să-și ajute prietena în treburile mărunte ale gospodăriei. Se înserase, tot vorbindu-și și plănuiind, făcînd mainimica. Erau în bucătărie amîndouă, ca să pregătească cina. Stilpul casei trebuia să sosească din moment în moment. Casandra așează masa în curte, înaintea casei, puse tacîmuri, scaune, după cum văzuse odată că se orînduește într-o casă mai de soi decît a lor.

În sfîrșit, Tache Săvulescu, bărbatul Minei, contabil la una din percepțiile Capitalei, sosi însoțit și el de un amic. Recomandațiile se făcură după cuviință. Bărbatul Minei era sgomotos ca un iarmaroc plin de mișcări, din mîini, din cap, din picioare, pocnea din buze, plescăia din limbă la venirea flecărui fel de mîncare pe masă. Noroc că nu erau decît trei feluri. Contabilul vecinic tira după el la masă cîte un necunoscut, vechi prieten de școală, de oștire, de cafenea, de copilărie. Printre

multele persoane care veneau să se plătească de bir, la percepție, găsia totdeauna pe cîte cineva, pe care să-l aducă la masă. Pri-lej ca să bea, pînă să ajungă la sălașul lui, patru țuici mai mult peste cele patru obișnuite.

Casandra privea cu sfială către spătosul bărbat al Minei, își amesteca rîsul molcom cu al celorlalți la glumele lui și se uita cu luare aminte cum își tae și cum își duc la gură bucatele stăpînii casei. Mina ținea mereu degetul cel mic al mîinei drepte ridicat în sus, ca și cum altminteri ar fi căzut în șosurile din farfurii. Contabilul vîra în gură mari dumicați de pîine, pe care din pricină că-i lipseau maselele, era nevoit să-i rostogolească multă vreme în gură, așa că, tot vorbind, puteai să vezi cum se amestecă pîinea cu carnea într-o gură de om. Din cînd în cînd băiatul de la cîrciumă venea cu cîte un clondir de vin și lua sticlele golite. În timpul mesei se băură trei kilograme de vin și două sifoane mari.

De cum se isprăvi masa și cu toții trecură în salon, vasele și tacîmurile rămînînd nespălate la bucătărie, începură să sosească alți mosafiri. Un elev de administrație, cu plecăciuni la tot pasul, ca să-și arate pe semne mlădioșia de dansator, nu se putea astîmpăra. Mergea dela un capăt la altul al salonului, aruncîndu-și priviri cuceritoare în oglindă, mîndru ca un ofițer de cavalerie. Părul bine ondulat era despărțit cu grije la dreapta, mustața-i mică se sfîrșea la capete cu cîte două fire țepene de cosmetic. Din cînd în cînd, elevul își ducea o mîna la gură, ridicînd cotul cît putea de sus și tușea o tuse false. Cînd

tusea, trăgea repede cu coada ochiului la cei de față, apoi își ridica ochi în tavan, languros, și i lăsa ca o domnișoară la pământ, aplecându-se cu tot corpul. Popescu S. Jean, după cum se recomandase el Casandrei, știa bine că nu era bolnav, dar i se părea lui că tusea e încă ceva care îl poate deosebi de ceilalți. De câte ori era contrazis, înălța capul, ridica sprincenele și spunea: «Pe onoarea mea de cavaler!» Afară de el, de Casandra și de prietenul adus la masă de către Tache Săvulescu, gazda, mai veniră încă doi bărbații: Neagu Mihăiescu, funcționar la domenii, om înalt, spătos, cu mustățile ca două lipitori sub nas și Spiridon Nuțu, funcționar comercial.

Casandra, cu genunchii strânși, cu buzele lipite, cu ochii în jos, cerceta pe fiecare ins în parte, ca să se oprească mai mult la chipul și mișcările elevului de administrație. În odaie se făcuse cald, din pricina lămpii cu gaz și a multelor respirații. Tache își deschese vesta de la un timp, scuizându-se, bine înțeles, și ceru să se aducă jocul de loton. Toată lumea se așeză pe scaune, în jurul mesei din mijlocul odăii. Tache însuși striga numerele, după ce le scotea tacticos din săculețul lor, bine scuturat la fie-care dată. Se vorbea puțin, fie-care privea pe cartela lui, punând pe numărul eșit la sorti câte un pătrățel de sticlă sau de hîrtie. Glasul lui Tache, răgușit, răsuna mereu: «Cocoșatii!» «Stîlpii Moldovei», iar pentru că noul amic și Casandra poate că nu știau porecele, gazda adăoga confidențial: «33, 11», și tot așa mai departe. Se juca pe cîte zece bani. Popescu S. Jean, n'o lăsase pe Ca-

sandra să pue miza, spunînd solemn de două ori «pe onoarea mea de cavaler», că se simte dator și că îi face plăcere să mizeze el pentru domnișoara Casandra Casimcea. Ii plăceau foarte mult și numele și persoana, cu care pentru prima oară avusese onoare să facă cunoștință.

Mica lume petrecea așa în odaia prea mică pentru cîți se aflau de față. Neagu Mihăiescu își ridica din cînd în cînd ochii de pe numerele negre și privea cu oarecare batjocură la elev, cînd acesta vorbea Casandrei. Mosaful cel nou se silea să nu caște, se tot trăgea de firele de păr crescute pe un neg în bărbie. Casandra se simțea bine în văzduhul acela de tutun, și era mulțumită de lumea în care intrase. Spunea cîte ceva, numai cînd era nevoită să răspundă. Ea crescuse într-o casă cu pereții coscoviți și scofilciți, lipită pe jos cu lut galben, pe cînd aci simțea sub talpă un covor, pe pereți erau portretele regelui și al reginei, priveliști frumoase puse în rame aurite.

Inima ei tină ră aștepta caldă sămînța unei speranțe, ca pămîntul după topirea zăpezii.

La un restimp, Mina se sculă dela masa de joc, ca să pregătească cafele negre. Popescu S. Jean se strecură prin odăi tiptil, asigurîndu-se cu mîna că întunericul nu i-a stricat coafura, până lângă Mina, care supraveghea cu lingurița în două degete ibricul de cafea și spiritul aprins în jurul lui.

— Madam Săvulescu, începui el, cine e persoana?..

Mina suflă în para albastrie care seridicase valvătae la intrarea elevului și răspunse:

— O veche prietenă a mea.

Aşa-i că e draguță? Și încă nu e cum ar trebui să fie. Omul trece prin multe... Îți place domnișoara! Vreau să știu dacă-ți place. E pe gustul Dumitale!

— Pardon, madam Săvulescu, pe onoarea mea de cavalier! Nu vreau să spun că e la înălțime. Dumneata, de exemplu, ești o damă superioară. Înțeleg și mă conform. Dar lumea care vine la Dumneata, pentru că vine la Dumneata, bine înțeles, se referă neapărat la stima și la considerațiunea mea de om, pe onoarea mea de cavalier! Așa zicând, te rog să crezi că am întrebat de persoana în chestie din pură curiozitate.

— Și ce ți-a plăcut la ea, întrebă Mina, pe când cafeaua se umflase să dea în foc, iar ea cu o mână dibace ridica ibricul, ca să-l ferească de flăcări.

Elevul se mișca în toate încheeturile preocupat de răspunsurile lui, ca de lucruri foarte însemnate. Din salon răsbătea pînă la bucătărie hohotele de rîs ale lui Săvulescu și ale încă unui ins sosit atuncea, măcelarul Cristea Moțoc, om cu case, cu două scaune de măcelărie, unul în hala Ghica, altul în mahalaua Dobroteni.

— A venit nenea Cristache, zise Mina, cunoscînd rîsul măcelarului, cu familia căruia erau în strînsă prietenie de cum venea vara.

Mergeau împreună să facă cheuri pe iarbă verde, la monastirile din jurul Bucureștilor.

Popescu se gîndea adînc. Cafeaua era gata, trebuia să termine în cîteva cuvinte conversația începută.

— Mi se pare interesantă, are ceva suferind...

Mina Săvulescu, cu ochii scli-

pitori, îndreptîndu-se către salon cu tava plină de cești rase de cafea, șopti răspicat:

— Ai nimerit-o! Acu s'a ridicat din pat. A fost leuză. St! Nu spune la nimeni. Să nu spui! Trece de domnișoară!..

XI

Gospodăria lui Tache Săvulescu, nu se găsea nici odată la strîmtoare față cu ziua de mîine. Tache nu se mulțimea cu leafa lui de funcționar al Statului. Așa numitele picușuri curgeau regulat în buzunarul lui, fără nici o primejdie. Nu falsifica registrele, faptă care duce drept la pușcărie, dar, contabilul, om gros, tăiat cu barda, la repezeală, avea un miros de copoi. Mulțumită acestui simț, foarte comun controlorilor și agenților fiscali, dibuia magazinul sau insul care nu plătea birul convenit a tot răbdătorului Stat, și-l taxa pe un an înapoi. Celui prins c-a frustat Statul, contabilul îi trimitea o somație, în care suma de plată era umflată la maximum. Somația n'avea cotor, care să fie cercetat de către Administrația Financiară, de către Ministerul de Finance, sau de către altă primejdioasă și amețitoare autoritate. Prinsul, știindu-se pe deoparte vinovat, nu putea să reclame, pe de altă parte i se șoptea la vreme că ar fi spre paguba lui, căci odată lucrurile date la iveală, trebuia să plătească pînă la un ban, iar funcționarul percepției ar fi rămas în afară de pedeapsă, ca unul care și-a făcut pe deplin datoria. I se spunea în treacăt, ca și cum nu i s'ar fi spus: «să facem cum e bine, pentru amîndoi». Atunci începea toc-

meala. Iar acest «atunci» era zilnic la percepție, între contabil și dă-tornici. Agenții de percepție a-duceau și ei afaceri curate cins-titului contabil. Și totuși, lumea aceasta nu era nici rea nici ne-cinstită, nici măcar foarte isteță. Deprinderi vechi! Poate că numai un ministru s-ar putea indigna cu drept cuvânt de potlogării atât de ușoare. Obişnuirii deputați, prefecti, primari, ştiu cu siguranță toate matrapaslicurile slujbelor, în creştetul cărora stau ei. Al-minteri nu s'ar explica vădit cum cele mai bănoase slujbe: de in-tendenți de cimitire, controlori comunali, de percepători, le făgă-duesc și le dau tocmai celor mai aprigi agenți electorali, ca preț al iscusinței și al dragostii lor de partid. Omul politic n-are țară, patria lui e partidul.

De milioane de milioane de ori s'au spus cu privire la gheșefturi vorbele aceste: «O! cine perde? Perde Statul!» Cine o fi Statul ăsta, de nu are nimeni milă de el, nu se mai știe! Il înșelăm cu toții ca pe un nabab idiot, cu conștiința împăcată, ba chiar mă-guliți de iscusința noastră.

Tache Săvulescu trimitea în fiecare lună părinților lui, la Mi-zil, câte 40 de lei. Le scria câte șapte opt scrisori pe an, lungi și dragăstoase, și de multe ori după stinsul lămpii, așteptând să în-chidă ochii, se gîndea la moartea lor cu mare durere. Cetățeanul acesta moral ar fi dorit să aibă copii, se însurase anume ca să pue capăt vieții burlăcești, des-nădăjduit de lipsa de noimă a ceasurilor multe petrecute la bi-liard sau la băutură cu tot felul de streini. Visase o casă plină de copii, se văzuse legănînd în brațe un prunc dolofan, și mai apoi

înălțînd smeuri, ca să'l facă să petreacă pe fecioru-său. N'avea urmași! Supărat multă vreme și pe nevastă-sa și pe el, uită... în cele din urmă, icoanele năzărite. Nu se întoarse la cafenea, dar își făcu casa circiumă. De cum da cu ochii de vre-un fost prieten sau coleg, îl adu-nea acasă să prîn-zească la olaltă. Casa lui era în toate serile plină de o ceată de a-mici, dintre care rar lipsea vre-unul.

Tache se uita părintește la Ca-sandra, despre care îi spusese nevastă sa doar atîta, că e o ve-che prietenă a ei, așa de săracă în cît primise cu lacrimi în ochi o pălărie pe care ea voise s'o a-runce la gunoi. Săvulescu o pofti să vie la ei cît de des, să stea la masă, să lucreze și să-și petreacă vremea cu nevasta lui. Trăind așa, alături neîncetat de Mina, Tache o iubea și-i credea vorba fără putință de tăgadă.

Dar bietul Tache n'avea, ca să-i poată plăcea nevastă-sa, decît merite gospodărești. Părea mai vîrstnic decît era. Greoi, voinic, totdeauna la fel, nu putea fi iu-bit de aceiaș femei, care ar fi suferit și hătae și lipsuri dela un bărbat mai frumos, mai capricios și mai sburdalnic.

În seara în care Casandra fu-sese la ei, soții Săvulescu, după plecarea mosafirilor, au vorbit de ea. Mina, ca să înlătore vre-o bă-nuială, spuse încrețind buzele:

— Domnu Popescu al tău, în-chipuește-ți, a venit după mine la bucătărie, cînd am plecat să fac cafele, și m'a întrebat cine e Casandra.

Săvulescu puse bărbia în piept și răspunse:

— Mare secătură! Zi-i pes-metel.. Ce-i pasă lui cine și ce e biata fată!

— Lichea! sublinie Mina cu convingere.

— Tare de treabă fetiță! Nu-și ridică ochii la nimeni.

— De! n-o lua pe garanție, vorbi Mina. E cinstită, e drept, o cunosc, dar pînă într-o zi! Teamă mi-e că domnul Jean n-are să-mi mai dea pace cu întrebările. Dacă a fost în stare să vie după mine la bucătărie!.. Și acolo erau crațițe, erau farfurii nespălate, mai mare rușinea! Dacă n'avem servitoare!

— Avem, întrerupse Tache.

— Așa servitoare, care vine numai dimineata, mai binelipsă! Stă un ceas, spală farfuriile ce să gălesc, și vine iar pe la două tot la farfurii. Mi-ar trebui una la toate ale casei.

— O s-o ai! o s-o ai, dar mai tîrziu. Și zici că să nu garantez de fată?

— Ce zor ai? întrebă, făcînd pe geloasa, tînăra femeie. Dacă poți, găsește-i o slujbă. E săracă la cămașă, îi trebuie bani și pentru o fundă. Ar primi or și ce: vînzătoare, casierită, mai știu eu? Vezi, cunoști destulă lume din centru...

Casandra Casimcea venea acum în fiecare zi în casa lui Săvulescu. De pe la două după amiază era în pragul ușii. Venea de vreme, ca să răscumpere oare cum, cu ajutorul ce-l da la treburi, cina la care lua și ea parte.

Acasă la nașe-sa venea tîrziu, pe la zece un-spre-zece noaptea. Nașei nu-i plăcea de loc purtarea asta, și nu-și lua fina de umeri s-o dea din casă afară—numai pentru că nădăjduia și ea că va dobîndi o slujbă, tocmai dela aceea la care întărzia atîta. Ii și părea bine pe de altă parte că nu mai cina seara la ea.

În casa lui Săvulescu, afară de mosafirii aduși de pe drum, nu mai două sau trei fețe noi văzuse Casandra, și pe acestea în treacăt. Tot cei din prima seară veneau să joace trei-zeci și unu sau loton pe cite un gologan. Neagu Mihăescu, spătos ca și gazda, Popescu S. Jean, cel cu tusea de domnișoară tuberculoasă, Spiridon Nuțu și măcelarul ghiabur, față de care Casandra se zăpăcea cu desăvîrșire. Ea era fiica unui biet parlagiu, pe cînd acolo, ca și cum ar fi fost pe aceiași treaptă, sta față în față cu un fost stăpîn al tatălui ei. Casandra tremurase înaintea părintelui ei plină de respectul deprins de la maică-sa. Față de bogatul măcelar, Casandra sta cu sufletul pe buze, ca feciorul de slugă înaintea stăpînului.

Încet încet însă, fata Mariei de la plop și a Mocnitului, începea să se deprîndă, să înlătore sfială. Imagina însingerată și murdară, posomorită și apăsătoare ca spaîma, a tatălui ei, începu să se piardă ca o amintire tot mai depărtată, ștearsă zi cu zi de obișnuința cu o lume mai bună, cu oameni în haine curate și cu deprinderea de a-l privi pe fiecare drept semenul său. Casandra Casimcea, se întrema, se înfrumuseța, i se împlinea trupul, sufletul ei eșea ca o șopîrlă la soare în văzduhul de egalitate, al societății în care fusese primită. În casa lui Tache, toată lumea părea la fel de bogată și de isteată. Marele măcelar, Cristea Moțoc, al cărui nume sunase de cîteva ori în coliba lor ca să arate ceva cumplit de puternic, se înfățișa aici cu mîinile în buzunare, rîdea ca și sacagiul și părea frate de cruce cu Tache Săvulescu.

Cît despre gazdă, Casandra ar fi jurat că om mai desăvîrșit nuse află pe lume. Neagu Mihăescu avea blîndețea lui Tache, dar era mai posomorît. O privea cîte odată prea din cale afară de lung și dracu știe de ce, rîdea cînește cînd îl vedea pe elev că-i vorbește. La urma urmei, se înțelege că tot elevul, strîns în tunică lui, plîpînd ca o domnișoară, cu părul cîrlionț, tot el era mai drăguț. Și-apoi, deși toată lumea îi vorbea ca și cum ar fi avut și ea cîteva sute de lei pe lună, sau ar fi fost fată de măcelar, tot Popescu S. Jean îi dădea mai multă luare aminte. El îi da cartela de loton, o învăța cum să așeze sticlele pe numere, el îi lua dinainte ceașca de cafea s-o pue de-oparte, de cum o sfîrșea de băut. De mai multe ori simțise pe gheată apăsarea unui picior străin. Casandra știa de semnul ăsta de dragoste. Își trăgea însă întotdeauna piciorul înfricoșată, dar fără să spue c-o privire obraznicului să se astîmpere. Popescu ar fi voit să stea lîngă ea. Încercase odată. Dar Mina îl sculase de pe scaun, cu drept cuvînt. Moșafirii își aveau toți scaunele lor. Casandra sta de obicei între ea și Spiridon Nuțu. Iar cînd se întorcea acasă la nașe, Tache, ori cît de ostenit ar fi fost, o petrecea o bună bucată de drum.

Zi cu zi Casandra se deprindea cu lumea în care pătrunsese. Își făcuse rochie de vară, două bluze subțiri, numai ghetete rămăseseră aceleași de dinaintea leuziei. Mai-că-sa i-ar fi dat mai mulți bani, ca să-și acopere lipsurile, dar trebuia sărmana să plătească ea singură, pentru că nașea se arăta dîrje, se scutura ca luată de friguri cînd auzea de nevoile Ca-

sandrei, de plata doicitudinii copilului. Fetita Casandrei creștea și ea, era mare de două luni, iar scu-tecele și micuța îmbrăcăminte de copil cădeau în sarcina mamei.

Cîtă deosebire era între salonul Minei văzut întîia oară de ochii cuminți ai Casandrei, și tot acelaș salon după trei luni de zile văzut necurmat! Auritele cadre, pereții zugrăviți, minunatul covor, care-i înțelenise pașii, erau acuma lucruri vechi, mereu și de aproape văzute. Inima nu mai da ghes ochilor să se deschidă mari, și nu mai poruncea gurii să tacă, între lucruri așa de frumoase.

Casandra palavragea ca la ea acasă, ca în bordeiul soldiu. Iar prietena Mina, era și ea ca toți oamenii, fără nimic uimitor!

XII

După cîte-va zile ploioase și reci ca în Martie, începutul lunii Mai își desveli cerurile albastre, întinse și înalte. Soarelele calde, făcu minunea-i de totdeauna, svîntă pămîntul, deschise potirile florilor și umplu lumea de nelămurita nădejde ce o seamănă frumusețea. Grijiile își închideau ochii, sărăcia se uita pe sine, durerile amorteau sub razele soarelui, dragostea înmugurea, plutea în văzduh, ca funigiei, sau se făcea patimă.

Casandra, mai frumoasă decît totdeauna, deși tot nu-și găsisese o slujbă, se simțea înviorată ca de-o făgăduință de seamă. Era sănătoasă, își tămăduise pe deplin inima sfîșiată de părăsirea ibovnicului. Rare ori îl vedea limpede și cu drag în închipuire.

Privea chipul iubit atîta odinioară, fără turburare, fără răsvrătire și cu prea puțină luare aminte. De

sigur că iubise mai mult faima de sub-comisar și dreptul de-ase înșinfa că a fost aleasa unui om mai presus decît ea și cei de o seamă cu ea. Dreptul de înșinfare îl dobîndise, de sub-comisar nu-i mai păsa. Avea acum opt-spre-zece ani; fabrica, amantul, durerile ei trupesti și sufletești o dăscăliseră cît-va, credea ea.

Dar totuși, în primăvara senină a lunii Mai, Casandra Casimcea, fata Mutii și a Mocnitului dela plop, simțea și ea neliniștile și ademenirile nelămurite din mireazma florilor, din cîntatul păsărilor, din toate cele înrîurite de soare, și din ea însăși. Șoaptele elevului de administrație, privirile lui lincede și dulcele, cădeau cu răsunset și intrau la vreme potrivită în urechile și ochii Casandrii.

Intr'o seară, Popescu S. Jean veni să se așeze pe scaun lîngă ea. Lumea din casă vorbea, rîdea, juca loton, ea de asemenea, ținea ison celorlalți. După un răstimp, pe cînd toți stăteau cu capetele aplecate pe cartoanele de loton, ca să urmărească numerele scoase din săculeț, Casandra simți pe pulpa piciorului, așezîndu-se în cet, parcă își cerea voe, o mîna fierbinte. Tresărind, își privi cu coada ochiului vecinul, aplecat și el pe numerile negre. Fața lui Popescu nu mărturisea nimic, tănuia adînc îndrăzneala mîinii, ca și cum n-ar fi știut de isprăvile ei. Fata își lăsă o mîna în poală, apucă palma rătăcită pe piciorul ei și o înlătură. Dar mîna, care păruse sfoasă, reveni iarăși, tot atît de caldă și de astă dată se apăsă pe picior, vrînd să spună că nu pricepe să fie asvîrlită la oparte. Casandra o aruncase de pe piciorul ei pe furiș, cu ochii pe numerile de pe car-

tonul de loton, nevrînd să dea în vileag ce se petrecca pe sub masă, între ea și Popescu. Încercă din nou să înlătore mîna cutezătoare, mai mult îngrijată decît turburată. Din cînd în cînd Mina își aținea privirile asupra lor, a amîndorora. Cristea Moțoc, marele măcelar, în fața căruia fata stătea și acuma smerită, era și el de față. Hohotele lui de rîs ridicau capetele de pe cartoane. Tache Săvulescu se da pe spate hohotind, și ochii fiecăruia făceau ocolul mesii. Popescu își ținea cu putere mîna pe pulpa fetii. Neputînd s-o dea la oparte, Casandra îmbujorată ridică ochii, află dintr-o ochire că nimeni nu știe și se prefăcu că vrea să se ridice de pe scaun. Mîna cutezătoare se trase grabnic, și fata șezu mai departe. Dar tihna, sufletului i se turburase de astă dată. Ferbințelea mîinii aceleia o pătrunsese cu un anume înțeles. Hotărît că Popescu plănua de multă vreme să se așeze lîngă ea. Il împiedicase obiceiul casii de a i se hotărî fiecăruia scaunul și locul. Și el, Popescu, voia să nu știe nimeni. Poate că și lui îi era rușine cu ea. O plăcea de sigur, poate că o și iubea, dar n-avea de gînd să întemeze o gospodărie cu prietena doamnei Săvulescu. De ce? Celălalt, comisarul, avusese mai multă dreptate; știa cine este, îi cunoștea casa, știa că este o biată lucrătoare la tricotage. Dar Popescu? În casa Mîinii, a lui Tache Săvulescu, erau amîndoi de aceeași teapă; erau prietenii casii! E drept că ea de abia se ivise între oamenii aceștia. O îngăduiau cu toții pentru că nu știau cine este! Măcelarul Moțoc ar fi sărit de două palme de podele, dacă ar fi aflat.

că fata Mocnitului, parlagiul care-i jupuia și-i curăța vitele lui de măruntăe și murdărie, îi sta în față, și-i zicea el, cel dintîi, «buna ziua!»

Mîna de bărbat venită pe furieș pînă în poala ei, avu darul să răscolească toate amintirile prăfuite ale Casandrii. Rînd perînd, roșie și galbenă, fata Mutii dela plop, se afundă în amărăciunea zilelor trăite din greu și cu lacrimi. Uita unde se află, se trezea la răstimpuri, tușea, fără să-și dea seama, aidoma ca Popescu S. Jean, ducîndu-și mîna la gură. Căuta să asculte ca să nu fie străină de puținul ce se vorbea în juru-i, și iarăși o luau gîndurile stîrnite, ca pulberea străzii cu plop cînd treceau pe ea meii la abator.

Popescu S. Jean mai încercă odată să-și strecoare ghiara neliștitoare. Dar Casandra, fără să vrea, întoarse către el o privire de plumb, încărcată de toată durerea amintirilor ei. Și pentru că pe fața elevului de administrație, Casandra, mai privindu-l odată, citi o mare supărare, ea îi zimbi ca și cum nu se petrecuse nimic între ei.

Se isprăvisse un joc. Săvulescu începî să istorisească o nostimădă, lumea îl asculta cu luare aminte. Cînd isprăvi, rîseră cu toții, și mai voios decît toți Popescu S. Jean.

Cristea Moțoc se ridică cel dintîi să plece.

— Care va să zică, dragă Tache, mîine dimineată la șase cel mai tîrziu sînt cu brișca aici în use. Cucoană Mino, vezi să nu vă găsece în așternut; eu nu știu multe! Vă trag de picioare jos la pămînt. Ne-am înțeles! la șase!

— Unde vă duceți? întrebă elevul de administrație.

— La Pasărea, răspunse Tache, stînd în picioare, anume ca lumea să plece.

A doua zi era Duminică și deși percepțiile nu se închideau de cît după amiază, Săvulescu pusese lucrurile la cale, așa ca să fie slobod.

Doi inși erau mîhnîți de plimbarea soților Săvulescu, Casandra, pentru că tocmai într-o zi de Duminică avea să fie nevoită a sta acasă, și Neagu Mihăescu, care urmînd cu gîndul pe cei doi soți în plimbarea lor, le pizmuia fericirea. Funcționarul dela domeniului burlac, întrezărea în viața domului căsătorit plăceri tîhnite și statornice. Și începea să se creadă singur pe lume, neavînd decît pe maică-sa la casa lui. De vreo doi ani privirea lui grea, cădea pe fete lung, plină de întrebarea care nu-i scăpa însă de pe buze și care umbla pe bîjbîte pînă și în capul lui:

— O fi bună pentru mine fata asta de nevastă? O fi vrînd gătești scumpe, plimbări dese? O fi mîncînd puțin și orice? O fi năzuroasă și cu toane?»

• Popescu nu era întristat că a doua zi, Duminică, nu va veni la Săvulescu. Avea unde să petreacă. Grădinile erau în toi, berăriile țineau mesele pe trotore, lumea forfotea pe străzi pînă noaptea tîrziu.

Tache își îmbracă haina, peste vesta descheiată, și așa, fără guler la cămașă, cum sta de obicei în casa lui, petrecu cît va pe Casandra.

Abea făcu vre-o cîți-va pași, rămasă singură, și tînăra femeie se văzu cot la cot cu elevul de administrație.

— Domnișoară, începu el, cred că nu te ții fudulă și îmi dai voce să te conduc.

Și fără să aștepte răspunsul ei, urmă:

— Am simțit în seara asta că d-ta joci un rol în viața mea, un rol mareț, pe onoarea mea de cavalier! M-am simțit așa de turburat lângă d-ta, încât mi-am permis pentru că n-aveam cuvinte, pentru că erau de față persoane străine; da! precum am zis, mi-am permis, prea mult! Cer pardon! Dar...

Casandra își perduse capul cu desăvârșire, asculta plăcutele vorbe cu ochii pe jumătate închiși, simțind că trecutul ei, cel mai frumos din viața trăită cu comisarul, reînvia.

— Vezi, domnule Popescu... eu ce să-ți spun? vorbești așa de frumos... M-am mirat că tocmai d-ta crezi că sînt femei ușuratecă... Nu știam ce să fac. Nici alta în locul meu nu știu ce-ar fi făcut.

— A, da! făcu Popescu, ai dreptate, pudoarea femeii! Nevinovăția are farmec! Tocmai de aceea m-ați captivat. Dă-mi voce tot de odată, ca unui adevărat prieten, să-ți spun pe nume, așa cum îți spun totdeauna în gîndul meu, de cînd te-am văzut. Ești frumoasă pe onoarea mea de cavalier! ești frumoasă! declama el, și ești foarte «tracțioasă! Te iubesc cu înfocare!

— Nu cred! nu pot să cred! răspunse ea înfiorată. Așa spuneți toți bărbații, și-apoi...

Fără să știe, ea se lăsase îndrumată pe altă stradă decît aceia care o ducea acasă.

În curînd el începu să priceapă că e în voia lui, că se lăsa dusă, cu toate cuvintele de neîncredere. Își purtară pașii înaripați,

umăr lângă umăr, prin străzi tălnice, pe care ea nu le mai văzuse și nu le vedea limpede nici acuma, de și luna plină își vărsa cofa de lumină din belșug. Elevul își ținea sabia strînsă de piept, ca să nu sune. Puținii oameni zăriți pe drum se mistuiau în tăcerea și lumina nopții. După multe întor-tocheri și ocoale ajunseră cu inimile calde, într'un pustiu plin de iarbă, între strada Laborator și cheiul gîrlei, dincolo de fabrica Lemaître. Erau și pe aicea străzi croite de Primărie, dar nu se ridicase încă nici o clădire. Iarba crescuse naltă printre pietrele rare, acoperise drumul și schimbase locul într-o pajiște întinsă. Noaptea, nici un om nu cuteza să treacă locurile acestea. Numai doi-trei pomi făceau umbră... în tot cuprinsul.

Cînd Casandra voi să se oprească, speriată oleacă de singurătatea din preajma-i, era prea tîrziu. Bărbatul ce o ținea de braț abia își putu stăpîni bucuria că se afla acolo. Glasul lui tremura și ardea ca văpaia. Casandra însăși simți că inima și trupul i se face de ceară fierbinte. La urma urmei nu era nimeni să-i vadă. Nerăbdător și pătimaș bărbatul se îndreptă întins către umbra largă a unui arbore și femeia se lăsa dusă; iar în minte-i trăia dinainte, adînc, amețitoarea clipă de plăcere.

XIII

Crucea strîmbă, care de multă vreme sta pusă pe poarta casei cu plop, fu dată jos, casa se vînduse. După multe tocmele cubătrîna Maria, Florea Cîrlan, pas-tramagiu în piață, cumpără pen-

tru 2800 de lei, casa Mocnitului. Omul avea o fată de măritat și ținea s-o înzestreze cu un cămin. În locul vechiului bordei, Cîrlan avea să ridice curînd zidărie tare, casă cu patru ferestre la drum, cu ciubuce de o palmă, cu încondeiri ca pe ouăle de Paști.

Cînd banii, de pe casa în care viețuise cu bărbatul și cu fata ei intrară în mîinile bătrînei Maria, abia atunci pricepu femeia că a rămas fără adăpost. Inecată de lacrimile durerii, ochii ei totuși se holbau lacomi, strălucitori, pe bani. Atîția bani nici nu văzuse ea vre-odată. Îi trecu prin minte că multe din hîrțile acelea albastre, puteau să nu fie bune, să nu fie bani. Buimacă și de supărare și de teamă, ea se întoarse către fie-sa, care-i sta alături, și o întrebă: «Tu cunoști la bani? Oare sînt buni? vai de noi! adică n-ai nici tu de unde să-i cunoști!» Pastramagiul Florea Cîrlan rîdea cu hohot și ea se zăpăcise de tot, numărînd și renumărînd banii.

Induioșat însă și el de fierberea din sufletul Mariei, Cîrlan se simți dator să sfătuiască:

— Ascultă, mamă bătrînă, ai face bine să pui banii la Casa de economie, știi că e o casă a guvernului, pe podul Mogoșoaii. Acolo nu numai sînt siguri și-i poți scoate cînd vrei, pe toți, sau numai o parte din ei, dar sporesc! Casa de economie îți plătește o dobîndă, adică mai pune în toți anii cîte ceva peste banii dumi-tale. Stai să-ți spun cît pune... La fiecare franc, mai pune cîte cinci parale pe an. Păi, ia socotește! Ei bine! Acolo să-i duci!

— Da, da, răspunsese Maria, uluită și grăbită să se ducă mai de grabă la Tudora, de care-și

adusese aminte, ca de un creditor ce-i sta pe inimă.

Îi era teamă să mai întîrzie, cerînd deslușiri, ca să nu i se pară cumva Tudorei, care știa unde e și ce face, că s-a pornit să se depărteze de ea, de cum au pus mîna pe bani. Și mumă și fiică i se simțeau datele pînă la umilire. Cu cît se apropiau de casa în care Casandra se cuibărise dinaintea leuzii, ca sub aco-perămînt și ca în pat părintesc, pasul li se iuțea, ca mai curînd să poată întinde mîinile și să lase în poala gazdei încruntate, batjocorite de taina unei iubiri neîngăduite, neocrotite de biserică, banii,—toți păcătoșii bani luați pe casa lor—banii care cumpără pînă și blîndețea și bunătatea, pînă și pacea sufletelor, ca și cînstea.

Mergeau întins către Tudora, uitînd că au rămas pe drumuri, că muma e slugă la ușile altora, că fiica n-are nici un căpătîi, veneau către casa Tudorei, induioșate, gata să-și dea sufletul și banii. Pe de altă parte însă, înțelegeau limpede amîndouă că Tudora n-are să-și înfigă mîna în banii lor, să se facă stăpînă pe ei.

Bătrîna femeie nu da semne de lăcomie, și nici măcar nu se jeluia de traiul ce-l trăia. Puținele și ușoarele ei scîncete asupra vieții, se învăluiau în tăcerea bisericii sau în șoptitul buzelor ei în fața Maichi Domnului și a Sfinților Impărați Constantin și Elena, priviți cu încredințare și cu evlavie prin ochelarii cu brațe.

Cînd le-a văzut întrînd pe ușa, Tudora care își perduse răbdarea și sta făcută ghem de fierberea din cugetul ei, își descreți sbîrciturile feței, făcute tăiușuri de sa-bie, și își destinse supărarea ca

un arici ghimpiei, iar pentru că de data asta, ca și în fața icoanelor din fundul odăii, nu-și putea încredința mintea privirilor ei stinse, cu o mînă tremurătoare dibui în preajmă și găsi ochelarii.

— Ia te uită ce am luat pe casă, zise Maria, vârsînd basmaua cu hirtii în poala Tudorei.

— Și ce mi le dai mie! Doar nu-i casa mea! rosti Tudora cu ciudă, dar cu inima biruită de înduioșare.

— Măcar să ni-i păstrezi! că noi ne-am vîndut casa, ne-am înstrăinat căpățîiul! Nu stă Casandra lîngă dumneata? nu-i ești ca și mama ei? Nu ești și nașa Linei, copilița fără tată?

— Nu te mai arăta aspră, nașe, vorbi Casandra, încurajată de dragostea ce se vădea acum între cîteși și trei femeile. Nu ești aspră, nu ești rea, ești bună și scumpă.

Casandrei i se umpluseră ochii de lacrimi. Mama și nașea se simțiră și ele usturate de sărata și binefăcătoare rouă a lacrimilor. Casandra își ținea mîna la ochi ca o copiliță, muma lăsa plînsul să-și împiedice șiroaele de cutele feței ei de timpuriu îmbătrînită, și își șterse nasul. Ochelarii i se încetaseră și Tudora și-i scoase. Fără să-și ascundă plînsul, ea își arăta fața în lumină, cum și-o arată un actor la rampă.

— N'am să uit nici odată, spunea Casandra prin suspinuri, că m-ai răbdat și m-ai îngrijit, cînd, cînd... ticăloasa de mine!

Pe cînd plîngea, tînăra femeie își aduse aminte, cu musturarea în cuget, că cu două zile mai înainte făcuse aceeași greșală, se lăsase poftel, se culcase cu un bărbat. Se gîndi că poate era însărcinată. Stătu galbenă și mută între cele

două femei neștiutoare. Ridică ochii la icoane și murmură destul de tare:

— Să mă bată Dumnezeu!

— Să te erte maică! să te ierte! rosti nașea. El iartă, bunul, de nouă-zeci și nouă de ori într'un ceas!

Cineva deschise tinda, greoi, și întră peste puțin în odaie. Era doica. Purta pe brațele-i rupte de oboseală copila Casandrei! Tudora abia avusese timp să tragă un fald al rochei peste banii din poală. Incetîșor, ea se îndreptă către o ladă și-i puse acolo, astupînd cu tot trupul gura lăzii.

— A supt, doică? întrebă Maria, care se și apucase să desfeșe copila, învăluită toată într'o plapomă de iarnă.

— A supt, cred că doarme, răspunse doica, ștergîndu-și fruntea asudată.

— Tare a mai nădușit, zise Casandra, privindu-și fata. În toiul verii cu plapoma asta! putea să moară!

— De căldură nu moare nimeni, domnișoară. Mi-era frică să nu răcească, zise doica.

— S'o trimitem să aducă niște vin, șopti Tudora la urechea Mariei. N'am cinstit-o nici odată. Noi mai avem de vorbit...

— Da, da, dădu din cap Maria.

Aducerea vinului fu pusă repede la cale. Rămase singure, cele trei prietene, văzură repede că n'au ce să-și spună. Banii rămîneau în mîinile Tudorei. Lei 300 aveau să slujească cheltuelilor de tot felul, și mai ales găteliilor Casandrei, pentru că, după cum îndemnase Tudora, uitînd de icoane: «odată trăește omul pe lume». Tot din ei aveau să facă plata lunară a doicii. Imbrăcată mai bine, hrănită mai bine, Ca-

sandra avea să găsească, dacă nu un bărbat cu cununie, sau unul și mai bun fără cununie, barem o slujbă cum se cade. Banii cei mulți aveau să slujească sau ca zestre Casandrei, sau ca zestre Linii, fetița Casandrei.

Doica se întoarse cu clondirul de vin. Casandra spălă repede patru pahare, și cite-și patru femeile băură prelung și pînă la fund, cu sete și mulțumire, păhărelul cu zeamă de struguri. Vinul era rece, se simțiră toate răcorite pe dinăuntru și asudate pe sub cămașe. Fără mult răgaz goliră sticla, și toate o priviră cu părere de rău. Tudora, gazda casei, rosti cu tărie:

— Ia să mai bem una!

— Că bine zici! suspină doica, și se repezi cu mîna pe clondir.

Pe la al șaptelea pahar, Tudora o îndemna pe Casandra să cînte. Și pentru că tînăra femeie, cu care se învîrtea locul, stăruia că nu poate, ea trase lîngă ea pe doică și-i dădu pildă: «Tine-rețe ce-am avut!» dar nu știa mai departe.

— Cîntă fa, că ești mai tînără, se răstia ea la doică, și începu singură alt cîntec: «La șalul cel negru priveam în tăcere, cu su-fletul rece și nemîngăiat!»

Bete, cele patru femei petreceau din nune. Copila, deșteptată într'un pat, de risete și de sgomot, nu era auzită de nimeni. Seara începuse să înece cu umbra ei pînditoare văzduhul odăii. În seara aceea, Casandra nu s'a mai dus la soții Săvulescu.

XIV

În năuceala și zăpăceala zaiă-fetului, doica uitase să-și ceară simbria ce i se cuvenea, iar cele-

alte trei tovarășe de chef uitaseră și ele. A doua zi, Marți, după amiază, Tudora și Casandra s'au pornit amîndouă la casa doicii. Seara, ca două bune prietene, au mîncat pe acelaș colț de masă în odăița vădanei. E drept că-i venea peste mîna Casandrei să se ducă la Mina, ca să dea ochii cu Popescu S. Jean. Pe de altă parte nu s'ar fi putut desprinde ușor de casa plină de lume aleasă, de la care aștepta tot nelămuritul sufletului ei: liniște, dragoste și bună stare.

Cînd socoti că Săvuleștii și-au isprăvit cina, își puse pălăria pe cap și plecă, după ce își deslusișe gazda, unde și de ce se ducea.

În curte, în fața casei, în jurul unei mese lungi, obișnuitei mosafiri se pregăteau deloton. Două lămpi mari luminau pe fețele turtora, bucuria că trăesc și petrec. Un singur chip arăta mîhnire. Numai unuia îl lipsea ceva, îi lipsea cineva, întrațita, încît veselia celor din jurul lui nu numai că nu-l molipsea, dar îl stînjenea. Iar omul ăsta, care sta în mare nerăbdare, pe o jumătate de scaun, cu ochii către poartă, nu era Popescu S. Jean. Popescu își scurgea ochii ca pe o bală de zahăr drept către gazdă, către Mina. Trist era Neagu Mihăescu. Cîțiva știau de ce. Știau amîndoi Săvuleștii, și dela Mina aflate, în pripă, între două sărutări, și Popescu S. Jean.

Cînd Casandra se ivi în cercul de lumină al mesei, Tache o primi, cu brava, cu ura, iar ceilalți îi ținură hangul. Adevărat alai. Tînăra uită că acelaș Popescu S. Jean, care-i sta în față, o dusesese cu cîteva seri mai înainte pe un bărăgan de iarbă. Făcu un mănunchi din toate privirile, se văzu

bine primită, pumnul care-i strîngea inima se desfăcu, și ea se așeză la locul ei obișnuit, cu o cartelă dinainte.

— Două-zeci și patru! «testeaua!» «Războiul!» Șapte-zeci și șapte! Domnișoară Casandro! unde ți-e gîndul? Hai, ce zici Neagule?

Așa striga și glumea, fericit, contabilul de percepție, ascultat cu drag de toți cei ce-l înconjurau, afară de nevastă-sa.

Neagu Mihăescu nu mai ședea acum pe o jumătate de scaun. Și loton urma să joace. Ținea ochii mai mult pe părul și fața Casandrei, de cît pe numerile eșite la sorți. Ca să-l necăjească, Tache spunea tare une ori:

— Ce zici, cîștigă domnișoara? Numai acolo te uiți!

Ceasul de plecare al mosafirilor se apropia. De pe pragul ușii Mina își strigă prietena.

— Casandro! ia vino încoace! Să te întreb ceva...

Cassandra își părăsi locul, abia stăpînindu-și inima. Un fior de ghiață îi cutreerese spatele. Văzu într-o clipă pe Popescu eșindu-i în cale pe neașteptate, la răsplată, se văzu îndrumată prin străzi întortocheate, pline de umbră și de lumină mare de lună. Se văzu, în tot aceeași clipă, îngropată în iarbă, în umbra unui pom, singură, singură cu un bărbat. Se urni totuși, intră în casă după prietena ei.

Mina o luă în brațe și-i șopti, deși putea de acum să-i vorbească tare:

— Casandro, mi se pare că te căpătuești!

Cassandra tăcea. Gîndurile i se încurcau. Nu știa ce să spună, ce să creadă. Oare despre ce era vorba? Mina tăcea, aștepta. Se

putea să fle vorba de Popescu? Să se căpătuiască ea?..

— Ghici cu cine? întrebă mai departe Mina.

— Nu pricep de loc, borborisi Casandra.

— Că proastă mai ești! rîse prietena. Cine se uită mai cu foc la tine? Cui parcă-i tot ninge și-i plouă? Nu știi! nu știi! ia să fie comisarul, cum ai mai ști!

Amețită, Cassandra se sprijini de perete cu o mîna: «Mina, se gîndea ea, știe tot ce e pată pe cugetul meu. Dacă a aflat de Popescu, sînt perdută! Comisarul, Popescu...»

— Nu zău, ia spune, își schimbă glasul prietena, n'ai băgat de seamă că Mihăescu e topit, e mort după tine? Nu. Să-ți spun eu. Astăzi s'a dus la bărbatu meu, la percepție; l a luat de-o parte și i s'a spovedit ca unui duhovnic. Cred că vrea să te ia de nevastă. A întrebat, se înțelege, pe bărbatu meu: cine ești, ce faci, ce-ai făcut... Dar Tache nu știa nimic. Ce era să spue?

Cassandra se liniștise cu desăvîrșire. Spaima, remușcarea, rușinea care o bîntuiseră se irosiră, și ea ascultă cu luare aminte.

— Eu, ce să-i spun? întrebă Mina. Are să vie la mine acuma. Să-i spun că ai un copil? M'am gîndit mult. Dacă nu-i spui și află el, ce te faci? La cine se află copilul? Mai este ori nu mai e al tău? Poate că mîine poi mîine îți cade pe cap ție! Da! Minciuna nu e bună totdeauna. Poate află, de unde nu te gîndești! Lumea ce are de lucru? ca dracu! și rămîn și eu de minciună!

Femeile se așezaseră pe scaune în întuneric. Nu-și vedeau fețele, vorbeau, tăceau. Cassandra era

cotropită de gânduri. Rușinea de mai eri, proaspătă, nu mi-a aflat-o, cugetă ea. Ce slabă de inger și păcătoasă am fost! Prostia mea cu comisarul, las că'i și mai vechi, dar e.... cum trebuie să fie! Ești și tu acolo o fată de marelă, vine unul, galant, frumos, te zăpăcește! Asta nu e numai povestea mea. A mai auzit-o Neagu Mihăescu. Dar a fost prea de tot cu Popescu—pe care îl cunoaște, pe care știe că-l cunosc, ca și pe el, de eri de alaltăieri. Am un copil! N'are să mă ia de nevastă Mihăescu! N'are să mă ia, or cît jură el că mă iubește. Și, vezi, e om cinstit! N'a cutezat să vie el să-mi vorbească, să mă încînte!.. Aș minți bucuros! Dar am pe mama, am pe nașa, am pe doica... Și nici nu pot să mă leapdă de Lina; e a mea! Mama, nașa, mor: sint bătrîne, îmi rămîne fata mie. Se înțelege că mie! Ce? am s'o las în pulberea drumului?

— Prea mult te gîndești, zise Mina. Ne așteaptă lumea la masă, în curte. E și el acolo. Să nu creadă că nu-l poți suferi. Omul bănuiește, poate, că-i vorba de el. Ce zici? vorbește!

— Ce să creadă! să-i spui drept! precum ți-am istorisit eu de drept. Ți-aduci aminte? Am fost înșelată, am copil, a mai auzit el povestea asta. Și cum o vrea! Nu îmi pasă!

Dar Mina se supăraseră.

— Mă ții aici, în întuneric de un ceas. Și după ce taci mutește, spui că nu-ți pasă. Rău face cine se gîndește la viitorul și la binele altuia.

Auzi cuvînt! «cum o vrea». Doar n'ai să-l silești să facă ce-i vrea tu. De! Mihăescu e bărbat serios, e funcționar la domenii,

poate să ia o zestre de douăzeci de mii de lei! de la o fată mare! Te-ai gîndit la toate astea?

Și vechea prietenă, fără să mai aștepte răspuns, se ridică și eși pe prag. Casandra rămăsese pe scaun. Mina întoarse capul, și pășind către masa din curte, spuse celei rămase în întuneric:

— Să fi mulțumită dacă te-o lua și fără căsătorie.

Turburat, Neagu Mihăescu ridicase ochii plin de întrebare către gazdă, care se apropia. Dar Mina își potrivise un suris pe față, și el nu înțelese nimic din toată convorbirea din întuneric. Ea își înlăturase supărarea și, într'un minut de răsîndire, fusese ademenită de rolul de destin ce i-l hărăsise împlinirea. Femeile, care nu pot călăuzi de cît din spatele bărbaților, simt o plăcere drăcească să facă și să desfacă legături de dragoste, să întemeeze și să dărîme gospodării, să cercezeze albiturile murdare din coșurile spălătoarelor. Toate acestea le dau de lucru și hrănesc sentimentele lor. Jumătatea de om, înaintează în frămîntarea vieții, dela briu în jos; capul delicat și-l păstrează pentru cochetărie.

Cînd se arată și Casandra, Spiridon Nuțu tocmai cîștigase, și întrebări și răspunsuri se încrucișau cu hohotele de rîs pe deasupra mesii. Petrecerea se sparse și lumea se risipi pe la casele ei.

XV

Neagu Mihăescu era unul din oamenii aceia care țin multă vreme piept dorințelor. Le lasă să se vestejească, bucuroși de liniște, le lasă de asemenea să crească, pentru că se tem de tot ce nu

cunosc. Obiceiurile lor, micile ta-
bieturi, le iau toată vremea. Dar
cînd dorul a crescut flăcău voinic
și rupe ușa din țîțîni, omul se
lasă dus și își privește cu plăcere
virtejul. Liniștea fusese bună pen-
tru traiul umbrat în care moțăise.
Dar cine nu are în suflet gata și
bătăioasă pofta de a fi erou, de a
palmui cerul cu flacăra pasiunii
lui, și de a pune pe oameni în
uimire? Astăzi însă împrejurările
sînt și mai puțin prielnice pa-
timii, decît odinioară. Fără să fi
sîngerat vreo dată, nerupte, neîn-
țepate, multe inimi fără să fi fost
răni, sînt uscate cicatrice. Plăce-
rea eroismului dormitează și se
stinge în închipuire. Sîntem toți
obosiți de prea multă ședere în
picioare, pe înclinata scară socială
căci vrem să fim văzuți în înbul-
zeala împetritată și să fim gata
a mai urca o treaptă. Sîntem os-
teniți trudindu-ne să părem mai
mult decît sîntem, și nemulțumit
ne este sufletul că avutul nostru
e neîndestulător.

Funcționarul dela Domenii ve-
nise întins dela cancelarie acasă
la Săvulescu. Știa bine că n'are
să-l găsească pe Tache, dar nu-l
căuta pe el. Înțelese că afacerea
lui se cuvine să fie încredințată
Minei. Nu prea era bucurios să
vorbească cu femeile, dar n'avea
încotro. Avea să spună că-l caută
pe Tache și că-l așteaptă. Ne-
greșit că cucoana Mina, nerăb-
dătoare cum sînt femeile, avea
să deschidă vorba. Poate că avea
s'o găsească acolo și pe Casandra,
pe care o văzuse totdeauna în
mulțimea de mosafiri ai lui Ta-
che. Atunci planul i-ar fi fost în
mare parte stricat. N'ar mai fi
putut cerceta, descoase. Și te po-
menești că cucoanei Mina o să-i
trăsească prin cap să-i lase sin-

guri! Singuri! Mihăescu își înce-
tină pasul, dar merse înainte.

Mina îl văzu de departe venind
și dădu buzna în casă.

— Ascunde-te Casandro! stai
nemișcată în bucătărie! Vine Mi-
hăescu, să mă întrebe despre tine.

Mina trecu în salonaș și așteptă.
Un ciocănit sfios în ușa sălii vesti
mosafirul. Neagu intră, făcînd o
adîncă plecăciune gazdii, care-i
dădu mîna să i-o sărute. În așteptarea
lui Tache, se așezară a-
mîndoi la masa din mijloc. Ușile
odăilor erau toate deschise larg,
așa că prizonierul din bucătărie
era silit să stea dosit după un
perete, ca să nu fie zărit. Depăr-
tarea dintre salonaș și cuhnie era
destul de mare ca să nu fie au-
ziți de fel, doi oameni care nu
se certau.

— Vine tîrziu? întrebă Neagu
despre Tache.

— Intr'o jumătate de ceas e
aici, răspunse femeia, croșetînd
de zor. Ai ceva grabnic cu el?

— Mai nimic, rosti greoi func-
ționarul, care se temea că n'are
să fie în stare să afle ceva de la
prietena Casandrei.

— Mă mir că n'a venit Casan-
dra pe la mine. De obicei, vine pe
la patru ceasuri.

«Iată, gîndea Neagu, a pome-
nit-o și eu tot nu știu cum să
aduc vorba. De acuma n'are să
mai vorbească de ea.»

— Își caută slujbă, vrea să se
mărite... urmă iarăși Mina, hotă-
rîtă să dea sfoară la smeu.

— Se mărită! adică vrea să se
mărite! rosti Mihăescu. A găsit
mirele? Dar slujbă de ce caută,
dacă l'a găsit?

— Ei, și dumneata! ia-o mai
cu binișorul, își domoli Mina mu-
safirul, care se zăpăcise. Casan-
drei îi trebuie un bărbat serios,

ceva deosebit, nu un fleac de om care a vinturat toate mahalalele, a suferit de toate boalele și vrea s'o ia pe Maica Domnului de nevastă, fără copil! El putred de păcate, iar ea să fie fată mare: Adică dacă nu e fecioară neprihănită ce dovedește? Că e stricată? Te întreb pe dumneata? Dacă s'a încrezut lacrimilor și jurămintelor unui bărbat, o fată, o floare nevinovată, e o stricată?

— Eu nu zic... cucoană Mino, borborosi, așteptînd să-i vie glasul, Neagu Mihăescu.

El nu prea știa limpede despre cine e vorba, decît cu inima care i se strînsese, ca să i se bată de piept ca o minge.

— Cucoană Mino, întrebă el, cu liniștea pierdută, de cine vorbești dumneata? De domnișoara, de prietena dumitale, sau așa?..

— Da, de Casandra vorbesc! asigură cu mîna pe inimă Mina. A greșit biata fată, a fost amăgită de vorbele unuia ca dumneata, și pentru că era cinstită, are un copil, o fetiță!..

«De unul ca mine a fost amăgită, cugetă Neagu... Unul ca mine și eu, nu sînt tot una!»

Aflase prea mult dintr-odată Neagu Mihăescu. Scaunul nu-l mai încăpea. Intorcea capul și la dreapta și la stînga, gulerul îl supăra la gît ca două țepi. Femeia din fața lui, după ce aruncase cu căldură atîtea lovituri de tîrnăcop, părea foarte îngrijită de lucrul din mîinile ei. Tache nu mai venea: nu trecuse încă vremea țuicăritului prin cîrciume. Casandra, care șezuse neclintită pe un scăunăș în bucătărie, nu putea prinde decît vorbe nelegate între ele și neînsemnate. Începuse s-o doară capul în așteptarea aceasta pe ghimpi. Știa că

se vorbește acolo de cinstea și de destoinicia ei. Un bărbat bun voia să-i cunoască trecutul și apucăturile, ca s-o ia de nevastă sau de țiitoare. Ea nu se da în lături dela nici una. Nu știa că e datoare față de sineși, să iubească și să ceară a fi iubită de omul pe care-l va primi în brațe. Cele dintîi lucruri și fapte care i se înfățișau minții, cînd se gîndea la căsătorie, erau: strîmtoarea nevoiașe în care trăia, mîcneala și ciocăneala nașei, mulțumirea mamei ei, pe care ținea s-o bucure, izbînda ei, a Casandrei în contra vieții protivnice, și neprețuita mulțumire a omului care a scăpat de grija de astăzi, prea cunoscută, chiar atunci cînd a schimbat-o pe o alta mai mare.

— Rău îmi pare de pățania domnișoarei Casandra, mîrîi Neagu, după multă fierbere tăcută. Rău a făcut.

Mina tăcea și lucra înainte. El ar fi voit să plece, să alerge citva pe stradă, și apoi să se infunde în casa lui, să stea ca în fiecare zi față în față cu maicăsa, posomorît și tăcut, ca să-l întrebe bătrîna ce are. Nu i-ar fi răspuns poate maică-si, dar îi era dor de pustietatea de atîția ani deprinsă, și care începuse să-l apese de citva timp. Mina tăcea dinadins și lucra. El nu găsea vorba potrivită cu care să se despartă. După un răstimp se auzi în curte glasul lui Tache Săvulescu. Amîndoi se sculară în picioare. Tache intră urmat de un prieten. Cînd dădu cu ochii de Neagu, un hohot de plăcere scăpă din grosul gîtlej al contabilului de percepție.

— Ai să mănîinci cu noi! Îți recomand pe nenea Ilie Busuioc, cu care mă cunosc de șase ani.

De trei ani nu ne-am văzut! Nu se poate să pleci! Ași! cu mine nu te joci! stăruia Tache și-l ținea de gît pe Mihăescu, care voia să fugă. In cele din urmă Neagu rămase.

Mina trecuse ca vîntul prin odăi, luase din fugă pălăria Casandrei și dădu buzna în cuhnie.

— Puneți frumos pălăria pe cap, uite așa, zise ea, așezîndu-i-o grabnic. Strecoară-te pînă la poartă și vino înapoi. Vino în salon, ca și cum ai pica acum.

Șiretenia Minei nu fu bănuită de nimeni. Cînd Neagu văzu ființa iubită în pragul salonului în care suferise atîta, voi să se repeadă pe uște, dar se așează moleșit pe scaun, salutînd pe noua venită, cuprinzînd-o toată cu ochii.

— De-ași putea să trimit vorbă mamei că nu viu la masă, murmură el.

Tache îl auzise.

— Am o idee! Da! o idee cum nu se poate mai frumoasă! Dă o fugă pînă acasă! Stai să vezi! Dar ca să fii sigur că te întorci, îți dau de gardian pe domnișoara Casandra.

Fata rîdea ca de-o glumă. Neagu se zăpăcise de tot.

— Nu vrea domnișoara, zise el. De ce să faci dînsa atîta drum... cu un necunoscut!

— E! făcu Tache, cherchelit, ce umblați cu mofturi! Domnișoara e cea mai gentilă ființă. Șezi la o palmă de loc, eu nu știu! Haide plecați și acum să fiți aici! Să nu ne faceți să așteptăm, strengarilor!

Trebuiau să plece împreună. Amîndoi alături, cu capetele plecate, înaintau tăcuți. Se însera, soarele își desprindea beteala din ramurile pomilor, lumina dănuia numai în fașii înguste pe trotore,

vremea se mai răcorise. Ei nu-și spuneau nimic. Ajunseră în strada Epurilor, la casa lui. El intră în curte și se întoarse repede. Acum aveau ce vorbi, despre mama lui, cîți ani număra bătrîna, de cînd era văduvă, cum trăesc ei. Și alt nimic. Ce era să-i spună ei, cînd se încercase s-o izgonească din inima lui, în care abia o găzduise? Nici nu și-o făcuse stăpînă, și avea ce să-i impute. De pe acum era nevoie de ertare. O privea cu coada ochiului, înbufnat, stîngaci, găsind totuși că e frumoasă.

Așteptîndu-le întoarcerea, Săvulescu, prietenul regăsit după trei ani și Mina, băuseră cu păhărelul o jumătate de kilogram de țuică. Două cutii de sarele și un maldăr de ceapă și usturoi verde fuseseră adăugate cinei, ca să poată ospăta cinci meseni. Drept glumă, Tache pusese în fiecare colț de masă cîte un clonDIR de vin. Cînd cei așteptați se iviră, fură primiți cu urale și lumea flămîndă se așează de grabă la masă, după ce însă Neagu bău trei țuici, una după alta, ca să-l despăgubească pe Tache.

Imbiat, rugat, aproape silit, Neagu băuse cele trei păhărele dar se înegri tot, cugetînd că vor să-l îmbete, ca să-l apropie de Casandra. Auzise el multe despre viclesugurile femeilor și de unirea diatre ele, în potriva bărbaților. Negreșit că cucoana Mina, care ori cînd făcea ce vrea din bărbatu-său, pusese la cale totul. Dar el îi aflase dibăcia și n-avea să se dea prins în capcană. Neagu bău în ciuda vicleniei, dintr-o înghițitură un pahar cu vin, și simți o sete năpraznică arzîndu-l. Privea bănuitor, dușmănos și batjocoritor lumea din juru-i, dar nu

e lăsa întrecut nici la bucate, nici la vin. Trebuia să facă ceva și nu avea alta mai bună de făcut. Casandra era acolo, în fața lui. Din ce se scurgeau paharele, ochii lui Mihăescu se opreau tot mai mult asupra ei. Dela început usese nevoit să-și spună că ea nu părea înțeleasă cu nimeni, deși pentru ea voiau să-l îmbete. Împ de o jumătate de ceas, cât u fost singuri ei amîndoi pe rum, fata nu-l ademenise cu un cuvînt, ținuse ochii în jos și se edea că e stînjinită de tovărășia nui om străin. Fiecare pahar goit creștea bunătaea în sufletul mului bănuitor.

El începea să petreacă de-abielea, să i se pară lumea din juru-i eselă și dragăstoasă, Casandra o ată cuminte, cu suflet ales, cu tot acatul săvîrșit, desigur, fără plăere, fără voință. Ceapa, usturoiul, rosneau în toate gurile, și miro-ul lor puternic îmbrățișa și mai ault pe meseni, care se puteau umai ei săruta fără desgust.

XVI

Neagu Mihăescu nu era singur e lume și nu-și îngăduia luarea nei hotărîri mari, fără lungi dezateri și fără consimțămîntul, aăcar pe jumătate dat, al maiă-si. Simțimîntul lui pentru bărina-i mamă era într-o privință, eva mai mult, și în alta ceva nai puțin, decît dragostea, ca în eobște. Din mrejele femeii penru care ești în stare să-ți lepezi umele bun, să-ți pierzi viața, năăjduești într-o parte încă limede a cugetului tău să scapi, șiă ajungi tu stăpînul stăpînei; pe ama ta cînd o iubești, o simți a pe însăși conștiința ta întru-

chipată și vrerile ei le judeci precum te judeci cînd vorbești singur cu tine. Inima ta ajunge să priceapă, în ani și ani de-arîndul că voința mumei n'are alt țel de cît binele tău. Și totuși din partea iubitei tale, ca dovadă că e străină de tine, înduri ce n-ai suferi din partea părinților, cu care te socotești la cel mai neînsemnat prilej.

Neagu se destăinuise acasă, vrînd nevrînd. De și venea noaptea tîrziu, o găsea pe maică-sa trează la pasul lui dibuitor și, în cele cîteva cuvinte scăpate, ridica un colț de perdea și lăsa să i se vadă svîrcolelele sufletului. Era mai totdeauna pe la miezul nopții altminteri poate că ar fi stat să se spovedească bătrînei. Ii căzuse însă o carte în mînă și citise acolo că omul trebuie negreșit să doarmă opt ceasuri pe noapte, ca să fie sănătos. Neagu Mihăescu avea o teamă cucernică de boală. Cînd îl durea capul, nu se ducea la minister, se desbrăca de cămașe, se vîra în pat și gemea de cîte ori trecea maică-sa pe lîngă el. Cu toate astea, bolnavul îmbuca la ceasul sfînt al mesei, de par'că l-ar fi îndemnat doctorul să mănînce cît doi. Cînd i-ar fi pierit pofta de mîncare s'ar fi crezut pe dric. Pe vremea căldurilor, Neagu era mai trist ca toamna, cînd jelește vîntul morții. Stomacul și mintea trăiau în el, într-o înțelegere desăvîrșită, într-o contopire de plăceri ca în noaptea nunții.

Funcționarul dela Domenii era orfan de tată, cam de pe cînd începuse să fle în stare a ține o casă, modestă ca a lor. Moartea lui Mihăescu tatăl sfîșie inimile, dar nu aduse mizeria în gospodărie. Bătrînul murise la vreme potrivită, tocmai cînd începuse a

fi povară fiului care câștiga puțin.

Mamă și fiu erau legați unul de altul ca un ponton de țarm. Inima lui Neagu, fără avânturi și mari fierbințeli, era potolită și neschimbătoare. Bătrîna Sofia o simțea totdeauna la îndemîna ei, ca pe un portofel plin cu bani de nichel. E drept însă că fiecare ceapă, morcov, pătrunjel era curățit și mărunțit în numele lui, că «duduca Sofia», cum o poreclise un vecin, își prăjea ochii pe rîtașuri, fără murmur pe buze, și că gătea gustos și mult, ca pentru Neagu.

De multe ori se gîndise duduca Sofia că feciorului ei i-ar prii să se însoare. Bătrîni simt mai adînc rariștea din jurul celor cu puține legături pe lume, și se deprind să vadă propria lor viață înviind în urmași. Prea era multă liniște și umbră în viața lui Neagu, pentruca maică-sa, asupra căreia se revărsau, să nu se gîndească la rostul fiului ei pe lume, la moartea ei, la pustietatea lui de mai apoi. Îi vorbise de multe ori și se mirase în taină de nepăsarea lui. Dacă așa fel de bărbat e el, se gîndise bătrîna, dacă e rece, fără înflăcărări și turburare, e mai bine să rămînă neînsurat. Cine știe peste ce nevăastă aprigă dă, și-l face de ocară lumii.

Și iată că în al trei-zeci și optulea an, Neagu întîrzie regulat nopțile, nu le mai doarme butuc, stă dimineata cîte un ceas în fața oglinzii, iar seara, de cum mîنینcă, pleacă săgeată. Nici pasul nu-i mai e greu, nici fața fără de grije. Duduca Sofia își șterge lacrimile în urma feciorului grăbit să se depărteze de cămin, și nu știe ce să facă mai întîi: să se bucure sau să se înfricoșeze. Întrevede cîte odată în ochii lui ză-

branicul unei tristeți, soră cu moartea. Dar Neagu e grăbit, se ferește de întrebări și, cînd muma poate pune mîna pe el, pe care-l simțea în buzunarul ei, i-a și sosit flăcăului trecut, nuse știe de unde, o corabie de speranțe. Bătrîna mamă se dă într'un ungher și lasă vaporul să se descarce pînă la scînduri, de și a luat seama că la fund e amărăciunea. Neagu se posomorăște, întoarce capul, vede pe maică-sa, și pleacă!

Incet, încet însă Neagu s'a des-tăinuit. Din vorbele puține, din chiar nehotărîrea lui, muma a înțelese că i-a sunat fiului ceasul însoțirii. El nu știa încă ce avea să facă, pe cînd ea era sigură de capătul frămîntărilor. Era, bine înțeles, nemulțumită, că viitoarea noră e săracă și fără neamuri de seamă, atît îi spusese de o cam dată Neagu despre ea.

Într-o noapte, trezită de cîntatul din spre ziuă al cocoșilor, Sofia Mihăescu, în loc să audă în odaia de alături, despărțită prin ușa deschisă a bucătăriei în care dormea ea, răsufierea grea sau obișnuitul sforăit al lui Neagu, auzi un oftat cu trei caturi, lung cît un plop. Își încordă auzul bătrîna: fecioru-său se întorcea în așternut, mușcat de nesomnul îndrăgostiților. După cîteva minute, muma nu mai putea suferi chinul la care o țintuiau auzul și inima ei. Sări din pat, cu cearceaful în spate și pătrunse în camera lui Neagu. De la ușa începu a vorbi:

— Adică de ce te canonești tu? Cine te oprește pe tine să faci ce vrei? Popa nu se împotrivese, eu nu mă împotrivesc, ea zici că n'are tată... Insoară-te, pentru numele lui Dumnezeu! nu te mai pîrpăli ca pe jeratic!

Neagu tăcea, se ridicase jumă-

tate în pat și privea în negru fantoma care albea în apropierea ușii. În albitul cap al bătrânei, năpădiră într-o clipă un convoi de gânduri, cu privire la viitoarea noră.

Dar dacă nu e vrednică de nevastă? nu e cinstită? cugetă ea. Poate că are cusururi mari. Poate că are ibovnic, sau a avut; poate să aibă copii!.. Lumea e plină de blestemății și de nenorocire... Dar nu le-a știut el dintru început? Nu s'a ferit? n'a iscodit? Poate că o mai cere cineva? Poate că nu-l place pe Neagu? Cîte nu pot fi, și cîte se pune de-a curmezișul în calea omului!

— Cine e femeia asta? își întrerupse muma frămîntarea gîndurilor, cine e și de ce nu îmi spui mie numele și casa ei, neamurile ei, ca să cercetez eu dacă merită de tine?

Neagu tăcea, înăbușea un oftat, privea în gol. Muma urmă:

— Dacă te însurai de pe cînd te-am îndemnat eu, cuminte faptă săvîrșai. Să nu ajungă omul să și pue toată inima într-o femeie, în cît să nu mai fie stăpîn pe voia lui, și să-i pese ca de moarte de mendrele ei? Cîți ani ai tu?

— Trei-zeci și opt, răspunse cu glas răgușit Neagu.

— Și adică te găsește bătrîn, or...

— Ce tot spui, mamă! Dumneata n'o cunoști de fel!.. E o femeie tare cum se cade. A făcut și ea o greșală și acum suferă... cum sufăr și eu... Sînt mai bune fetele mari care nu așteaptă de cît să se mărite, ca să dea întîlniri pe la șosea crailor?..

— Are copil! sublinie Sofia. Are și stare? Are mumă? Mi-ai spus...

— E săracă și curată... Ei, per-

sonal, nu i-am vorbit de căsătorie.

— De maică, văd că te prăpădești!.. văd că nu-ți mai ticnește nici masa, nici somnul... Cum să te povățuesc? Are copil... murmură Sofia, cunoaște alt bărbat! Caută, pe semne, să se căpătuiască. Ce poți să știi? Un om e cum vrea el să ți se arate, iar femeia nici ea singură nu-și cunoaște tot șiretlicul. Caută să dormi! Nu te mai gîndi noaptea asta! Ți-e destul!

Și ducea Sofia întră încet în bucătărie, ca să ție pînă la ziuă ochii deschiși.

Neagu apucase pe drumul cel mai scurt. Se despovărase de piatra cea mai grea. În noaptea aceea se hotărî să mai vorbească odată cu Mina, și să se ducă singur acasă la Casandra.

Pentru că multă silință și multă îmbărbătare cheltuise Mihăescu ca să dea ochii cu mama Casandrei și cu Casandra însăși, acasă la ea, se văzu ajuns la capăt și se crezu dator să ia o hotărîre nestrămutată. Avea să o aducă în casa lui, alături de maică-sa, pe Casandra. Căsătoria nu era nevoie s'o facă numai decît. Putea să se săvîrșească după un răstimp, cînd vor avea bani mai mulți. În taină, el își spunea că nu se va însura decît după ce va cunoaște-o bine pe nevastă-sa, și va ghici din ochii lumii că ea merită pirostriile.

Il supăra, ce e drept, gîndul că cele patru familii din curtea caselor în care ședea, îi vor cunoaște nevasta și că-i vor duce vestea în patru părți ale Bucureștilor. Dar nu se putea muta de acolo. Avea două odăi și o bucătărie, înșirate lanț, cu bucătăria spre curticică, cu salonul către stradă. Chiria era potrivită. Mihăescu stătea în strada Epuri-

lor de opt ani, și nu se gîndise nici odată la mutare.

Poate că și aflaseră unii dintre vecini despre planurile lui. Mai-că-sa, ca toate femeile, nu-și putea păstra pentru sineși gîndurile și le împărtășea. Văzuse bine Neagu pe cucoana Frosa petrecîndu-l cu ochii ca ne altădată. Atunci își scosese pieptul afară, călcase cu îngîmfare, ca și cum dragostea îi pusese o mantie de Domn pe umere. Pînă și proprietăreasa, cucoana Eugenia, îi trimisese prin ochelari o undrea de privire sfredelitoare! Interesul lumii pentru viața inimii lui, în loc să-l îndeparteze de dragoste, îl îndemna.

Mihăescu, fără un povățuitor bun ca Mina Săvulescu, fosta tovarășă a Casandrei, la fabrica de tricotaje, ar fi suspinat zadarnic sau s'ar fi însurat scrișnind din dinți.

Neagu se duse s'o întrebe dacă ar face bine să se ducă acasă la Casandra. Amîndoi ajunseră lesne la încheerea că ar fi destul pentru o fată așa de săracă, cu copil, fără tată, să fie luată în casă. Mina își luase sarcina să dovească prietenei Casandra, că nu poate fi luată deocamdată de nevestă. Se gîndise Mina și la copilul Casandrei: fetița trebuia să fie lăsată mai departe la doică.

Casandra primise, muma și nașa ei se înduplecaseră și ele, fiecare în felul lor. Lina avea să rămînă cît de mult la doică și, cine știe, cu vremea poate că mama lui să-l poată aduce în casa bărbatului fără cununie, sau cel puțin să poată ea plăti banii doicului. Lina crescuse mărișoară, era acum întărcată.

XVII

Intr-o zi, pe cînd Maria Casimcea, vărsa lăturile în curte, cu

mînecele hainii sumese pînă la umăr, zări în stradă, oprit anume ca s'o privească, pe o veche cunoștință. Ea își lăsă albia alături de grătarul canalului, văzînd că omul nu se depărtează, și veni să-i dea bună ziua.

— Ce mai faci Mario, o întreabă fostul prieten al bărbatului ei, dînd din cap și măsurînd-o din creștet pînă la tălpi.

— Cum mă vezi, sînt spălateoreasă... Spăl rufeale altora, destul le-am spălat numai pe ale mele.

— Dacă nu vrei să te măriți! zîmbi prietenul. De ce rîzi? Tinerile găsesc tineri, bătrînele găsesc de seama lor. Nu ride! Văduvia nu e bună. Și eu m-am saturat de burlăcie.

Muma Casandrei ostenise stînd cu ochii în soare și își pusese mîna cozoroc la frunte. În păru-i cărunț soarele aprindea văpăi de argint. Era udă pe pîntece și pe poalele rochiilor, dar își uitase totuși de albie și-l privea pe vechiul prieten cu amărăciune și blîndețe.

— Mihai, Mihai, n-ai pe semne ce vorbi! Du-te la păcatele!

O fereastră se deschise în curte, un cap de cuconiță se ivi.

Mihai Dudău se crezu nevoit să plece.

— O să mai vorbim noi, ai să vezi! Să ne găsim sănătoși!

Maria luă albia părăsită și intră în casă unde o așteptau rufe în două maldăre mari, gata pentru întins pe frînghie. Nu luase în seamă vorbele prietenului. Avea la ce să se gîndească și ce să țină minte. Mihai Dudău fusese singurul ins cu care Gheorghe, bărbatu-său, se înțelegea o leacă. Numai Dudău și popa la zi întîi călcase pragul căsuței cu ploș. Pînă și vecinilor le venea

peste mînă să intre în gospodă. rîia tainică și posacă a parlagiului. Dudău era zidar de meserie. Uneori reușia să ia singur asupra-i ridicarea unei căsuțe de zid sau în paiantă, în deobște însă lucra ca supraveghetor, ca meșter între meșterii romîni, la un antreprenor de binale italian. I se întîmpla să cîștige atîta cît să-i ajungă și iarna, cînd nu-i mai mergea meseria. Alteori intra în datorii, de care nu se putea scutura de cît vara tîrziu. Era om trecut de cinci-zeci de ani. Ridicase multe case și bordeie în opt mahalale: cîrciumarilor, măcelarilor, precupeților, pînă și pietrarilor de pe uliți, dar lui nu fusese în stare să-și ridice un bordei în trei pari. Socotit după hainele pe care le purta, omul cîștiga puțin. Pălăria lui, poate că nici el nu și-ar fi putut aduce aminte cum fusese la începutul lui. Veșnic avea o litră de tencuială pe ea. În aceiași pantaloni creți, mitocănești, cu caresuia schelele de trei-zeci de ani, venea în Duminica Paștilor la Inviere. Pe Gheorghe Casimcea îl cunoscuse, cum cunoștea toată lumea mahalalelor, și băuse cu el de citeva ori. Pe cine nu-l cinstise el la vre-o cîrciumă! Dudău nu era bețiv, dar venea la cîrciumă cum vine samsarul la cafenea, după mușterii, după afaceri: să miroasă, să audă. Întîmplările mari și mici despre care durue gazetele, răzbăteau și prin cîrciume. Albii și roșii, conservatorii și liberalii, se găseau și acolo față în față, și ca nicăeri în altă parte de aprigi, de dușmănoși. Dragostele nu vărsau atîta sînge de capete sparte ca politica la mahala. Mihai Dudău căuta să împace lucrurile, cînd se găsea între două tabere protiv-

nice la cuțite. Dar ceeace înflăcăra pe toată lumea și deschidea tuturora poarta de vorbă era politica internațională. În asta se amestecau cu toții: cîrciumarul uita să bea din cînstea cumătrului; Turlac, băiatul de prăvălie, își uita mititeii pe grătar și căsca gura și căsca ochii ca și cum ar fi văzut păruiala dintre națiuni.

— Rusu vrea să pună mîna pe toată Grechia «Lasă-l! aci l-am vrut!» se bate neamtu cu pumnii în piept. Știi cum are să-l înfașce pe Muscal, nene, Smărăndache! pentru că s'ar Ungurii, sare România și toată Nemția! Să se miște Bulgarul dacă-i dă mîna! Vai de mama lui! regele Carol îi suflă dă pe fața pămîntului și pă el și pă Sirbi! Da ce!

Țările Europii erau aruncate val vîrtej una asupra alteia. Fiecare schimba harta, fără s-o cunoască, și vremea trecea plină de mulțumire sufletească. După ce cîrciuma se golea, cîrciumarul părăsea dintr-o săritură teșgheaua și înainta către nevastă-sa, măreț, cu mîinile la spate, ca un deputat prin Cameră.

După ce întinse rufele pe frînghie, Maria se uită pe cer la norii afînați ce se înghesuiau în clăbuci tot mai mari și mai posomorîți. Ca o slugă cu durere de inimă pentru avutul stăpînului și care-și prețuește munca adusă la capăt, ea dorea să nu plouă și, deși căpătase voe să plece la sfîrșitul trebii, pregeta. În cele din urmă, văzînd că norii se plimbă razna, se înduplecă să plece. Nu fusese la Tudora de patru zile și-i era dor de Lina, de nepoată-sa. Nădăjduia s-o găsească acolo, adusă de doică.

Pe Tudora o găsi pe prispă de vorbă cu chiriasul ei, ciubotarul.

care-și ceruse voe să stea acolo la umbră. Era o zăpușală mare, pământul ardea sub tălpi, iar bietul ciubotar lucra de zor și asculta graiul proprietăresei. Cu tot îndesatul bocănit al ciocanului, nu perdea o vorbă. Plătise de curînd chiria pe trei luni, cîștigase prietenia proprietăresei. Între proprietarii săraci chiriașii lor, neplata la vreme aduce mare ură, iar plata e în stare să înduioșeze și să înfrățească inimile cele mai deosebite. Neplăcerile cleветirea, zăzaniile ce cresc neapărat în viața dusă alături, pe toate le plivește banul, izvoditorul de liniște, cit te-ai șterge la ochi. Proprietarul bogat își strînge în chingi chiriașul pentru nevoia lui de bani și de belsug, pe cînd cel sărac primește chiria ca pe o faptă bună, ca pe o îndatorare.

Maria stătu rezemată de stîlpul prispiei, pînă își isprăvi Tudora povestea începută. Apoi femeile intrară amîndouă în casă.

— Nu știu ce se petrece cu fie-ta, începu Tudora; uite, iar n-o găsești acasă. A plecat de după prînz.

— Pe năduful ăsta! dădu din cap Maria, bătînd în struna prietenei.

Și gura i se încreți a supărare, pe cînd ochii, încă blajini, măsurau pătrunzător fața Tudorei, ca să afle cît îi e de adîncă mînia.

— Aveți la mine o mulțime de bani, urmă Tudora, banii de pe casă, mi-e și frică să nu mă prade cineva, cum sînt toată ziua singură acasă. De m-ași scăpa odată!

— Parcă cine-i știe! vorbi Maria. Nu-ți mai face spaime din nimic. Lipsește toată ziua... fata?

— Dela prînz, pînă noaptea tirziu. Să vezi cum s'a întolcit! Nici tu, care'i ești mamă, n'o mai cu-

noști. Cele trei sute de lei sînt pe sfîrșite. Umblă după care-va nu se poate! Să nu-mi spue mi-că nu!... în tinerețele mele...

Și aici se opri, făcu ocolul pe reților cu ochii și ajunse la icoană. Candela ardea în umbră, cu văpaia cît un sîmbure, între două mănunchiuri de busuioc și de pelin.

De la un timp, ciocănitul chiriașului nu se mai auzi pe prispă. Soarele asfințise, lumina pierese. Fereastră despre curte se întunecă deodată și cu ea toată odaia, făptură mare sta în dreptul gemurilor.

— Cine-o fi? se întrebă Tudora cu glas tare și se urni să deschidă ușa.

Un bărbat în toată puterea vîștii își ștergea fruntea de nădușală. Dădu buna ziua femeii bătrîne, ce-l întimpina întrebătoare, își strînse mustața groasă în tre-degete și întrebă:

— Aici șade domnișoara Casandra Casimcea?

Cu oarecare șovăială, întru Casa-dra îi plătea chirie, Tudora îi răspunse:

— Aici... Dar, nu-i acasă... maiică-sa aici.

Și proprietăreasa deschise ușa în fața mosafirului necunoscut. Bărbatul înțelese că e poftit să intre, își plecă puțin capul străbătu în încăpere. Tudora urma, purtîndu-și ochii pe spațele și pe lungile lui picioare.

— Dumneaei este mama Casandrei... zise ea; Dumnealui în treabă de Casandra...

Inima Mariei, ca și cînd ar fost un șarpe care se încolăcește de spaimă, se strînse și se ghimui în pieptu-i.

— Oare ăsta să fie? se întrebă ea, cu gîndul la primul amant. Casandrei, la comisar.

O ură acră și neputincioasă îi strîmbă amerii, îi încleștă gura, îi oțări privirea. Dacă acesta era nemernicul de comisar, de ce-i mai căuta fata? După un an de uitare, își aducea aminte și simțea muștrările cugetului? A, nu era comisarul, nebună ce fusese să-și închipuiască pocăință și dragoste pe lume! Il zărise odinioară pe comisar! era un om mărunț, slăbuț...

Necunoscutul se așezase pe un scaun, privea cu luare aminte pe Maria și pe Tudora. În cele din urmă, după ce se răcorise, înțrebă:

— Dumneavoastră sînteți mama domnișoarei Casandra?

Maria dădu din cap în semn de răspuns. Dar omul tăcea iarăși. Nu știa dacă poate vorbi față de Tudora, femeie străină. În cele din urmă observă că pare și ea le-a casei și întrebă iarăși:

— Dar copilul unde e?

Femeile tresăriră, ca prinse cu o hoție tănuță. Dela început îi venise pe limbă Mariei să-l întrebe pe domnul necunoscut cine este și de unde o cunoaște pe ie-sa. Dar nu cutezase pentru lăuă-trei temeri ce se amestecau în capul ei, de numai deslușea nici una.

— Cine sînteți dumneavoastră? îl întreba proprietăreasa, desul de înțepat.

Străinul se ridică de pe scaun, upărat pe sine că nu mulțumise bișnuința, și se recomandă:

— Neagu Mihăescu, funcționar. Poate ați auzit de mine...

— Eu nu, răspunseră amîndouă femeile, schimbînd o privire înrebătoare.

— Adevărat! oftă Neagu, sotînd că nu putuseră să-l cunoască nici din auzite, întru cît

poate că nici Casandra nu-i știa sbuciumul sufletului, și că el nu îndrăznise măcar să o petreacă pînă acasă.

Femeile ar fi voit să vorbească între ele, să se întrebe cine putea fi omul acesta, posac, neliniștit și par-că bănuitor. De ce le înțreba de copila Casandrei și dela cine putea să știe taina asta acoperită de ele cu multă trudă. Fiecare din ele bănuia că știe ceva cealaltă. Li se părea ceva necurat și prevestitor de nenorocire.

Neagu spuse cîteva vorbe despre căldura de afară. Dar întrebarea la care nu primise răspuns: «unde e fetița Casandrei?», îi sta pe limbă. Aproape se făcuse noapte. Tudora aprinse lampa, anume ca să vadă mai bine chipul streinului.

De cum văzu lumină în jurul ei, gazda cu ochelarii pe nas își repezi și-și pironi privirea asupra lui Mihăescu. Neagu simți numai decît ascuțimea ochilor ce-l țințuiau și, fără să vrea, le răspunse cu o săgeată otrăvită. I se părea că-i încolțit cînește de două cuture bătrîne și voia să se ridice și să plece.

«Care e mama Casandrei?» se întrebă el, de și o știa.

«Da, e asta, n-o văd bine! stă în umbră!» Și rămase pe scaun. Oftă, ridică ochii în grindă, îi coborî pe picioarele lui, stînjănit. Din mocirla de casă în care înțtrase, avea să culeagă o soață zilelor lui? Își aduse aminte de oameni de seamă, căsătoriti cu femei din bordel. Asta nu-l înțcuraja. Și totuși, nu se putea clinti de pe scaun. Și în el era atîta nebulie, cîtă-i trebue aceluia care se chinuește să scoată din nomol o floare. Și mereu se întrebă unde

pot ascunde bătrînele tălpi de iad pe fetița Casandrei.

— Da, fetița domnișoarei Casandra unde e? îi scăpă iarăși de pe buze.

Cele două femei rămaseră țepene pe scaunele lor, galbene, iar privirile încetară să mai poarte raze în afară, ca moarte. Mihăescu, ai cărui ochi le sorbise, se dădu pe spate aproape speriat. Pricepuse că bietele bătrîne sufereau de pe urma tainei copilului Casandrei, că viața lui vinovată le apăsa cugetele ca un păcat cumplit. Iși întoarse capul și văzu cele două icoane, candela, mănunchiurile de lingă icoană și se înduioșă amar.

— Eu sînt un adevărat prieten al ei și al dumneavoastră... Eu am venit cu gânduri bune în casa asta... Casandra, dacă mi-o ajută Dumnezeu, dacă e cuminte, are să-mi fie nevastă. Unde poate să fie ea acum?

O piatră de moară le ridică de pe piept vorbele acestea, bietelor femei. Mama își șterse ochii în-lăcrămați și spuse:

— Are o prietenă. Mina mi se pare că-i zice... Poate că dumneata o și cunoști... pentru că eu cred că nici n-ai de unde s-o știi pe fata mea, decît de acolo. Nu se mai duce nicăeri!

Pe cînd Maria vorbea, Neagu dădea din cap înviorat, spunînd

«da», cu toată făptura. Tudora se uita pe rînd, cînd la unul cînd la altul și nu spunea de cît: «E! e! vedeți! vedeți!»

— Întrebai de Lina, vorbi răspicat Tudora. E la doică, dragă domnule, trebue alăptată... Casandra vrea să-și găsească o slujbă, să muncească... De!

— Poate că n-are să fienevoie...

Și el se hotărî de îndată, se sculă în picioare, dar iar căzu pe scaun șovăitor.

Fără veste, în privazul ușii, se ivi Casandra. Uimită și c-o rază de bucurie pe față, ea înaintă către mosafir. Neagu se ridicase în picioare, vesel că trăește minutul acela. Pofti cu ochii pe cele două bătrîne ca să ia parte la fericirea lui. Nu i se mai păreau două cumetre rău sfătuitoare.

— Eu am venit acasă, vorbi Casandra, numai ca să-mi schimb bluza, prea subțire de acum, și să plec. Vii și dumneata, domnule Mihăescu, nu-i așa? Mergem cu Săvuleștii la o grădină.

— Mario, întreabă ce și cum? șopti Tudora la urechea mumei.

Dar Casandra care le auzise, întoarse capul către ele și le făcu, rugătoare, semn să tacă. Neagu, stîngaci, își încovăie spinarea și urmă pe tînăra fată în stradă, după ce sărută cu drag mîna bătrînelor femei.

PARTEA II

Locuința lui Neagu Mihăescu avea trei încăperi înșirate. Avea o față la stradă și alta într-o ogradă îngustă, care cădea într-o curte comună, din care proprietărea mai luase o fișie, ca să-și facă grădină. Tot câte trei încăperi și câte o curtică aveau toți locatarii casii aceleia. Curtea cea mare dădea și ea într-o stradă, la unul din capete. Când a pișit Casandra pe urma lui Neagu, în casa din strada Epurilor, pe din dosul casii, inima îi era strinsă ca și cum intra să fure. A urmărit cu încordare, fără să vrea, pînă departe, mersul trăsurii care o adusese. Când a intrat din ograda mare în curtică, și-a simțit ochii împăenjăniți, i-a fost teamă că are să se împiedece, și a ajuns fără veste în casă, în fața unei bătrîne care plîngea, pe cînd ea zîmbea fără temeii. Trecînd din bucătărie în odaia de culcare și-a văzut cufărul ei cu albituri, adus de Neagu din ajun. Și, ca și cum se sîia de lucrurile streine care o înconjurau, s-a așezat pe lada adusă de ea, cunoscută ei. Era ostenită de lungul drum cîl făcuse pînă să ajungă soața fără cununie a domnului Neagu Mihăescu. Așteptase în friguri de desnădejdee, de cînd intrase în

casa Minii, să-și vadă viața ei aninată de viața unui bărbat! De acum poposea. Avea să stea locului, ca într-un fel de moarte: liniștită, fără să ceară ceva, fără să se plîngă, dacă nu se va simți mulțumită, pentru că trebuia să fie mulțumită, uitîndu-și viața trecută. Printre lucrurile streine, cu care negreșit că avea să se deprindă, sub ochii înlăcrămați ai bătrînei, Casandra uitase că are un copil.

— Scoate-ți pălăria, o pofti Neagu.

Tînăra femeie auzi glasul bărbatului ei, clipi des, privi pe duca Sofia, și-și aduse aminte de bucătărie. De acum trebuia să fie femeie gospodină! În ultimile zile cugetase mult la toate treburile unei case și căutase să învețe de la Mina Săvulescu cîteva mîncări. În casa părinților ei, a Mutei și a Mocnitului, nu învățase decît gătitul verzei cu carne, al tocanei și al fasoliei albe de post.

— Ai văzut salonul? o întrebă Neagu. Casa asta are și o față la stradă...

Noua venită surîse duduii Sofia, ca să-i întoarcă mai ușor spațele, și intră în camera de la stradă.

Și odaia asta avea să fie a ei!

Par'că toată mobila din salonul Săvuleștilor fusese cărată acolo peste noapte! Aceiași masă în mijlocul casei, de-asupra căreia sta acățată lampa, acelaș garde-rob, oglindă și pat, lustruite, de aceiași culoare, cum mai zărise Casandra pe ferestrele deschise la cinci sau șase domni funcționari, măcelari sau negustori. Covor pe jos, câteva rame de scoici, două baletiste de foiță colorată și un port-jurnal verde și cu bumbi roșii. În salon era răcoare, întuneric și curat. Nici un miros! Tînăra femeie fu covârșită de odată de amintiri și de teamă. Oare va putea ea să țină atît de curat? Vor rămîne lucrurile în aceiași stare, fiecare la locul lui, întreg, lustruit? Și amintirea, ca bălăriile, creștea mai naltă de cît teama. Și în casa nași-si intrase de multe ori cu sfială. Zidurile albe, mirosul de gutue din odaia Tudorie, lutul neted de pe jos, fără un fir de praf pe el, o ținuseră pe prag cu ochii uimiți. În odaia de holtei a comisarului de asemenea se simțise mirată și streină. În casa Săvuleștilor călcase ca un păstor într-o biserică mare de oraș. Și cu toate se deprinsese, toate se învechiseră pentru sfiala ei. Fabrica, sgomotul ei amețitor, cum îl auzise în prima zi de lucru, așa înviase în mintea Casandrei. Aproape de ușa hora de fete care mosorea șpuluri, mai departe războaiele de țesut tricouri, în fund marile mașini de broboade, toate se înșirau limpede în tăcerea salonului sărăcăcios.

— Nu ți-e bine dragă? o întrebă Mihăescu.

— De ce? N-am nimic. Pînă mă voi obișnui.

Nu se simțea de loc limpede și stăpîna pe ea, Casandra. In-

cepea o viață nouă, întrînd în viața altora făcută gata, orînduită în toate încheeturile, hotărîtă. Și aici, ca și în casa nași-si, ca în fabrică, ca la comisar pe furis, ca în casa străină a Săvuleștilor, ea, Casandra, trebuia să caute a dobîndi culoarea locului, căci locul nu avea să se schimbe după ea, cît de puțin.

— Mama e o femeie tare cum se cade. O să vă înțelegeți bine amîndouă! rosti fiul duducai Sofia.

Casandra se ridică din scaun, deschise ușa și se îndreptă către bucătărie. Aici, o cucoană trufase cu glas bărbătesc, cu mustăcioară mică, cu ochii îndrăzneți, vorbea tare, ridicînd mereu un pumn în aer.

— Sărut mîna cucoană Froso! zise Neagu.

— Ce faci, cavalerule? îl întrebă cucoana, învăluind cu o privire făptura aproape plăpîndă a Casandrei.

— Bine! răspunse Mihăescu, sugrumat de emoție.

Toate cele patru făpturi, ce se aflau alături în bucătăria strîmtă, tăcură ca amorte. Stînjiți, ai casei așteptau ca cucoana Froso să mai spue ceva, doar se va topi ghița în care înțepeniseră. Dar vecina Froso tăcea parcă dinadins, și ochii ei străpungători se înfingeau pe rînd în toate frunțile din juru-i, frunți ce se plecau, pe toate genele ce se închideau ca amenințate de flacără. În cele din urmă Casandra se strecură în odaia de dormit, iar după ea veni și Neagu. Froso zîmbi, dădu din umeri, răspunzîndu-și sie-și, și plecă spunînd tare:

— Nu mai vin pe la dumneata duduca Sofie. Ești prea ocupată!

Și Neagu și maică-sa erau tare

amăriți că nu știuseră ce să spună despre Casandra, cum s-o recomande primului îns înțrat în casa lor. Abia își adusese nevasta și Neagu vedea bine că o și rănise. O lăsase față în față cu o femeie care avea să-i fie vecină și nu știuse să spună, după cum se cuvenea, cine este. Casandra simțea nelămurit ocară din privirile bărbatului plouat și din stinghereala acră a soacră-si. Posacă, supărată, Sofia vîra cu vrăjmășie lemne în sobă, trîntea capacele peste oalele de fer, hîrșia cratițele pe plită.

— Cine a fost cucoana de adineurea? întrebă Casandra pe bărbatu-său.

Bucuros că poate să vorbească, fie chiar despre buclucașa cucoană Frosa, Neagu, dornic de a înlătura clipa ce dăinuia, răspunse:

— Asta e o femeie strașnică. O haiduceasă, ca pe vremurile de demult. Bărbatu-său a fost căpitan, ea e pensionară. Vorbește, s'aprinde la discuție, dă cu pumnul în masă ca un bărbat și cîntă ca un volnic. E strașnică madam Roșcu! Ai s-o cunoști, șade aici în curte, a doua ușă. N-are pe nimeni prieten. Văd că vine cam de două ori pe săptămînă un călugăr de la mitropolie, spînat, încolo puțin cunoștințe!

Așezînd șervetele pe masă, Casandra îl asculta gînditoare ca și cum n-avea să țină minte ce i se spusese.

— Bre, cum s'a înoptat de odată! strigă Neagu.

Intr'adevăr, parcă soarele fusese luat de pe cer și băgat într'un buzunar. Se făcuse seară adîncă. Zgomotul răzbătea în case, furtuna trîntea ferestrele și ușile, flutura arborii ca pe niște sorcove. Praful uliților năvălea în

trimbe, mărind întunericul și teama.

— Are să vie o ploae cumplită! tresări Neagu uitîndu-și toate grijile de pînă atunci.

Casandra și duduca Sofia, într'un suflet se repeziră amîndouă în curte, cu minile bîjbîitoare ca labelle urșilor, ca să adune tot ce ar fi putut să strice ploaia. Prin curtica îngustă se aflau ici colo, pe frînghia de rufe vre-o cîte-va haine, două ștergare și un cearceaf. Furtuna deslănțuită, ploaia care avea să cadă în funii de oțel, necunoscuta putere care lăsa pe pămînt apele cerului, cînd voia și cît voia, apropiase cele trei făpturi stingherite, neînțelese. Toate trei priveau din bucătăria plină de mirosul bucatelor calde, lîngă focul prizonier în sobă, priveliștea mîniei de-afară.

II

Frosa Roșcu, vecina lui Mihaescu, ținea și ea un apartament aidoma ca al tuturor locatarilor casei. Răposatul bărbat al Frosei fusese căpitan de administrație. După un an dela moartea bărbatului, văduva, în vîrstă pe-atunci de trei-zeci și șase de ani, se îndrăgosti de un student, pe care-l primise în gazdă. Studentul nu mai plătea chirie, nu mai plătea masă, și toate ar fi fost bune, dacă el în loc de a-și bea banii sau să se îmbrace cu ei, n-ar fi căutat noi victorii prin mahala. Dar vestea că se lasă tocat de o modistă, veni degrabă la urechile văduvei de căpitan, și bărbătoasa femei se supără foc. Intr'o noapte, după o ceartă cumplită, Frosaiși bătu amantul și-l dădu afară, aproape în cămașe. Cu venirea

Sfântului Dumitru, data împlinirii contractului cu proprietarul, Frosa se mută în casa din strada Epurilor, hotărâtă să-și ferească inima de văpăile tuturor ochilor dulci, cu care întîmplarea o va ispiti. Ca să scape mai bine, Frosa nu mai subînchiria, locuia singură, primind de altfel cîți-va mosafiri, printre cari și un călugăr spîn, de la mitropolie.

În casa din strada Epurilor, Frosa Roșcu, era cea mai cu ifos dintre chiriași. În toate apartamentele casei nu locuia decît un singur bărbat, Neagu Mihăescu, și acesta sub ascultarea măsii. Coana Frosa, cînd eșea în ograda comună, avea tot dreptul să-și înfigă pumnii în șolduri și tîguindu-și gura să-și privească cu trufie mustățile de flăcăoandru. Proprietăreasa, cele patru fete bătrîne și duduca Sofia se mîldiau smereite pe sub ochii plini de focul bărbăției, ai oacheșii căpităneșe. Fiecare din ele îi spuinea cîte ceva măgulitor, o întreba cum a dormit, cum se murează castraveții sau care praf de puricie mai tare. De cîte ori era întrebată despre lucruri gospodărești, Frosa neschîmbat răspundea:

— Eu, pe ordonanța mea, o învățasem așa...

Se înțelege că lumea o respecta și pentru că fusese nevastă de căpitan. Femeia al cărei bărbat a fost încins cu sabie peste pîtece, cînd mai e și mustăcioasă, oacheșe și vînjoasă ba și răgușită, te miri de ce n-ar fi în stare să scoată din fuste măcar un tesac și să comande o armată de femei.

Prietenie multă nu era între coana Frosa și ceilalți chiriași. Dintre toți locatarii casei, numai proprietăreasa era prietena tuturor, prietena și cei mai de preț

ajutor. Se îmbolnăvea care-va în casă, cheam-o pe coana Eugenia să spună de grabă ce-i de făcut! Cînd ușa nu se mai închidea, proprietăreasa știa lăcătușărie; cînd se prăseau gîndaci la bucatărie, coana Eugenia știa să curețe ca o chivuță.

În toată casa numai cele patru fete bătrîne, aveau servitoare. Chiar țăntoșa căpităneasă gătea și deretica singură, și numai în ajunul sărbătorilor lua o femeie cu plată ca să-i ajute.

Casa Eugenie Marcovici trăia parcă o viață deosebită, de cătun depărtat de comună. Atîtea femei la o laltă, toată ziua în vizită una la alta, pentru prăpădirea dulceții și a cafelei, nu mui aveau nicîc timp, nici poftă să mai vadă altă lume. Zvonurile vieții Bucureștitor pătrundeau și aici, dar puține și nu plecau și de acolo mai departe.

Eșînd din casa duduchi Sofia, căpităneasa, rîzînd în hohote ca o desmetică, a intrat la coana Eugenia. Mirată, proprietăreasa și a așezat încet ochelarii pe nas și a așteptat. Frosa a întins brațele și a strîns-o cu putere pe piept și a ridicat-o două palme de pe podea.

— Spune de ce rîzi, a rostitea cu greutate, îngrijată de soarta ochelarilor.

— Rîzi mai întîi, nemțoaico! rîzi de rîsul meu, nu aștepta să auzi mai întîi! a strigat mosafirlul.

Proprietăreasa își scoase ochelarii, ca să-și economisească privirea, și amîndouă femeile se așezară pe scaune în odaia de la mijloc.

— Mi-ai spus acum cîteva zile ceva... de Neagu Mihăescu. S'a făcut treaba! Fără popă! fără lăutarii! fără șampanie! De acolo vin.

Eu, cum mă știi, intru în casele oamenilor ca în biserică și în cârciumă ca în local public. Cine vrea să ascundă pe dracu, să țină ușa închisă cu cheia. Intru, care va să zică, să vorbesc cu duduca Sofia. Mă uit la ea: vinătă! întorc capul și mă chiondăresc la fiu-său, negru-verde! mă holbez la femeia ceea, și ea se face albă ca peretele! Să-i fi văzut te umfla risul! Se uitau mă-sa la fiu-său și fiu-său la mă-sa, și nu scoteau o vorbă. Biată femeia ceea, să fi putut ar fi intrat în dușumea!

— Cine știe cine-o fi, spuse așezat proprietăreasa.

Căpităneasa dădu capul pe spate, aduse minile pe după speteaza scaunului și, cu tot pieptul ei perinos înaintea, se rătoi:

— Pune-ți ochelarii coană Eugenițo, și uită-te în ochii mei! Ii minte cineva pe ăștia? Păi Gică, păcătosul ăla al meu de ibovnic, îmi făcuse learcă poala de lacrimi, plângând, și făcuse spumă la gură jurându-se că nu mă înșală cu modista! Ce pumni și ce palme i-am tras porcului, pentru că-l vedeam, cucoană Eugenițo, cu ăștia, vezi! că îmi vine să mi-i scot, că prea multe îmi spun! Eu pătrund în om ca dracu în mănăstire.

Ațîțată, Frosa se ridică de pe scaun, se plimbă de câteva ori, cutremurind podeaua subredă, și veni să se trîntească în patul cu grijă acoperit al gazdei. Ingrozită, proprietăreasa sfredelea scaunul. Un uriaș hohot de rîs gîlgîi din căpităneasă.

— Săracii și prostii de ei! Femeiușca aceea, drăguță de alminițeri, zău drăguță! s'a furișat ca un șoricel în odaia de dormit. Nu se pricepeau netoții ce să facă, ce să-mi spue mie despre ea, cum

să mi-o recomande. Căci o s'o vedem mereu aici, o s'o întîlnim toată ziua, doar nu s-or închide în casă ca sobolii.

— Era și foarte greu...

— Ce era greu? Dacă ne prăgea cu două zile, cu un ceas mai înainte, nu mai era greu de loc.

— Nu era greu... bolborosi coana Eugenia, negîndindu-se decît la așternutul boțit de greutatea căpitănesei, și eși în curtică, așa ca și cum ar fi fost chemată de cineva.

A doua zi, ca și cum în ajun nu se petrecuse nimic, Frosa intră în casa lui Mihăescu de dimineață. Dădu bună ziua Casandrei, pe care o găsi în pragul bucătăriei, și vorbi cu bătrîna Sofia, tare, prietenește, ca totdeauna. Cînd Casandra se apropie, o băgă în vorbă și pe ea, pe nesimțite. Servitoarea celor patru fete bătrîne de asemenea se ivi, zîmbind ca de obicei.

— Ce vrei Ivanco? o întrebă duduca Sofia.

Fără să știe de ce, pe Casandra o înveseli de tot mutra zîmbitoare, ochii spălăciți, unul cu albeață, ai servitoarei și zîmbetul prostesc care-i rătăcea pe tot chipul.

— Drăguță mai ești! vorbi Ivanca, după ce privise tot timpul la Casandra.

— Ca tine, nu-i așa Ivanco? rise căpităneasa făcînd celorlalți cu ochiul.

— Dar ce? ca astea? arătă Ivanca cu capul în dreapta, adică în partea stăpînelor ei.

Era o vecinică dușmănie între Ivanca și stăpînele ei, cele patru fete. Ea, servitoarea, femece de cinci-zeci de ani, bătrîna cu părul alb și cu sbîrcituri sute, avea

sminteala măritişului şi a tine-reţii ei. Era sigură că pe curînd de tot are să-i pice norocul, să se mărite în ciuda stăpînelor, cari tot în vatră or să rămînă. Ivanca parcă nici nu şi-ar fi cunoscut vîrsta. Era cochetă, în felul cu ei, bărbaţii de tot rangul şi de toate vîrstele.

— Cîte feluri de oameni se mai văd! Ii vedem noi pe ei şi ei pe noi, ne judecăm unii pe al-ţii şi tot aşa ni se trece viaţa, vî-zînd şi judecînd, mirîndu-ne şi amărîndu-ne, cugeta noua chiriaşe.

Casandra se uita cu mare luare aminte la Ivanca, bătrîna smin-tită îi zîmbea dulce, îi din o-chiul sting cel cu albeaţă, îi picau lacrimi de iubire. Bluza servitoa-rei, fostă mov pe vremuri şi care-i fusese dăruită de sigur după ce se decolorase, părea acum foarte murdară. Avea pe ea petece tran-dafirii şi albastre, murdare şi ele, şi îi da bătrînei cochete o înfă-şare şi mai neghioabă şi mai des-gustătoare, cu atît mai mult cu cît se vedea bine că ea se crede gătită. Totuşi, Casandra, căreia bătrîna îi surîdea dragăstos, nu avea tîria s'o scîrbească, pe de-o parte pentru că era prea intere-santă şi pe de altă parte pentru că îi zîmbea ei.

— Ivanco! se auzi de peste uluci,

Una din stăpîne, Ecaterina, o chema acasă. O simţise alături la vecini şi o chema, anume ca să nu le clevească.

— Da unde vrei să mă trimeţi? întrebă Ivanca, nepăsătoare.

— Hai du-te Ivanco! du-te! du-te repede! o luă cu zorul du-duca Sofia, ştiînd că numai aşa o poate face să plece.

Ivanca plecă bombănînd, tî-rîndu-şi picioarele desculţe, ca pe

nişte otrepe, pe cînd capul şi-l da graţios pe spate.

— Cum ai zis mă rog, vecinico dragă, că te chiamă? Că acum cu noi o să-ţi petreci zilele! întrebă căpităneasa.

— Casandra mă chiamă!

— Ai văzut că şi nebuna te plăcea?

Duduca Sofia se prefăcu că nu aude, deşi se bucura oleacă de prietenia repede făcută cu noră-sa, pe care tocmai căpitănesei nu ştiuseră în ajun cum s'o reco-mande.

— Nu e urită! Toată lumea spune că nu e urită, cugeta în si-neşi mama soacră. Are copil! Aici e buba. A vrut să se căpătuiască! asta n'o să poată nimeni să mi-o scoată din cap.

— Nu beai o cafea, coană Fro-so? Pune Casandro ibricelul la foc.

Casandra tocmai ştergea un maldăr de farfurii spălate. Le lăsa în grabă şi căută cu ochii în toate părţile, ca să vadă de unde să le aducă la olaltă: ibric, zahăr, cafea şi linguriţă. Sofia îi urmărea mişcările nesigure, se stăpînea să nu crîcnească. În cele din urmă, se ridică de lingă Frosa şi-i dădu nurorii-si în mînă, mu-ţeşte, cu ochii în altă parte, cu-tia cu cafea. Nora se chinui înain-tea sobei ca să ia seama la fiertul cafelii.

Căpităneasa era veselă şi glu-meată în ziua ceea. Duduca Sofia i se simţea recunoscătoare, pentru că nu se supăraseră de reaua pri-mire din ajun. Cînd i se aduse cafeaua, văduva de căpitan sări de pe locu-i, gata să răstoarne pe Casandra cu ceştile de cafea cu tot.

— Staţi să-mi aduc tabacherea de-acasă! strigă ea, şi fugi prin curticică.

În lipsa ei, Sofia dresese focul

risipit pe sub oale de ibricul cu cafea, mai așază cîteva lemnisoare la locul lor și zise apăsător, aproape supărată:

— Farfuriile astea, cine le-a spălat trebuia să le șteargă! Cine face lucrurile pe jumătate!..

Dar căpităneasa intra cu tabacherea între degete.

III

După plecarea Casandrei din casa ei, Tudora simți urîtul singurătății. I se părea că tot așteaptă pe cineva, pe care nu-l mai iubea, i-adevărat, dar care bine ar fi făcut să se arate, ca să aibă și ea pe cine certa și ierta cu mărimie.

Curățenia albă a odăiței se vădea mai limpede acum, lipsind toate boarfele Casandrei. Intreputa liniște de mai eri se lățea ca pustii peste zilele bătrînei femei. Scuturîndu-și ațipeala, Tudora eșea în curtea casei, fie ca să treacă la vre-un vecin, fie ca să intre în vorbă cu chiriașul ei, ciobotarul.

La vecini nu putea sta mult, adică atîta vreme cîtă avea ea de pierdut. Pe departe, ocolit, căutau cu toții să afle unde este și ce face fină-sa. Tudorei îi plăcea să vorbească mult de tot, dar nici odată despre viața ei sau despre Casandra, care născuse un copil din flori în casa ei. De aceea, repede-repede, bătrîna femeie, blestemînd în gîndu-i și lumea și pe fină-sa, venea să se pustnicească în odăiță. Cu ciobotarul iar nu putea să stea mult la taifas. În atelierul lui mirosea a iuft, a piei tăbăcite, și mama Tudora își cîntea nasul cu mi-reasma gutuelor, a busuiocului, a livănțichi și a tămîiei.

La Casandra nuse ducea și nici

nu fusese poftită. Cînd o văzuse plecînd, pe aceea care i se părea ei că-i datorește mai mult de cît viața, fără să știe de ce, se înfuriase cumplit. Nu-i plăcea să simtă că se curmă datoriile către ea. În tainițele inimii ei, dorea din răspuțeri să tot sporească datoria fină-si.

În primele trei zile de la plecarea Casandrei, nașea se simțea năucă. Noroc că în a patra zi, veni de dimineață Maria. Se ceruse pentru toată ziua aceea dela stăpîni.

Vechile prietene s'au sărutat pe gură ca de demult. Tudora s'a urcat în fundul patului. Maria a stat pe o margine, și încet, cum curge vremea celor bătrîni, au început a se întreba și a-și povesti despre trecut, despre eri, așteptările și temerile lor.

— Tare bine mi-ar fi părut să fi fost și tu aici, cînd a venit el s'o ia din casa mea, zise Tudora, vorbind despre plecarea Casandrei cu Neagu Mihăescu.

— Dacă ai fost dumneata!..

— Ba nu! că-i ești mamă! Aș fi vrut să văd cum își luau ziua bună amîndoi, și ea și el, de la tine. Ar fi stăruit el să vii în casa lor? Pe mine m'a poftit, n'am ce zice! Dar știu eu cu ce inimă? Poate numai de mîntuială ne-a poftit... Pe maică-sa noi n'am văzut-o! Cine știe ce s'grițuroaică o fi! Am înțeles eu bine că el nu ese din vorba ei!

— Nu l-ar fi lăsat s'o ia pe Casandra, dacă ar fi fost femeie cu gărgăuni, vorbi Maria.

— De ce să nu-l lase? E doară om bătrîn și el. Mă-sa trebuie să fie o căzătură, să-i dea fie-ta apă cu lingura și să-și ia mucii cu genunchii. Nu degeaba plîngea fie-ta cînd și-a luat catrafusele de

aici. M'a pupat pe amîndoi obraji şi mi-a pupat amîndouă mîinile de două ori. Mi se rupea inima... Eu vream, după cum ştii, să plece din casa mea, ca să nu prindă rădăcină. Te pomeneşti că rămînea însărcinată, chiar cu asta, cu Neagu Mihăescu, şi iar clocea în patul meu.

— Se cumintise, Tudorol, odată greşeşti...

— Nu mai vorbi! Foamea şi dragostea nu sînt oameni cinstiţi, jură şi fură cînd le lipseşte. In tinereţele mele!..

Mama Tudora întoarse capul şi văzu candelă. Tăcu, oftă, se afundă şi mai adînc în pat şi schimbă vorba:

— Parcă poţi tu să ştii cît am îndurat eu de pe urma fie-ti, cînd mi s'a așezat cu copil cu tot pe grumaz? Vreme de zece zile ea n'a fost în stare să aducă o căniţă de apă în casă. N'a dat odată cu mătura pe jos! Hm! Îmbăiază fetiţa, spală otrepele fetiţei, dă-i apă de băut lăuzei, c'o arde pe piept!.. Cine-a cărat atîta amar de apă cu coafele dela fîntîna lui Cîrstei, dacă nu Tudora Oprişan? Cînd a venit hoata în odaia asta m'a găsit pe mine bolnavă. Ştii că aveam un picior umflat şi mi l'a tîmăduit moaşa... Casandra nu mai vîrîse nasul pe uşa mea de luni de zile, poate de un an. Ii găsisem slujbă la fabrică. Ştii, ţi-aduci aminte că eu am luat-o de mină într-o bună dimineată şi-am dus-o la fabrica din dealul Filaretului. Am băgat-o la stăpîn: «să trăeşti naşe! numai am nevoie de dumneata, poţi crăpa sănătoasă!»

— Superi pe Dumnezeu! Mai cît te iubeşte ea!.. stăruî muma.

Naşa nu se dădu bătută. Işi urmă mai departe amintirile.

— S'o fi văzut ce miorlăită a venit la mine, cînd m'a găsit bolnavă. Cînd i-am spus că ar fi bine şi c'o rog să doarmă la mine, i-a crescut inima de bucurie. Dar crezi că s'a dat de gol? Aşa! Sta cu ochii în pămînt! Iar copilul din ea era mai cît un pîsoi! Cînd am aflat-o, îmi întrase diavoliţa la inimă şi mă mai gîndeam că e păcat de fiinţa aceea nenorocită, de pruncul care avea să vie. Socoteam să fie băiat. Zău, poate că dacă aşi fi ştiut că e fată, iar grije! şi mai la urmă bucluc! m'aşi fi lipsit de păcătoasa mea de bunătare.

— Bietele fete!.. suspină Maria înlăcrămată.

— Dar în seara aceea... adu-ţi aminte Mario, seara de mai dăunăzi, ce spaimă am tras amîndouă, cînd am văzut că trece o namilă pe la ferestre, şi am pof-tit-o în casă, pentru că întrebă de fie-ta. Ingrozite rămăsesem, mute ca scaunul de colo, cînd acela, om pe care nu-l văzusem nici odată, nici tu nici eu, mare, mustăcios, întunecat ca răposatul Ghiţă Vîntu, cînd un străin, vream să zic, ne-a întreat aşa, răstit: «unde e fetiţa?» Noi credeam că nimeni nu ne cunoaşte boala, că dacă am dat-o pe Lenuţa la doică, am orbit şi-am asurzit lumea!

— Tare ne-am speriat! Işi aminti Maria. Şi cînd să plece s'au întors dintr-o dată lucrurile în bine!..

— Candela, Mario! ştiu eu de ce ţin candela aprinsă ziua şi noaptea! Nu ştiu cum mi-am întors capul către sfintele icoane şi-a perit diavolul dintre noi.

Candela ardea şi-acuma. Dar luminiţa ei plîpîndă cît neghina pierea în lumina de soare, ce năvălea tot mai întinsă în odaia.

— O fi aproape de ceasul mesei! Își aduse aminte Tudora. Poate vrei să mîncăm amîndouă? Am o ciorbă de pătlăgele roșii, bună, și niște strugurași dulci ca mierea.

Și Tudora, pentru că vorbise de lucruri cumpărate, își aduse aminte de banii ce-i avea spre păstrare, bani primiți dela Maria.

— Banii voștri, cînd îi vreți, pînă la o para, vi-i dau. Li am tot în lada de colo. Din pricina lor am mai cumpărat un lacăt cu secret. Știi că mi-e greu să las casa singură multă vreme? Ce m'ași face eu de m'ași pomeni într-o zi cu lada spartă? Tare a-ți face cuminte să mi-i luați într-o zi și să-i duceți unde ați vrea!

— Pe cine avem noi? Unde să-i păstrăm? întrebă Maria.

— Treaba voastră! De ce să vă țin eu socotelile? Eu plătesc doica, eu cumpăr Lenutei haine, ghete, și banii scad! Fetița crește banii scad și voi alții nu sînteți în stare să puneți la loc. Ar face bine Casandra să se gîndească și la copilul ei și să economisească. Unei neveste îi trec destui bani prin mînă; cine-i ține socoteala pînă la ban? Invaț-o, că e proastă!

Cu gîndul la fie-sa, Maria nu asculta tot ce îndruga vechea prietenă și binefăcătoare. Moțăia din cap, ofta la răstimpuri și borborosea:

— Tare mi-e dor de Casandra! Cînd o știam aici, par'că nu mise făcea așa de tare dor. Pe semne unde nu știu cum trăește cu bărbatu-său, cu soacră-sa... Numai de patru zile n'am văzut-o și îmi tot vine să plîng. Prea mi s'aslăbit inima! Îmi fac gînduri negre, prăpăstii, fără pricină! Sunt cobe, Tudoro! Și ce vise urite visez!

— Du-te și-ți vezi fata! În casa

— Astă-zi m'am cerut de la stăpîni, începu Maria, am venit să te văd, de aici mă duc să văd cum îngrijește doica de Lenuța noastră și de acolo, cum oi putea am să mă duc la Casandra.

După ce au mîncat împreună, cele două prietene s'au despărțit cu vorbe bune și mîngăitoare.

IV

fie-ți să nu te duci? Vezi-o cum trăește, întreab-o, ceart-o la ne-voe; de aceea îi ești mamă! Nu vezi neobrazata că la mine n'a mai venit? A! de acum să n-o mai văd! Să-i spui să ocolească cu șapte străzi casa mea. Dar n'a venit nici pe la tine?

— Nu.

Tudora se înveseli cu totul. Schimbă vorba, începu să povestească despre vecini, pe cînd Maria îngrijorată abia asculta.

Casa în care locuia Mihăescu avea patru apartamente înșirate la rînd; trei locuite de chiriași și unul, cel din fund, de proprietă-reasă. În cel dintîi locuiau cele patru fete bătrîne, pisăcăresele, cum le numea toată mahalaua. Cea mai mare dintre fete, Sanda Rătescu, avea peste patru-zeci de ani, arăta să aibă aproape șai-zeci și era funcționară la una din marile bănci din Capitală.

Neperiată, nepieptănată, cu părul plin totdeauna de fulgi și de lindini, cu carnea căzînd de pe solduri, lăbărțată pînă și în mers, funcționara Sanda Rătescu își tira cu greu, în fiecare zi de lucru, trupul umflat și sufletul întunecat, la slujba pe care o îndeplinea ca în vis. Și ea ca și celelalte trei surori ale ei, mai mici, cu care locuia, avea mustăți, tulee galbene. Cîta deosebire însă între

mustățile senile ale Sandei și mustăcioara cuceritoare a căpitănesei!

De două-zeci de ani biata fată bătrână lucra la bancă și de sigur că din pricina netrebnicii ei nu putuse să ajungă, nu meritase nici măcar din mila șefilor, decît o sută cinci-zeci de lei! Ambiția se uscaseră în pieptul ei căzut, poate de odată cu scăderea inteligenței. Nu se poate spune că nu suferea.

Vedea încă marile alergări omenesti către lefuri mari, către o stare mai bună, dar suferința ei n'o deștepta, zăcea în ea, fără clipe de aprindere, de usturime și de răzvrătire. Umila ființă iubea totuși, cu slaba ei putere de iubire, șapte-opt pisici, pe care le adăpostea în patul ei și al surorilor, și ele ahtiate după neamul pisicesc. Mîngăind blăndețea dulci, bătrînele fete lîncezeau în cuibul lor murdar, fără dorințe. Pînă și pianul cu coadă, moștenire din vremuri bune, de pe cînd aveau tată, tăcea închis ca un mare și ciudat sicriu. Bietul pian ocupa a treia parte din odaia de către stradă. Fusesse așezat către fereastră, și pentru lumină, dar și pentru ca să spună trecătorilor curioși să-și arunce privirea în salonul fetelor bătrîne, pentru că ele sunt de neam. Fusesse așezat acolo pianul dela mutare, într-o clipă de ambiție deșartă, dar de șase ani sta pe locu-i de cîinste, arare-ori desmormîntînd multele lui glasuri, ca să împrăstie cîntec.

A doua fată bătrână, Veta, de trei-zeci și șase de ani, călca pe urmele soră-si mai mari, se pieptăna cite odată, nu-și uita totdeauna ghetele încheiate strîmb, dar suferea de aceiași buhăială de nelămurit, care te-ar fi făcut să crezi că beau ziua și noaptea

rachiu, sau că dorm cinci-spre-zece ceasuri pe zi. Era și ea funcționară la un birou oarecare, plătită cu șapte-zeci de lei pe lună.

Între Sanda și Veta mai era o soră de trei-zeci și opt de ani, care însă nu sta cu surorile ei într-o casă. Aceasta era institutoare și, ca să vie des la ele, ședea tot în strada Epurilor, peste drum de surorile ei. Numai institutoarea se deosebea de ele, se îngrijea de înfățișarea ei, ca o femeie care cunoscuse dragostea, și o prețuia. Ea, Margareta, fusese măritată cu un avocat, se divorțase în urma unor neînțelegeri și păstrase lîngă ea pe singurul ei fiu, Alecu.

Celelalte două pisicărese, Ecaterina și Ana, rămîneau vecinic acasă, cu pisicile, ca să le îngrijească. Servitoarea ar fi fost în stare să le joace vre-un renghiu. Cît despre masa lor, a tuturor, Ecaterina, Ana și Ivanca, lucrau împreună, se împiedicau una de alta, stricînd și dregînd una după alta.

Atîtea femei într-o casă, cincii și nu erau totuși în stare să țină curată gospodăria. Ghiveciuri, cu pămîntul uscat, cu florile veștigate, zăceau într'un colț al curții alături de foi de ceapă și de zarzavat putred. Nu se învredniceau măcar să asvirle gunoiul într-o ladă.

Cînd deschideai ușa bucătăriei, mustele-ți jucau pe dinainte, te întîmpinau două-trei pisici, miolăiau trezite, se întindeau și se cocoțau pe masă, alături de ceștile nespălate, lîngă care adormiseră. Și ele erau trîndave, se lăsau prinse de somn pe unde apucau. Alături de masă era patul Ivanchii, cîteva scînduri pe două capre de lemn, acoperit cu un țol târcat. Spălătoarele, cirpele de șters

vasele, odihneau pe patul servitoarei, de sub care o oală de lut stîrbă chema muștele la ospaț.

În odaia din mijloc, acolo își făceau pisicărelele vacul. Două paturi de fier, deșelate, boțite, măturiseară neodihna lor și lenea stăpînelor. Un garderob rezemat cu desnădejde de zid, țița ca o poartă de fier ruginită, cînd umbla care-va la ușa lui. Într'un colț o masă, într'altul un lavoar crăpat, trei scaune cu haine pe ele, și mai nimic alta. Bucăți devată și petecuțe de stambă mai totdeauna vedeai prin casă, din pricina pisicilor care se jucau cu ele.

Mai în fie-care zi se auzea cite un început de ceartă cu Ivanca. Dar gîlceava murea, retezată bine. Cele două surori, furioase pe sluga netrebnică și nebună, săreau amîndouă, una îi ținea cu palmele gura, alta îi dădea pumni și ghionți militărești. Ivanca se apăra cu gura, căuta să muște, atîta doar! Nu cuteza să ridice mîna în potriiva aceloră care o hrăneau cu sfînta pîine, sau nu se pricepea să lovească, cine ar putea să spună? În schimb însă, de cite ori putea, or unde se ducea, își batjocorea stăpînele, pe care le credea geloase, pentru că ea, Ivanca, tot avea să se mărite, pe cînd ele patru aveau să mucezească, pupîndu-se în bot cu pisoii.

În odaia dela stradă, salonul lor, se afla pianul cu coadă, o etajeră cu cărți amestecate, o canapea și trei fo olii vechi cu dro-turi dirje.

Ce vorbeau seara, cînd se găsseau toate la olaltă, bătrînele fete? Cea de a doua, Veta, istorisea cum a ajuns la birou, cui a dat bună ziua întîii, la ce lucrează. Cea mare Sanda, n'ar fi putut

spune ce făcea ziua. Negru se făcea înapoia ei, în întuneric parcă viețuia. Celelalte două surori, rămase toată vremea în vatră, erau mai limbute, vecinic aveau ce povesti despre vecini. Cînd venea și institutoarea, cu vești din lume, mica societate începea să trăiască aidoma ca semenele lor. Doarsora cea mare nu se trezea la viață, adîncită în traiul ei vegetal.

Cum erau desbătute marile furtuni ale vieții, acelea care dau moartea, duc la sacrificiu, la faimă, la nebulie și la crimă, între cele patru desmoștenite, una mai sărmană decît alta? Intra și în casa lor sgomotul marelui oraș, pătrundea pînă la ele vestea zilnicelor sinucideri din dragoste și din mizerie. Și viața lor se hrănea cu nenorocirile altora, cu priveștiștea mai schimbătoare ca marea, mai sbuciumată și mai interesantă a celorlalți. Nu e zi în care să nu sorbim fiecare dintre noi, fără să ne cunoaștem nesațiul și plăcerea: desnădejdea, temerea, mîndria, gloria, revolta, mizeria, cruzimea și desfrînarea oamenilor. Acest mare spectacol ne ține treji, ne momeste. Clipa stearpă pentru însăși viața noastră e destul de bogată ca priveștiștea.

Or care spectacol ne alege pe noi ca actor principal, jucăm, plîngem lucruri adevărate, ne svîrcolim sau suferim cu demnitate, după cum pricepem de obicei eroii. Iar pentru că nici odată nu ne pierdem din vedere, ci ne urmărim vecinic și ne perfecționăm, căci noi sîntem singura noastră țintă și mîndrie desuădăjduită, nu ne părăsim la nenorocire: ne privim, ne ascultăm tot noi, ne sîntem spectatorul nostru cel mai devotat, veseli că

toate sînt numai închipuite, că nu ni se întîmplă nouă.

Cînd pisicăresele au simțit alăturea de ele, la vecinul Neagu Mihăescu, un nou actor, un nou roman, încă o ființă omenească, au tresărit nerăbdătoare și lacome ca viermii de mătase cînd le aduce stăpîna o poală de frunze de dud. Nici uneia dintre ele nu i-a trecut prin minte că ele sînt deodată patru făpturi vrednice de pus în ramă, ca să le privești toată ziua, vesel că trăești.

— A luat-o fără cununie!

— Ca pe o slujnică.

— Nu e de neam!

— Nici el!

— O fi avînd condicuță?

— Văd că poartă ghetе.

— I le-o fi cumpărat Neagu.

— Cum de-a primit-o duduca

Sofia în casă?

— Ce putea face?

— Adevărat! Un bărbat cînd înnebunește, nu mai vrea să asculte povețe.

— El nu mai întîrzie noaptea.

— Cine ar fi crezut că unul ca el poate să se îndrăgostească?

— Credeam că fuge de oameni.

— Fuge de femeile cinstite.

— Nu știi cum o chiamă?

— Am auzit eri, Casandra.

— Ce zic vecinii?

— Proprietăresei ce-i pasă?

— Dar căpităneasa?

— N'am întrebato. O să vie azi pe aici.

— De n'am uita s'o chemăm!

După ce s'au descusut una pe alta, surorile, de cîte ori puteau își făceau de lucru prin curticică, anume ca să tragă cu urechea la vecini, așteptînd nerăbdătoare pe căpităneasa. Seara aveau ce-și vorbi de cînd venise Casandra.

V

Cînd se trezea din somn dimineata, Neagu își întorcea capul, privea adînc, și ochii lui încă turburi și nesiguri nu-l înștiințau totdeauna că lingă el e Casandra. Nu avea totuși cine alta să fie. El își freca ochii cu ciudă, se întindea, după o veche deprindere pe care n'o putea înlătura și, cu respirația înceată, aștepta fericit, să-și întoarne femeia fața către el.

Casandra, din potrivă, se speria, tresărea uneori la deșteptare, dînd cu ochii de cadre străine, de pereți zugrăviți ca odaia comisarului, fostului ei amant. Încordarea minții, ca să-i spună unde se află, îi întuneca ochii boboșați și căprii.

Văzîndu-i nedumerirea, Neagu rîdea în hohot, ea își aducea a-minte și surîdea, după cuviință, bărbatului ei.

În odaia de către curte, în bucătărie, era lumină multă. De cum se crăpa de ziuă Sofia se spăla, se îmbrăca și începea să pună la cale îndeletnicirea întregii zile. Trebuiau făcute așchii pentru cele trei mese de peste zi. Lăptăreasa, brutarul, veneau dimineata de tot. Apoi începeau să se perindeze: zarzavagiul, olteni cu pui, cu ouă, găzarul și alți negustorași.

Odaia dela mijloc, în care dormea Neagu și cu Casandra, prima lumina prin cele două uși cu geamuri și prin două ferestre care comunicau una cu salonul și alta cu bucătăria.

— Să-i zici mamă, o învăța Neagu, printre desmierdări, penevastă-sa. N'o să-i zici cucoană nici soacro! nu-i așa?

Și pentru că i se părea că rămîne îngîndurată, adăuga:

— Nu cred să existe o femeie mai bună! Și dacă nu mi-ar fi mamă, eu tot ași iubi-o!

— Sărut mîna! spunea tînăra femeie cînd intra în bucătărie.

Duduca Sofia îi răspundea după toane. De cum o vedea se așeza pe marginea patului ei. Părea că spune: «Lucrează! ce stai? Nu pricepi că te așteptam? Nu înțelegi că eu trebuie să mă odihnesc?»

Dar de cum își arăta fecioru-său pe ușe mustățile negre și groase ca două lipitori, bătrîna se urnea sprintenă, da pe nepreceptuta de noră la oparte, vorbind tare:

— Locul oalei ăștia e aici! Lap-telor să nu stea pe flacări. Surcelele, tăiate de mine, dă-le brînci mai sub sobă, să se usuce. Cestile tot eu am să le spal?..

Neagu asculta glasul mumei lui ca pe o muzică, sau mai degrabă ca pe un tictac de ceasornic de aur, pe care și dacă ticăie tare, îl suferi cu îngăduință.

Bătrîna, care altă dată nu ținea morțiș să-și bea cafeaua de odată cu fiu-său, acum nu uita de loc să așeze trei cesti pe masă, iar numai după ce le umplea tăia piine pentru toți trei.

— De ce te deștepți mamă așa de dimineată? întrebă Neagu.

— Da cine vrei să stea de vorbă cu lăptarul?

— Cînd vine lăptarul sînt și eu treaz. Scoală-te și d'ea tot atunci. Ce zor ai?

— Eu sînt îmbrăcată cu două ceasuri mai înainte! ofta bătrîna.

Mulțumită și de cuvintele și de oftatul ei, la timp scăpat, să făcea sprintenă și stringea într-o clipă tot de pe masă.

Tot ea ținea să-și petreacă feciorul pînă la poarta marea celei de a doua curți.

Neagu ar fi vrut să-și sărute nevasta la plecare, după cum citise odată într'un roman. Nu putea însă, maică-sa era lîngă el, înainte sau după el.

Rămase singure amîndouă, femeile tăceau cît puteau ele de mult. Mai totdeauna duduca Sofia începea vorba și tot ea o sfîrșea. Ea avea știința gătului. Nora se supunea, știa și ea la ce vrea soacra să fie ajutată și făcea tot ce era greu și murdar în bucătărie. De o cam dată trăiau așa: duduca Sofia ca să poruncească, Casandra ca să asculte, iar Neagu ca să aibă nevastă.

Cînd bărbatul se întorcea de la slujbă, la prînz, găsea totul în orînduială, casa curată, masa pusă. După cîteva cuvinte schimbate se așeza în fruntea mesei, servit de amîndouă femeile.

Se gătea mult. Neagu era mîncăcios. De cînd se însurase îi crescuse pofta. Venea întins la masă funcționarul de la domenii, arare ori se oprea la vre-o circumăstație, cu cîte un prieten, ca să se țuicărească. Ciorbă, mîncări cu sos, cu rîntaș, grase; fripturi, poame, piereau în stomacul lui Neagu, ca prin farmec. Pe lîngă el femeile ciuguleau păsărește.

După masă, ca un mal ce se surpă, Neagu cădea la pat, într'un somn cu sforăituri. Trebuia deșteptat după un ceas, ca să plece iarăși la minister. Buimac, nemulțumit, funcționarul se îmbrăca în silă și pleca. Ochii lui mai licăreau puțin privindu-și nevasta tînără și subțire, privea în toate părțile să vadă dacă e singur cu ea. Dar maică-sa era acolo fericită că-l vede dolofan, că a dormit fără tresăriri. El pleca le-gănîndu-se greoi, fără să-și fi sărutat nevasta.

Intr'o seară, pe cînd tocmai se pregătea cina, a pășit pragul bucătăriei, mama Casandrei, Maria Casimcea. Era tare ostentată de drumuri. Fusese la Tudora, la doică, și venise, avînd liberă toată ziua aceia, și la fiică-sa.

De cum a zărit-o întrînd în curtică, duduca Sofia a bănuît cine putea fi femeia rău îmbrăcată, sînoasă, care nemerise acolo.

Dar în acelaș timp a răsărit pe prag Neagu. Vesel, ginerele a întins amîndouă bratele și a poftit-o în casă pe soacră. Cele două soacre s'au privit de aproape, și-au zîmbit cu bunătațe, și-au dat mîna, și cu toții au intrat în odaia de la mijloc. Cînd i-a văzut Casandra, înfrățiți așa, s'a înviorat de-odată, i s'a părut fericită viața ce-o trăia și a sărutat mîna maică-si cu sgomot.

— Tare-ai făcut bine venind să ne vezi! a strigat din inimă Neagu, care își adusese cu drag aminte de ziua în care o cunoscuse pe bătrîna Casimcea.

— Mi-era dor de ea! mi-era dor de dumneata! și vream să vă cunosc casa, se întoarse Maria către Sofia.

— Mamă, pune masa. Ajută-i Casandro.

Cele două tovarășe de lucru plecară în bucătărie.

— Sînt mulțumit! sînt foarte mulțumit! rostea cu glas tare Mihăescu.

— Să căutați a vă înțelege maică! Alta ce să vă povățuesc? Sînteți destul de mari și de înțelepți.

— Așa este mamă! Să trăești! Și vino pe la noi cît de des! Nu ne ocoli. Mama mea îți seamănă dumitale ca două picături de apă. E bună cum nu se mai poate!

Oboseala îi trecuse bieteii femei.

Față în față cu ginerile ei, la o masă cu cuscră-sa, cu fie-sa, în căldura dulce a familiei îmbietoare, se simți mai fericită de cît orînd. Nici odată nu fusese atît de desăvîrșit mulțumită. Nedepinsă cu ceea ce simțea, cu binele acela bogat care face inima încăpătoare, plină, și-o îmbată, Maria uita să mîînce, rămînea cu ochii la copiii ei. Bucuria ei se revărsa și asupra celorlalți. Fața Casandrei se făcuse luminoasă, Neagu se transfigurase, pînă și duduca Sofia, cu inima moale, se temea să nu plîngă de înduioșare.

În cele din urmă, biata Maria nu mai încercă să mîînce, stătu cu bărbia în piept, cu lacrimile bucuriei pe obraji, ca urcată pe creasta unui val negru de amintiri dureroase, gata parcă să coboare în fundul amarei ei vieți trecute. Privi în juru-i și zîmbi cu dragoste. Valul trecutului scăzuse, Maria se desmetici; era lîngă fie-sa, lîngă ginerele ei.

VI

Lipsa Casandrei și a lui Neagu Mihăescu din casa Săvuleștilor, de la jocul de loton, dăduse micii societăți prilej de vorbă o săptămîină. Tache îi lăuda pe amîndoi, înduioșat și mîndru că se cunoscuseră în casa lui.

— Parcă nu mai călcase în lume cînd a intrat la noi înția oară, și era ca o porumbiță, spunea el despre Casandra. E bărbat de ispravă și el! adăoga totdeauna, ca și cum cei de față s'ar fi îngrijit de căsătoria lor.

Moțoc da din cap mulțumit și el, Spiridon Nuțu de asemenea. Mina și elevul de administrație tăceau chitic.

Tache Săvulescu aceleași dibace matrapaslicuri învîrtea, pi-

cușurile curgeau gîrlă, și casa lui era vecinic plină de mosafiri. Tre-cuse printr'o primejdie mare contabilul de percepție. Un inspector financiar își luase numele în serios și găsise lipsuri și potlogării în condicile și în purtarea funcționarului. Perceptorul, vinovat și el, era însă om al partidului, alegător de colegiul întîi, proprietar cu înfriure în mahala, reprezentînd peste două-zeci de voturi. Cînd pricepu bine în ce luptă își încurcă puterile, inspectorul financiar se sperie și dădu înapoi. Perceptorul eși ferechezuit ca de la bărbier, din afacere, iar Tache Săvulescu rămase în slujbă. Peste cîteva zile avea să fie onorat cu «Serviciul credincios».

Scăpat cu cîstea neștirbită din inspectia netoată, Tache nu se mulțumi numai cu un chef năprasnic, în tovărășia măcelarului Cristea Moțoc și a călugărițelor. Ospete la mănăstire, pe iarbă verde, în pădure, pe cînd cucul își spune numele, făcuse demulte ori. Tache își dorea părinții, pe care nu-i mai văzuse de vreme îndelungată, de și Mizilul părintesc nu e departe de București. S'ar fi dus la ei, dar n'avea vreme, și numai o zi două putea să-și ceară voc dela șef. Percepția nu dă concedii, ca ministerele, unde se lucrează puțin și prost, și pot funcționarii să se înlocuiască unii pe alții cu ușurință. Mai cuminte era să-i aducă pe ei, pe părinți, în Capitală. Ar fi avut ce vedea bătrîni țigoveți în marele oraș.

Tache Săvulescu căută și găsi lesne patru bilete de tren de clasa treia. Avea destui prieteni prin ministere. Biletele le scrise el și-i lămuri pe larg pe bătrîni în scrisoare ce să facă cu ele.

O săptămînă încheiată au șezut

la copilul lor, nevoiașii țigoveți din prăfuitul Mizil. Mina s'a săturat de ei, ca de mere pădurețe, de a doua zi, dar Tache și-i privea înduioșat ca un vițel. Le-a arătat palatul regal, pe Mihai Vi-teazul și grădina Cîșmigiu. I-a plimbat cu muscalul pe la șosea pînă la Herăstrău, unde i-a ospătat cu pește viu, după ce n'a fost în stare să-i înduplece să se scalde în lac.

În zilele acelea, pînă și obișnu-ții mosafiri ai casei se răciseră. Popescu S. Jean, față cu părinții lui Tache uitase să tusească interesant și să-și îngrijească de frizură. Mina privea îndurerată cum se pierde lustrul de pe ele-vul de administrație, lîngă bădă-ranii de părinți ai bărbatului ei.

În gară, la plecarea părinților, Tache a plîns cu lacrimi și su-ghițuri, nefiind în stare să bage de seamă că scumpa lui nevastă, se făcuse galbenă de rușine și de minie.

Și iarăși viața Săvuleștilor a intrat pe vechile-i șine, Tache mulțumit cu liniștea casei lui, Mina cu nelineștile inimii.

Au venit într'o seară la ei noii gospodăriți, Neagu și Casandra. Tache, inimă deschisă, i-a primit ca pe niște finii, întru cît în casa lui se cunoscuseră și se îndră-gostiseră. Mina însă, plină de te-mere pe cînd vorbea și surîdea prietenește mosafirilor, nu lua o-chii dela ușe. Îi era frică să nu-l vadă răsărind pe Popescu. Nu putea crede că omul care o cu-cerise pe ea, nu rănise și inima Casandrei. Nu putea uita că ele-vul de administrație de cum o văzuse pe Casandra, întrebasescine este și spusese că-i place. Scena din bucătărie, cafeaua gata să dea în foc, flacăările spiritului ri-

dicindu-se ca șerpii la venirea lui Popescu, trăia vie în amintirea gospodinei.

— Pe cînd faceți cununia? să vă cunun eu! întreba și stăruia Tache din cînd în cînd.

Casandra pleca ochii, Neagu schimba vorba, cu ajutorul dat la vreme cu dibăcie de Mina.

Prietenii cei vechi veniseră. Erau de față și Spiridon Nuțu și Cristea Moțoc, și ei ca și gazdele parcă alți oameni, înrudiți abia cu cei ce jucau loton mai eri cu Neagu și Casandra. Casa Minei nu era sălașul strălucitor, cu covoare pe care se sfia să calce, ca la începutul începutului, în ziua spovedanii, dar nici ca pînă eri: casa plăcută, casa în care te-ai deprins să stai or cît. Acum o grije, un neastîmpăr, nu le da pace soților Mihăescu; ca și cum lucrurile și oamenii din cercul căroră plecaseră ar fi putut să le desfacă legătura, tot așa de lesne precum o făcuse.

Cîte odată Casandra își atirna privirea de o cadră bine cunoscută ochilor ei și rămînea așa, ne mai auzind ce vorbeau ceilalți. Săvulescu și Moțoc aveau glasuri gălăgioase. Mina, cînd vorbea cu ei, aproape țipa, și totuși lipsea, pentru soții Mihăescu, acea legătură dintre cuvinte care te face să'l înțelegi pe cineva chiar cînd tace. Parcă ei ar fi stat pe un țarm și ceilalți pe altul.

Casandra se înțelege că ar fi avut ce istorisi prietenei din vremuri rele. În casa ei, în casa Minei, venise galbenă, șovăitoare, de cum ridicase capul de pe perinile leuziilor. Numai ei își încredințase taina. Fusesse primită cu dragoste, ospătase de atîtea ori la masa îmbelșugată a Săvuleștilor,

prietenia lor simțise că o înalță și o cinstește. Prin ei se căpătuisese. Ea, o fată dela fabrică, înșelată de un oarecare și părăsită cu un copil în cîrcă, numai prin Mina ajunsese gospodină, purta pălărie și nădăjduia să se căsătorească cu un funcționar. N'avea ce să-i spună? Nu era firesc oare s'o cheme de-o parte, în odaia cealaltă și să-i povestească din noua ei viață? N'ar fi avut ce spune? sau nu știa ea singură pe celume trăește, dacă suferă sau se bucură?

Casandra nu știa că binefăcătoarea ei, geloasă o vreme fără pricină știută, îi zădărniciise căsătoria. Neagu era atît de îndrăgostit, în cît ar fi luat-o pe Casandra de nevastă, dacă n'ar fi primit să'i fie țiiitoare. Toate astea Casandra nu le știa, dar ca și cum le-ar fi știut, era nepăsătoare de binele ce i se făcuse. Abia îi veneau pe buze cîteva cuvinte de mulțumire. Fața, glasul Minei, îi răscoleau toate greșelile, i le scotea din noapte dintr'odată la o lumină care îndurerează vîzul inimii. Mina putea să știe că ea e fata parlagiului, poreclit de toată lumea Mocnitul, și-a Mutei, care își vînduse bordeiul și se băgase la stăpîn. Mina o văzuse la fabrică și o vorbise, o birfise și ea ca toate celelalte tovarășe. Tot ei, ea însăși îi povestise dragostea cu subcomisarul, părăsirea, toată năpasta ei de fată sărmană rămasă cu un copil pe brațe. Și pe lîngă toate acestea, Mina putea să afle din zi, în zi dacă încă nu fusese înștiințată, despre cea mai timpită și grețoasă dintre greșelile ei, prostia făptuită cu Popescu S. Jean Nu-ș putea lămuri și ierta Casandra rătăcirea ei din noaptea aceia cu lună, cînd stră-

zile i se păruseră din alt oraș, cînd umblase ca beată la brațul unui necunoscut și se înfundase în bălării ca o scroafă. Gîndindu-se la ceasul acela, se vedea cu desnădejde și înfiorare, căutînd zadarnic să-și șteargă vedenia din fundul ochilor, se vedea pe spate ca o mortăciune cu picioarele țepene și nemișcate, într'un șant, iar plăcerea ce o cuprinsese atunci, acum îi făcea greață.

Fumul țigărilor se legăna în pînze cenușii de-asupra capetelor, strecurîndu-se după multă șovăială pe fereastra deschisă. Mosafirii își băuseră cafeaua, unii căscau, alții amuțiseră cu desăvîrșire cînd Popescu S. Jean își ivi capul frezat pe ușe.

— Al! brava! cum se cunoaște că ne iubești! Vii de la teatru, îl primi rîzînd cu voioșie Săvulescu.

— Bună seara! bună seara! pe onoarea mea de cavalier că treceam pe aicea din întîmplare. Ia să văd mi-am zis, dacă domnul Săvulescu și soția dumnealui s'au culcat. Nu mă răbda inima să trec și să nu spun, măcar de la fereastră, o noapte bună!

— Da nu te uiți pe cine mai avem aici? îl întrebă Tache și se dădu într-o parte ca să poată elevul de administrație să vadă mai bine perechea Mihăeștilor.

Nici odată nu-i plăcuse lui Neagu mutra fandosită a lui Popescu S. Jean. Cînd o văzuse pe Casandra vorbind mai ales și mai cu drag elevului, simțise dintr-o dată, amestecate și nedeșluite bine, și ură și dispreț! Ce putea spune Popescude cît palavre? Ce putea crede Popescu decît nimicuri?

Și chiar ce alta puteau să-i placă elevului de cît fleacurile?

Omi de nimic, păpușe, așa i se părea lui Neagu spilkuitul flăcău cu părul ondulat, mustața subțire și tusea deosebită.

Și cu toate că elevul miza totdeauna la jocuri pentru Casandra, lui Neagu nu-i putea trece prin cap că ea, fată frumoasă, cuminte și deșteaptă, nu rîde în cugetul ei de aerele femeiești ale secăturii de Popescu, de capul și de tusea lui. Numai în ultima vreme Neagu suferise oleacă de gelozie. Dar degrabă se scuturase și rîsese de spaima lui neroadă.

Neagu întinse mîna lui Popescu, ca unei vechi cunoștințe, fără căldură și fără neplăcere.

Casandra însă, cînd văzu capul mic și pomădat al elevului, se sgudui toată, simți că-i vine rău, se uită îngrijorată în juru-i, căutînd o eșire. Se ridicase de pe scaun fără să știe ce face și căzu iarăși pe locu-i, descurajată. Bărbatul ei tocmai întindea mîna dreaptă. Popescu zîmbea, Cristea rîdea cu hohot, Săvulescu se hîțina pe scaun, iar Mina, ca o vulpe, sta la pîndă cu ochii ascuțiți ca undrelele.

Casandra mai încercă odată să se ridice, dar de astă dată își auzi glasul și se miră, simțindu-și gît-lejul uscat, că poate vorbi. Intinse și ea mîna, Popescu i-o strîngea, o întrebă ce mai face și ea spunea ca tot omul:

— Mulțumesc, bine! am venit pe la Mina.

VII

Iarna venise. Nici unul din chirieașii Eugenei Marcovici nu se mutase de Sf. Dumitru. Casandra făcuse cunoștința tuturor, le cunoștea viața zilnică, afla prin ei vești de prin lume și de la fiecare păcatele, slăbiciunile și pros-

tia celorlalți. Sorbise multe cafele și multe palavre auzise.

Pe maică-sa o vedea rar Casandra, dar la fiică-sa, Lenuța, se ducea cît putea de des. Cu cît trecea vremea și o statornicea în casa lui Mihăescu, dorul de fetița ei, grija de viața micii făpturi creștea. Dragostea de mamă fusese înțeleaptă, își întârziase vâpăia, așteptînd vremuri mai prielnice. Casandra rupea dela coșniță în fie-care zi, pentru albituri, pentru acadele, pentru jucării. Lenuța începuse s-o cunoască, îi zicea mamă, o aștepta să vie și plîngea cînd o vedea plecînd, după ce multă vreme o privise ca pe un mosafir al doicii. Dar muma nici nu visa măcar să-și aducă fetița în casa bărbatului. Nici unul din vecini n-o cunoștea de mai înainte și nu știa nici din ce neam de oameni este, și ce fusese înainte vreme. Povestea cu pîrlitul de sub-comisar poate că nici soacră-sa n-o știa. A! n-ar mai fi putut scoate capul în ogradă de rușinea vecinilor, dacă s-ar fi știut desgolită de haina curată a tainei și văzută precum era: o fată de fabrică, stricată, cu un copil din flori, și care se căpătuisese zăpăcind capul unui funcționar onorabil.

Pe lapoviță, pe vifor, Casandra nu lăsa să-i treacă trei zile alăturate, fără să-și sărute copila. Se ducea une-ori și la nașe-sa, iar la Mina tot mai rar și mai cu silă se abătea. Pe maică-sa de multe ori se întîmpla s-o vadă la doică. Bunica își iubea nepoata cu slăbiciunea ce o au bunicile pentru vlăstarele copiilor lor.

— Ce bine ar fi mamă, măcar dumneata să mai ai odată un aco-perămînt. Să nu calci tot peste praguri străine, și biata Lenuța

să nu deschidă ochii în casa doicii.

— Parcă eu nu tinjesc și n-ași vrea? răspunse Maria fică-si, amîndouă cu ochii înlăcrămați.

Și printre lacrimi bunica zîmbi și întrebă:

— Ți-aduci aminte de Mihai Dudău? Venea pe la noi, pe la tată-tău... Nu ți-l mai aduci aminte?...

— Puțin.

Bunica rîdea mai tare.

— Poate n-ai să mă crezi... Se ține de capul meu să mă mărit. Și el și eu sîntem doi moșnegi; și el vrea morțiș... bată-l să-l bată de năsdrașan!

— Dar ce lucrează el, mamă?

— E zidar; meșter bun amin-ri, tecistigă destul.

Casandra rise și ea, tot fără hohot, dar căzu pe gînduri. Pentru a doua oară mă-sa, femeie bătrînă astăzi, putea să se ducă la biserică, mireasă cinstită, alături de mire. Și ea, femeie, tinără fără s-o știe lumea cu un copil, nu fusese în stare să se căsătorească cu cinste.

Dar alt gînd veni să întunece pe cel dintîi: maică-sa ar fi putut să-i crească pe Lenuța. În Casandra se deșteptase dragostea de mamă, gata să înlătore și oarba gelozie femeiască și iubirea de fiică.

Nu îndrăzni totuși să sprijinească ideia măritişului, temîndu-se să nu i se pară maică-si vrednică de batjocură. Dar toată vremea, mintea ei se strădui să priceapă pe toate fețele binele ce ar putea isvorî. Doica avea treburi prin casă, Maria se juca cu fetița, Casandra își torcea firul cu încăpăținare. Hotărît că maică-sa nu trebuia să se mărite. Trebuia să trăiască și ea fără cununie, ca

să nu mărească rușinea și durerea fie-si, ca să n-o disprețuiască viitorul tată vitreg, ca pe o fată stricată.

Casandra începu să ridă în silă, fără pricină.

— Mă gîndesc, mamă, zise ea, la zidarul acela... care te cere pe dumneata. E nebun să vrea să faceti nunta la biserică?..

— Del' făcu bătrîna.

Casandra urmă:

— Am mai văzut oameni bătrîni, trăind împreună cadoi moșnegi... Că singur și singură, moș și babă, trebuie să fie tare trist și greu... Șed împreună, se oblojesc unul pe altul, își fac ceaiuri de tuse iarna, dar nu se însoară.

— Asta ar mai lipsi! Nuntă cu lăutari!

— Iată, zidarul ăsta al dumi-tale... După cît înțeleg eu, are gospodărie, și e pustiui în ea; vrea omul să audă un pas, o voce în singurătatea lui. Dacă e de treabă, del' mamă!..

— Ce te-apuci de vorbești Casandrol!

— Îmbătrînești, mamă! Azi ești la stăpîn; dar mîine? Cînd nu vei mai putea munci stăpînul te alungă. Un bărbat, n-are încotro, nu te izgonește, ba te mai și caută, se repede la doctor.

Copila mergea prin odaie dela una la alta. Femeile tăcură o vreme. Ochii lor plini de gînduri se coborîseră pe capul bălai al Lenutei.

— Cînd nu sîntem pe aici, începu Casandra, știm noi ce ne pate fetița? Iată, nici acum doica nu poate sta locului. Are treburi. Poate că ne închide copila în casă și pleacă. Doamne ferește! Se joacă vre-odată cu focul... Și mi se pare că Tinca e și însărcinată... Ce-o să mai facă cu Le-

nuța noastră? O să ia alt copil la doicit, ca mîinel..

— Nu mai vorbi! suspină Maria și sărută cu foc pruncul fie-si.

Pornită să cugete, ziua aceea a fost cruntă pentru Casandra. Despărțindu-se de maică-sa, bucuroasă un minut pentru că reușise să strecoare în mintea maică-si ideia unei căsătorii fără cununie, se rușină mai apoi în cugetul ei. Să îndemni pe mama ta, femeie bătrînă, cu părul alb, să se mărite, numai ca să-ți crească ție copilul din flori!

Cu cît înainta spre casă, Casandra încetinea pasul. I se lămurise în minte că nu are ce căuta sub acoperămintul lui Neagu Mihăescu. Mama lui i se înfățișa ca o scriptoroaică, cu unghii mari și ascuțite, așteptînd-o în ușe, ca s-o macine în dinți de fiară turbată.

«Oare n-am eu nici un drept pe lumea asta? se întreba Casandra, aproape răsvrătită, beată de gîndurile ei. N-am pe nimeni, dar un copil am! Dar singură l-am făcut? Al' păcătosul de subcomisar! La ușa lui trebuie să bat, cu pumnul, cu gheata, cu toporul! El e bărbatul meu, nu Neagu Mihăescu! Cum a putut nemernicul să mă lase cu un copil, fără sprijin, fără bani, fără nume!»

Casandra intra în ograda cea mare a casei din strada Epurilor. Sîngele i se urcase în față. Ochii îi ardeau întunecoși și sclipitori.

De cînd venise ea, vecinii se împrieteniseră și mai mult între ei. Acum aveau pe încă cineva de iscodit și de clevetit. Tînăra femeie, mai frumoasă decît toate, stîrnise curiozitatea. În față i se arătau toți prieteni, o mîngăiau, o laudau și o căutau la șezătorile lenii lor.

Cînd intra Casandra, ele tocmai stăteau cerc în ograda cea mare.

— De unde credeți c'a venit? întrebă căpităneasa. Ați văzut-o la față ce sulemenită era? Sfințele astea mîncă sfinți și leapădă draci!

— Coană Froso, se rosti Ecatrina, cu vocea ei pitigăiată, de muscal, mie mi s-a părut supărată.

— Ai vorbit domnișoară! zise Froso, se cunoaște că nu te pricepi! Parcă dragostea n'are supărările ei?

Femeile se strînseseră una în alta. Proprietăreasa le șoptea:

— Nu se știe! Să nu ne audă.

Căpităneasa luă iarăși cuvîntul:

— Eu cred că vine dela fetița ei, săraca! Stă rău de tot! Ia gîndiți-vă, să ai un copil, știți ce însemnează un copil? un rod al plăcerii tale, cu omul care ți-a fost drag...

Cele două pisicărese, care se aflau de față, se dădeau înapoi cu temere, mironosițe. Căpităneasa, cu foc, stăruia;

— Pricepeți? Și copilul să nu fie în casa ta! Casa ta mai este aia? Să nu fie sub ochii tăi! La fetița ei se duce nenorocita, de aceia ai văzut-o supărată, domnișoară!

— Și de unde știi, cucoană Froso? întrebă proprietăreasa. Am uitat să te întreb, de unde ști că are o fetiță; că a trăit cu un subcomisar, că a fost la fabrică?..

Căpităneasa își puse mîna în solduri:

— Uită-te la mine, coană Eugenio!

În clipa aceia răsări din cortica apartamentului ei Casandra, cu o doniță în mînă. Cișmeaua era în ograda cea mare. Fața ne-

vestei lui Neagu Mihăescu se liniștise. Ochii ei priveau cu nepăsare blajină, catotdeauna. Gîndurile-i răsvrătite pieriseră, revenise soața supusă treburilor casei, soacrii și bărbatului.

VIII

Eugenia Marcovici era judecătorul nepărtinitor al tuturor chirișelor ei. În toate cercurile trebue să se găsească cineva, ignorant sau nu, care să judece rece cele ce se petrec. În de obștenu caută să afle; întîmplările îi vin la cunoștință prin ceilalți, învăluite de vinovăție, dar judecătorul nepăsător nu se grăbește să-și dea cuvîntul. Iar mai apoi, cînd lucrurile se limpezesc, lumea își apleacă urechea la el, fără să vrea, fără să știe; și părerea lui dăinuște. Mai tot omul are două păreri despre oameni și fapte: una blajină, pe care o păstrează în conștiința lui, ca să se ierte pe sine cu ușurință, cînd va cădea în aceiaș greșală, ce-o impută altuia; o alta crîncenă, ca să se fălească față de alții.

Văduva Eugenia Marcovici nu semăna la nimic cu cei din jurul ei. Viața îi fusese depănată, toarsă și lucrată toată. Fusese făcută velințe pe care să nu se vadă urma pașilor, fețe de masă curat nepătate de oșpețe și făcută perdele ca să închidă vederile terestrelor.

Trei-zeci de ani muncise răposatul ei bărbat, alături de ea, ea să înjghebe o avere: trei rînduri de case, în București. Dormea cîte patru ceasuri pe noapte, de multe ori cu lucrul în mînă, cu capul rezemat de speteaza scaunului, dulce ca perna pentru cel răpus de oboseală. Vecinic baimacă, Eugenia își urma bărbatul orbește,

pe calea fără de sfârșit a muncii. Nu mai era în stare să întrebe de ce s'afundă ca într-o noapte, cu membrele înțepenite tot mai mult, cu mintea împăenjenită. Se obișnuise ca osînditul cu ocnă. Carol Marcovici, bărbatu-său, nu avea pentru ea de cît imbolduri de muncă. Dragostea se îngloba în ea, cu toate că soții erau tineri, sn râvna pentru lucru, pentru sporirea avuței.

Carol Marcovici avea ciubotărie. Alături de patru-zeci, cincizeci de lucrători, biciuiți de harnicia stăpînului, soții coseau, dădeau la mașină, tălpuiau, lipeau, pînă la sleirea puterilor. Lucrătorii ar fi dezertat de sigur, dacă ar fi fost în altă parte mai bine ținuți și mai bine plătiți. Dar pe vremea aceea nefiind nici o alcătuire a muncii, care să-l sprijinească pe lucrător și să-i deschidă ochii, patronul storcea din el pînă la istovire. Carol și nevastă-sa erau o pildă strasică, munceau mai mult de cît toți dar și vorbeau cu lucrătorii ca cu singurii lor tovarăși și prieteni. Prînzul și cina o luau împreună, stăpîn și lucrători, sluiți de ucenici. Numai aceștia erau la ascultarea, cu băț în mînă, a patronului și chiar a calfelor.

Harnicii soți erau datori, bine înțeles la Credit, pentru casele lor. Averea se face cu greu numai cu munca brațelor. Toată chiria ce o luau o plătea Creditului, ca să se descurce și să rămînă singuri proprietari. Aveau un singur copil, un băiat pe care visau să-l facă mare cărturar. Dar Eduard n'avea cap pentru învățătură. Din clasa întâia de liceu, părinții au priceput ce le rămîne de făcut pentru copilul lor și, ca semn că nu-și disprețuesc mese-

ria, l-au învățat și pe el meșteșugul cizmăriei.

În zorile unei zile ploioase, Carol Marcovici a șoptit femeii, al cărei cap odihnea, după multă neodihnă, alături de-al lui pe perne, vorbe spăimîntătoare. Nevasta a sărit din pat, s'a îmbrăcat cu ce a apucat, și-a tras în picioare ghețele bărbatului și s'a dus la cel mai apropiat doctor. Dar s'a grăbit de prisos Eugenia Marcovici. În cîteva zile a rămas văduvă.

Au urmat apoi zile ciudate, ca unele visuri. Văduva, de și știa să scrie și să citească, nu se amestecase nici odată în negoț, în socoteli. Casele și cizmăria aveau nevoie de stăpîn iscusit. Eduard și-a înlăturat mama, și-a pus el singur mîna pe toată starea părintească. Pe maică-sa a lăsat-o să stea în casa din strada Epurilor, mai mică decît celelalte două. Îi ajungea unei femei, jalnică după bărbat, ca să-și fărîme vremea, o curte largă să întoarcă un car prin ea și grija bunei stări a patru apartamente.

Mai întîi, femeia nu găsea desul de lucru, cît e ziua de lungă. Ea muncise și nopțile. Dar de cum și-a plecat urechea la chiriași a găsit de lucru. Ici o use nu se închidea bine, dincolo bucătăria trebuia zugrăvită, acoperișul caselor nu fusese vopsit de patru ani. Eugenia, după multă chibzuială, care-i lua și din ceasurile hărăzite somnului, pentru că trebuia să-și aducă aminte celelalte făcute și numai văzute, se făcea dulgher, zugrav, vopsitor. Mănuia mistria cu îndemînare și se opintea pe acoperiș ca un tinichigiu.

I-a venit apoi în minte să puie viță și să crească flori, pe locul ce-l păstrase pentru ea, de jurul

împrejurul curții comune. Avea toată ziua ce face și mintea i se destelenise, lucrînd în voce, îmboldită numai de rîvna ei.

Cînd venea Eduard să vadă casa, se înviora. El ținea acuma ciubotăria și, în încordarea afa-cerilor lui zilnice, uita să se bu-cure de ușurința cu care ajunsese stăpîn pe atîtea acareturi. În strada Epurilor însă, cînd da ochii cu maică-sa, vedea dintr-odată ce is-cusit om fusese punînd stăpînire, fără vorbă multă, pe tot ce ră-măsese de pe urma răposatului. Își ascundea, bine înțeles, bucu-ria, ca pe o ghiară, și întreba ca un om îngrijorat, de ce a costat varul atîtea parale și de ce s'au întrebuintat atîtea kilograme de vopsea.

Bătrîna îi da socoteala, strîm-torată, și nu-i putea nici odată trece prin minte să-i pună la socoteală și truda meșterului. De altmîn-teri nevoile ei nu cereau mult mai mult decît îi da lunar băiatul de bună voce. Camera dela drum, de către strada Epurilor, Eugenia avea de gînd s-o închirieze mo-bilată, ca să-și sporească venitul. Visa agoniseli la casa de eco-nomie.

Deși nu cheltuia ea banii chi-riilor, toată lumea o privea și-i vorhea ca unei proprietărese. Pe cînd îi trăia bărbatul, ea nu știuse cine și cum sînt chiriașii ei. Pu-ține lucruri știa pe vremea aceea, de obidă fără preget.

Vrînd nevrînd Eugenia asculta povestea atîtor vieți deosebite. Vecinic o chemau chiriașii, iar pentru că nu-i plăteau minunatele servicii, se credeau datori să-i în-credințeze tot ce bănuiau sau aflau despre viața celorlalți. Acum cînd avea vreme să asculte și să istorisească, Eugeniei i se părea

că lumea se schimbase cu desă-vîrșire și că e călăuzită de alte țeluri. Numai în camera de la stradă, pe care vruse s'o închi-rieze de cîteva ori, cucoana Eu-genia văzuse destule fapte ciu-date, pentru lămurirea cărora, os-tenise de multe ori străduindu-se ca să le găsească noima.

Cînd a venit Casandra în casa lui Mihăescu, proprietăresei i-a părut bine. Ea băgase de seamă că Neagu lipsește regulat de-o vreme serile de acasă. Cheltuia de sigur. Bărbații nu pot să-și treacă serile fără cheltuială. Neagu era un chiriaș bun, plătea la țanc. Aducîndu-și în casă femeia care îl purta pe drumuri nopțile, chiriașul avea să se facă mai e-conom și avea să plătească chiria ca mai înainte. Așa judeca pro-prietăreasa.

— Nu e urîtă... spusese ea, au-zînd cîrteala cumetrelor.

Deși nu cheltuise și nu cheltuia un ban din chirii, își petrecea ore întregi de insomnie, gîndin-du-se ce ar face ea dacă pisică-resele, de pildă, n'ar plăti rata lor trimestrială. Căci prin ea se achi-tau chiriașii lui Eduard. Nu-i era teamă de fecioru-său, pentru că i-ar cere bani cu orice preț, ne-vrînd să știe că locatarul a fugit peste noapte, lăsînd în urmă casa goală. Fără temere, fără să știe de ce, puțința unei asemenea în-tîmplări o turbura adînc. Sgîr-cenia ei nu îngăduia nici o aba-tere cu privire la bani. Peste toți sfinții, ca însăși Dumnezeu în cer, pe pămîntul acesta cu piață, cu brutărie, cu chiriași, domnea banul.

De aceea n'o împătîmeau zî-zaniile pe care le asculta rece și își privea chiriașii de la depăr-tare. Ei îi cunoșteau bine sgîr-cenia și de aceea n'o luau în se-a-

mă decît la nevoe. Rîdeau între ei de proprietăreasă, de și totpărerea ei, neîntinată de patimi, o păstrau în cugete.

Sărbătorile Crăciunului trecuseră, cînd, într-o bună zi, proprietăreasa auzi un ciocănit la ușa de către stradă. Un tînăr cu părul creț, cu fața albă, cu mânuși în mină, voia să vadă camera, pentru care de multă vreme sta un bilețel la fereastră. Eugenia voia să închirieze salonul ei.

După ce, cu multă pricepere, tînărul înmînușat cercetă toate colțurile, ca să vadă dacă odaia are egrasie; după ce cercetă saltelele, ca să dibuiască culcușul ploșnițelor și soba ca să-i bănuiască puterea de încălzire, se hotărî să se mute acolo, plătind douăzeci de lei pe lună. Plăti pe dată pentru o lună întreagă, ceea ce fermecă și îngrijoră pe proprietăreasă, și spuse că de a doua zi se va muta în noua lui locuință.

În noaptea aceea, gîndindu-se la noul chiriaș, Eugenia dormi numai vre-o trei ceasuri. Se gîndeau femeia, dacă tînărul acela, care părea de bună familie și cu stare, avea sau nu de gînd să șadă mult la ea, dacă va cere sau nu dese ori schimbarea albiturilor pe pat, dacă va intra în casă cu galoșii în mină, sau din noroi de-adreptul pe covor. Făcea socoteala bautilor pe un an, pe trei, dacă studentul, căci era de sigur student, avea să rămînă chiriaș.

Își aducea aminte de un altul, care și el îi plătise pe o lună înainte, dar într'a doua o rugase să aștepte. Chiriașul avea un cufăr mare, plin, greu, care o liniștea. Era o cheazășie.

— Ți-a plătit? o întrebasesă căpităneasa. Nul ia să-i vedem cufărul! O, ho! e greu!..

— E greu, e adevărat! dădea din cap Eugenia.

— E greu! spunea și duduca Sofia, de față și ea.

— N-ai grijă! adăuga Frosa Roșcu. Odaia dumitale e despărțită de a lui cu o fereastră prin care auzi tot ce face, și te desparte o ușă de el, ușă pe care dumneata o închizi. Ți se pare că vrea s'o șteargă, dai buzna aici!

Într'o bună zi chiriașul nu s'a arătat nici ziua nici noaptea.

— Ia deshide-i lada! Văd că e grea... se rosti căpităneasa, după vre-o săptămînă.

Două din pisicărese aveau aerul că miros așternutul în care dormise bunătate de flăcău.

— N'ai curaj, nemțoaico!

Numai căpităneasa cuteza s-o poreclească pe proprietăreasă.

— Adu toporul și un cuțit să o descui eu. Spui că bea în fiecare seară cite o sticlă de bere! Al dracului și chiria n-o plătea!

Cînd au deschis cufărul, toate femeile care se aflau defață și-au îngropat capul în el. În cufăr numai sticle: pline! Erau acolo toate sticlele de bere umplute acuma cu urină. Păcătosul de chiriaș, după ce golea sticla, o umplea peste noapte și o așeza în cufăr, fiind sigur că n-are să-și plătească chiria și că va trebui să lase acolo singurul lui bagaj cu înfățișare.

Au ris femeile și l-au înjurat pe măgarul de chiriaș, ca niște surugii. Eugenia, numai ea a tăcut friptă, jurîndu-se în gînd că de acum, la cel mai mic sgomot al chiriașului, are să tragă cu urechia și cu coada ochiului.

Și iată că iar primea un student în gazdă. Rupse biletul de pe fereastră și, cu veselie tănuită în inimă, veni să spună chiriașe-

lor ei vestea că vor avea încă un tovarăș de acoperămînt. Căpitanesea nu era acasă, Casandra era în vizită, pentru a doua oară numai la piscărese. Eugenia Marcovici intră la fetele bătrîne dînd din cap zîmbitoare. Două pisici îi tăiară drumul, mătura zăcea în mijlocul bucătăriei, lăsată acolo de Ivanca.

IX

Casandra se deprinsese cu viața de femeie căsătorită. Uita îndelungă vreme că nu e cununată, că or cînd e liberă să plece și că pentru ori și ce ar putea fiizgonită din gospodăria lui Neagu. Vecinele luaseră obiceiul să-i spună cucoana Casandra, pe cînd ele între ele, cele care avuseseră bărbat, se chemau mai ales pe numele bărbaților. Casandra nu mai lua aminte, i se obișnuise auzul.

Neagu se îngrișa, făcea pîn-tece. Incepuse să vie în fiecare seară cu cîte o gazetă în buzunar, ca pe cînd era flăcău. Cu unceas înainte de a pune capul pe perne, pe cînd patul aștepta făcut, toți ai casei erau desbrăcați pînă la cămașe, iar în odăi ardeau lemnele cele mai groase, ca să poată căldura birui gerul de peste noapte. Pe cînd jarul se scrumea pe nesimțite, numai dogorind pînă de parte, Neagu desfăcea gazeta și citea cu glas tare.

Înainte vreme trecea la ceasul acela în bucătărie, lîngă patul mamei lui și-i citea ei. Acum rămînea în odaia lui de dormit, ca să citească nevesti-si.

Trecuseră sărbătorile Crăciunului cu voe bună. Împreună,

soții Mihăescu colindaseră pe la Tudora Oprișan, pe la Săvulescu și la o mătușe a lui Mihăescu. Pe la doica Lenuței, Casandra fusese, bine înțeleș singură, de multe ori. Neagu parcă nici nu-și aducea aminte că nevastă-sa are un copil. Nici odată nu o întreba de fetiță, ca și de cununie.

Multe i se păruse duduchii Sofia că răbdase pînă atunci. Dar în noaptea aceea, cînd îl văzu pe fiu-său că începe să citească din jurnal lîngă patul din odaia de la mijloc, îi veni amețeală. Ascultă cîtva și repetă fără să vrea cele auzite: «Nenorocita femeie ne mai putînd să-și ascundă trecutul, se hotărî să se sinucidă. Eri pe la orele patru»... Veni apă în odaia lor, ca să-i vadă, ca să asculte ca altădată. Casandra sta în pat, cu picioarele jos pe scînduri, dar cu capul pe perne, și asculta. Neagu mutase lampa pe mescioara de lîngă pat și sta pe scaun în fața nevesti-si, cu gazeta pe genunchi încovoiat puțin de mijloc pentru ca să poată citi sub abajur. Perechea părea fericită.

Nenorocirile altora împreună cele două suflete stinghere, mai mult decît patul care le aștepta îmbrățișerile. Pașii bătrînei femei nu fuseseră auziți. Neagu, sublinia cu vocea lui groasă părțile dureroase din povestire. Vîntul ernii putea să tot șuere afară, în salonul subarhivarului era cald ca în baia.

Sofia Mihăescu îl privi adînc, cătrănită de necaz. În clipa aceea nu-și mai iubea copilul dolofan. Ea se așeză ușurel pe un scaun și ascultă în liniște pe cititor. Istorisirea era lungă, iar cînd vîntul înceta, se făcea o tăcere de pustie, în care numai vocea lui Neagu depăna.

Barbatul răspica fraza, nevasta asculta, amîndoi treceau pe lîngă cele citite, ca doi fericiți pe lîngă un mormînt, cu monument frumos. De odată un suspin înăbușit oprește citirea. Casandra se ridică de pe perne înfricoșată, Neagu întoarce îngrozit capul și vede pe maică-sa ghemuită într-un scaun. Plîngea bătrîna femeie, căutînd tot deodată să se stăpînească.

— De ce plîngi, mamă? întrebă Neagu și se repezi la ea s-o vadă la față, s-o întrebe de aproape.

Casandra se apropie și ea pentru o clipă, atînsă de milă, darse întoarce repede la locu-i întunecată, simțind nedeslușit că lacrimile acelea ea le stîrnește, ea, femeia venită fără drepturi, în casă străină. Și mai presus de milă și de remușcare, tînăra femeie simți crescută în pieptu-i ura, tare ca bolovanul. O ura pe bătrîna aceea hîdă, a cărei viață Casandra o credea sfîrșită, dar care totuși nu se da la oparte, lăsînd lumea cea tînără să trăiască. Lacrămile babei i se păreau o prefăcătorie vrednică de svințat cu biciul și cu ocări spurcate.

— De ce plîngi mamă? de ce nu vorbești? stăruia Neagu, înduioșat.

— Am ajuns servitoare în casa lui fiu-meu! Voi doi să vă culcați, voi doi să vă îmbrăcați, să vă plimbați, să mîncăți, să știți ce mai e prin lume!. Baba să stea la bucatărie, să spele tingirile și să-și prăjească ochii pe jeratec!..

— Dar bine mamă, o întrepruse Neagu, eu te-am rugat să le mai lași naibi de vase! De ce nu veneai și dumneata aici, ca'n totdeauna, să ascuți gazeta? Nu-ți citeam eu dumitale seara, și acum

doi ani? Te-am crezut ostenită, am crezut că dormi. De ce nu veneai singură să ascuți?

Ascultîndu-i vorbind, Casandra își auzea bătăile inimei. Sîngele i se urca la cap, își strîngea pumnii neputincioși, răspundea în gîndu-i la fiecare din cuvintele lor, dar nu se hotăra să vorbească.

— Acum doi ani, deși tot ca acum de bătrîna eram, îmi citeai și nu te puteai lipsi de mine la toate cele. Dar ți-ai pierdut mințile de la o vreme, nu mai vezi, nu-ți mai pasă de viața mă-ti, care muncește de dă în nas!..

— Ai acuma și pe Casandra de ajutor!..

Bătrîna dădea din cap, arunca priviri batjocoritoare, care spuneau limpede că tînăra femeie e toată pricina silei ei de viață și a prisosului de muncă.

Casandra se ridică de pe pat, dreaptă, hotărîtă. Se privi mai întîi să vadă ce-i lipsește ca să fie îmbrăcată, își puse fusta peste cap, o închee, dibui cu mîinile pe sub pat și găsi ghetete. Le trase și, uitînd de croșetă, se trudea să le închee cu degetele. Bătrîna, cu față către ea, o urmărea setoasă. Neagu, întors cu spatele către pat, nu știa ce face nevas-tă-sa.

— Ne vezi pe noi plimbîndu-ned? Petrecem afară din casă, măcar la două săptămîni odată? N'ai ce-ți trebuie? Nu sînt banii pe mîna dumitale? De asta ești supărată? Am crezut să te ușurez. Dumneata nu poți să alergi după tîrgueli!.. Mamă! mamă!

Casandra se îmbrăcase, își pusese în loc de pălărie o broboadă și se învăluî în ea pînă la brîu. Afară vifora, sgomotul vîntului pătrundea în casa caldă așa ca al unei căderi de apă uriașe. Uetul

contenea cîte odată, ca să se facă auzit și mai bine.

— Dar tu Casandro? se desmetici Neagu din înduioșarea lui față de maică-sa.

— Plec!

— Unde pleci? N'auzi ce-i pe afară? Unde pleci? Cum? Unde vrei să te duci?

— Plec.

Bătrinei îi scînteiau ochii, așteptînd lacomă să vadă ce se va întîmpla.

— Dacă vrea să se ducă!.. borborosi duduca Sofia.

— Tocmai așa, spusese limpede Casandra.

— Spune-mi și mie unde vrei să pleci! strigă Neagu scos din fire. Nu ești de-a casei? Mai ai pe cineva? La maică-ta vrei să te duci? Are casa ei? Poate să te primească ea?

— Poate că are unde să se ducă... sîsiia bătrîna, batjocoritoare. Ce știi tu? Toate vrei să le știi?

— Nu-i așa mamă! nu-i așa! Asta nu e casa ta? o întrebă el răstit pe Casandra.

— Nu e casa mea. Cînd om fi cununatî!. Dacă am fi cununatî!.

Soții stăteau față în față, mîniosi, Sofia se lungise ca un șarpe și își vîrîse capul între ei.

— Să ne certăm? Să facem scandal acum?... vorbi Neagu.

El căuta în gîndu-i un cuvînt care să curme neînțelegerea, ceva care s-o usture pe Casandra și s-o astîmpere.

— Să ne rîdă vecinii! Scandal ne trebuie?... Să vie vre-un subcomisar pe aici?..

Inima Casandrei se strînse și se izbi de pieptu-i ca o ghiulea. Ar fi tipat, ar fi vrut să tipe. Bătrîna rînjea pe scaunu-i, și ea pricepuse cuvîntul de subcomisar.

Lipsită de putere, nehotărîtă acum, ca un om fără apărare împotriva unei grindini repezi, Casandra își învăluia fața cu broboada. Nu putea pleca din casă lor, a doi dușmani, le era străină cu desăvîrșire, dar trebuia totuși să rămînă acolo. La urma urmei, într'adevăr, unde ar fi putut să se ducă? Își adusese aminte de fețița ei, de Lenuța, cu o duioșie care-i muiase hotărîrea, ca pe o fărîină de ceară. Trebuia să îndure ori și ce pentru fețița ei, dacă o iubea cu adevărat, și să nu-i pese de nimeni. Să i se pară și soacră și bărbat ca doi străini care vorbesc altă limbă. Să se uite la ei și să nu vadă, și să nu păstreze în ochi decît arătarea Lenuței.

Bătrîna se strecurase în bucătărie mulțumită. După ce Casandra pomenise de cununie, ea se spăimîntase, gîndindu-se că o ceartă ca asta ar putea s-o facă pe Casandra nevasta legitimă a lui Neagu.

Răsvrătita, fără să știe cînd și cum, se desbrăcase iarăș. Neagu făcuse lampa mică, anume ca să curme ziua aceia plină de furtună.

Crivățul își repezea neconținut apele fluviului său mînios; în odaia dela mijloc însă, numai vutetul lui aducea aminte de omătul care acoperise lumea de afară, de drumurile anevoioase și de ger.

— Vezi, Casandro, șopti dulce Mihăescu, vezi de intră în voia mamei. Femei mai bună decît ea, nu se pomeneste! I-ai spus? i-ai făcut ceva?

Femeia nu răspunse. Neagu tăcu și el, cugetînd că e poate mai bine să rămînă uitată toată sfada din noaptea aceia.

De pe cînd trăia Mocnitul, parlagiul Gheorghe Casimcea, rămî-nise Mihai Dudău la nevasta lui tăcută și la gospodăria lui. În-săși strîmtorarea sufletească în care se simțea de departe că trăesc soția și fiica, îmbie pe Du-dău mai mult de cît un cerdac înso-rit. Zidarul, care pretutindeni se simțea la locul lui, apăsător și el de văzduhul posomorît al ca-sei, se asemănase cu Mocnitul și văzuse marea deosebire dintre ei amîndoi. Pe Maria o găsisese mai potrivită cu el, de cît cu Gheor-ghe Casimcea. Atîta fusese poate de ajuns ca să i se deștepte în inimă dorința de a avea aseme-neaa nevastă, ca să înjghebe o gospodărie mai luminoasă de cît a parlagiului întunecat.

După moartea lui Gheorghe, Mihai n-a cutezat numai decît să se arate și să-și spue păsul. A trăit obișnuitu-i trai de cîrciumă și de muncă. A întrebat însă pe unul și pe altul ce mai știe de văduva Mocnitului. Pătruns de milă, o adevărată și blajină dra-goste l-a făcut s-o caute pe Maria.

— Cu cununie sau fără cunu-nie, cum vei voi! i-a spus el, fe-meii cu părul cărunț.

Maria nu voise să-l asculte, se supărase ca de o glumă proastă. Dar stăruința lui, și mai ales cele ce spusese Casandra în vremea din urmă, au clătinat hotărîrea Mariei. Era bine să aibă căpătîiul ei și să poată crește chiar ea pe Lenuța. Cugeta mai mult la bi-nele nepoatei, decît la al ei. Bă-trînele ei simțuri nu se înviorau la gîndul că se vor aprinde sub desmierdările soțului. Viața trăită cu răposatul, n-ar mai fi început-o nici odată. Se bucura că e bă-

trîna, că coboară către mormînt. De nenumărate ori, pe cînd îi trăia bărbatul, jînduise la traiul slugilor.

È adevărat că Mihai Dudău părea blajin și vesel. Dar pentru priceperea femeii strivite sub as-prime și posăceală, or care băr-bat era stăpîn vrăjmaș, vecinic nemulțumit și căutînd prilej de ocară.

Îi era greu Mariei să se hotă-rască, dar pe de altă parte nu era de loc în firea ei să se îm-potrivească voinței altora și mer-sului firesc al lucrurilor. Și toate păreau că se îmbină așa, ca să se facă voia lui Mihai Dudău.

— Ascultă, mamă, ce m-am gîn-dit eu, începu Casandra într-o zi, dacă tot mai stăruiește Dudău, eu zic să-l ascuți. È zidar. Cu o mie și patru sute de lei, cît ne-a rămas din vînzarea casei noastre, am putea cumpăra un loc de casă. El e zidar, poate cumpăra cără-midă veche de pe unde lucrează; poate că mai are și el ceva bani de-oparte puși... del! lucrează el singur zidăria și faceți casa. Dîm-neavoastră n-o să aveți copii. Lă-sați casa fetei, Lenuței! Ce zici?

Înfricoșată de cum se alcătui-au lucrurile, se îmbinau și porneau la drum pe pămînt neted, Maria asculta. Oare era adevărat sau visa? Avea să fie iarăși cu băr-bat, cu grijile casei?

— Are să fie bine și pentru dumneata, urmă Casandra. Altfel este cînd femeia vine cu o mie patru sute de lei la bărbat. O zestre ca pentru o fată mare! Un cuib sănătos și care să-i rămî-nă moștenire Lenuței...

Casandra nu-i spusese măsii nici odată că trăește rău cu soacră-sa. Chiar după noaptea aceia vije-lioasă, în care fusese gata la un

răstimp să plece din sălașul lui Neagu, femeia sbuciumată își înăbușise răsvrătirea și tăcuse pînă și în cugetul ei. Cu adevărat numai la copila ei se gîndea Casandra, sacrificîndu-și mama, fără pregetare.

Tudorei Opișan încă nu i se șoptise nimic despre cele ce se puneau la cale. Și Casandra și Maria fuseseră pe la ea, aducînd în căsuța guralivei aceiașă bătrîne ascultare, care o lăsa să-și toarcă lung poveștile și care o încînta.

— Zici că-ți ține drumul mereu? întrebasese Casandra. Spune-i să vie la nașea și vestește-mă și pe mine.

— Ușor vorbești! semînie Maria pe fiică-sa.

Dar nu au avu putere să spună mai mult și mai aspru. Știa bine că va face voia fie-si și a împrejurilor.

Casandra începuse să nu mai simtă ghiupii vieții trăite lingă duduca Sofia. Creerul ei muncea toată ziua și, deși cîte odată i se păreau ceasurile nesfîrșite, cînd ajungea femeia să-și încline capul pe perne, își da seama că ceasurile au trecut ca un cîrd de cioare, urcios dar iute. Muncea mai mult. Soacra o lăsa acum, se dădea la o parte, ca și cum dintr'un ungher al casei, din umbră, ar fi văzut mai bine în sufletul nurorii nesuferite. Simțea că e o fierbere nouă în sufletul noră-si.

Vecinele vedeau limpede șiele că soața lor e cu gîndul departe. Dar acum nu era numai Casandra prilejul lor de vorbă. Ca în totdeauna de altfel, ele vorbeau de aceea dintre ele care nu se afla de față. Noul chiriaș al proprietăresei le intriga cumplit. Părul lui încîrlionțat, fața lui de domnișoară de bună familie, mîinile

lui bine îngrijite, cu unghii lungi, tăiate în colțuri, fața-i albă, mustața-i neagră, răsărită așa ca să-i vădească toată frumusețea gurii, roșii și bine tăiate, plăcuseră tuturor. Se înțelege că nici una din vecine nu vorbea de chiriașul Eugeniei Marcovici cu căldură. Se rosteau asupra lui îndoelnic, firește, pentru că nu bănuiau cui va fi prieten.

Duduca Sofia spusese cîte ceva din cele întimplate, în noaptea aceia în care Casandra se gîndise să plece prin vișor, or unde. Vecinele schimbaseră priviri de înțelegere, tăcute, ca să dea ghes de vorbă soacrei amărîte. Dar Sofia își curmase vorba tam nesam.

Priveliștea ca și povața trecutului n-au împiedicat-o pe Maria să-i spună lui Dudău să vină la nașe, ca să vorbească acolo, odată pentru totdeauna. Tot ea a vestit-o și pe Casandra, și s-a pomenit Tudora cu cele două femei în casă.

În fața prietenei, căreia se deprinsese să-i dea ascultare, pentru că era mai limbută și-i făcuse mult bine nerăsplătit, i-a fostrușine Mariei să vorbească despre căsătoria ei cu Dudău. Casandra n-a cutezat nici ea, și a stat ca pe urzici în odăița albă și primitoare. Nicăeri pe lume nu se simțea ea acasă, ca la nașe-sa. Casa lor cu plop se vînduse, la Mihăescu avea pe soacră-sa nesuferită, iar în casa Minei, ca și cum acolo ar fi locuit Popescu S. Jean, numai pe el îl vedea în ea.

Mama și fiica ascultau palavrele Tudorei, gîndindu-se că din clipă în clipă are să vină Mihai Dudău, și că ele nu erau în stare să pregătească vorba.

— Il știi nașe pe Mihai Dudău? începu Casandra ghemuindu-se.

— Pe zidar? întrebă Tudora. Il cunosc din tinerețe. Vrednic om, dar ce-i cu el?

— Trebuie să pice numai de cit. Mi s'a părut că-l aud pe afară...

— Cu ce treabă? ce vrea?

— Știi că el e de o vîrstă cu mama...

— E și cu mine de-o seamă, zise Tudora.

— O cunoaște de mult pe mama... El tot neînsurat a rămas și ar vrea să aibă casa lui, să se strîngă de pe drumuri.

Casandra picura vorbele cu temere. Tudora se uita la cele două mosafire rînd pe rînd, necrezîndu-și urechilor. Sări jos din pat, ațîtată peste măsură și rîzînd în silă:

— Vrea să se însoare cu măta?

— Ba au să trăiască amîndoi, cadoi uncheși. El stăruie de mama!

— Ai înebunit Mario? Ce-o lași să bată cîmpii? Să vă fie rușine obrazului! Femei smintite! Adică ce ani eu să mă amestec? Face-ți-vă de rîsul lumei, după cum vă tae capul! Mama într-o parte, fata în alta... Halal! Ce s-a ales din casa lui Gheorghe!

Cele două femei ocărîte rămăseseră gheboase pe scaune, cu urechile pilnie. Cu ochii la icoane, Tudora amuți cîteva clipe, apoi urmă potolită:

— Dacă așa te învață fie-ta, fă după placul ei, Mario.

— Cine să crească pe Lenuța, nașe? Ia gîndește-te și dumneata că nu poate sta fetița toată viața ei la doică. Eu n-o pot lua. Bărbatu-meu și soacră-mea, care n'are mintea dumitale înțeleaptă, nici nu vor să audă de Lenuța. Vrei s-o crești dumneata? spune! Aș fi cea mai fericită pe lume, pentru că știu că ai crește-o părintește, că ești nașea ei.

— Bine! bine! ai cap mare tu! Te pricep!.. Măta ce zice?

— Cum vei zice și dumneata Tudoro, că de aceia am venit aici.

Tudora iar avea prilej să fie mărinimoasă. Gîndul că Mariase mărită o înveseli dintr-odată:

— Ți-e părul de pe la tîmple alb colilie, Mario! Bată-te norocul! E tare de treabă Dudău! Așa trai ca cu el n-ai trăit tu cu răposatul! Ai săîntinerești, fire-ai a naibii!

Ochii Tudorei se înlăcrămaseră. Duioasă, urmă:

— Sănătoși să fim cu toții! Că mintea omului le face și le desface toate cu ajutorul lui Dumnezeu. Eu cu icoanele mele. Puteam să mă mărit cu cununie, de cînd! Dar de ce? n'am greutăți... Lenuței, e drept că-i trebuie o casă, o mamă, un tată; Dudău e om tare de ispravă.

Lumea tăcu împăcată și Mihai Dudău o găsi primitoare. Maria nu știa bine dacă Tudora e multu mită sau nu, și dacă încă o piedică fusese înlăturată.

Vesel de felul lui, Mihai Dudău îmbrățișe cu privirea pe toți cei de față. Era fericit că-i vede uniți într-o părere, ghicind că planurile mîngăiate de el multă vreme se îndeplinesc de acum fără piedică nouă.

— Asta-i fata mea! vorbi el Marei, punînd mîna pe capul Casandrei:

— Să-ți trăiască Mihai! strigă Tudora. Și să trăiți și voi!

— Să scurtăm vorba! se rosti Dudău. Astăzi dacă vrei, mine dacă vrei, dar cît de curînd, vino în casa mea și s-o stăpînești. Imi vorbeai parcă de-o nepoțică... Ado la noi. De ce să stea copila la doică? Tot n-o să avem noi co-

pii, că suntem bătrâni! Nu m-am învrednicit să-mi fac un bordei, dar am un loc de casă, am aşternutul meu, vasele mele, şi ce-o mai lipsi cumpără nevastă-mea. Nu-i aşa?

Pentru întâia oară în viaţa lui, Mihai îşi ascundea pălăria. Era ginere, şi-i era ruşine cu kilogramele de var aşternut în ani şi ani de-arîndul pe pălăria lui.

— Ia,—ca dela lucru. De acum am să mă port să-i placă şi nevastă-mi. Nu-i aşa Mario? Hai, fi mai voioasă!

Noua căsnicie se hotărîse. Maria avea să vină în casa lui Dudău, cu fetiţa Casandrei. Despre zestrea de o mie patru sute de lei, aveau să vorbească mai apoi. Nici Casandra nu cutezase să pomenească despre bani, ca să n-o supere cumva pe Tudora. Naşea ar fi putut bănuî că se tem de peirea banilor. Cu Dudău nu fusese vorba nici odată despre bani.

XI

Margareta, institutoarea, se deosebea în toate de surorile ei, pisicărele. Fusese căsătorită, se divorţase, nemulţumită cu apucăturile bărbatului, şi trăia ca atîtea femei, nici bătrîne, nici tinere, în care patima nu şi-a stins jeraticul, şi zace acoperit în cenuşe. O cunoşti îndată pe femeia care n-a renunţat încă la dragoste, care visează,—nu nebunii, ci lucruri de toate zilele: dragostea necesară trupului, şi sufletului, ca hrana; o cunoşti după pasul ei măsurat, după cum îşi poartă corpul şi capul, după cum îşi duce mîna la corset sau la coafură, cînd o priveşte un bărbat.

Au mintea sănătoasă femeile acestea, dar dacă Dumnezeu sau dracul se pun de-acurmezişul în calea potolitei şi dreptei lor dorinţe, împrejurările trebuiesc aduse de coarne, în ciuda judecăţii. Căsătoria oficială nu ademeneste pe bărbaţi, e urmată de greutăţi şi nu făgăduieste mai multă iubire. Poate femeia să trăiască fără hărăzitele plăceri omenesti şi e dator să se jertfească moralei efetine? Nu e mai bine să se spună îndemnurilor ei fireşti şi ademenitoare şi, cine o opreşte? să tragă nădejde că se va mărita?

Institutoarea va fi voit să se mărite, dar nimeni n-o cerea. Avea un fiu, băiat de şapte-spre-zece ani. Alecu era în clasa şasea de liceu, începuse a fuma. Descurajată de cîteva fire albe în păr, Margareta aştepta încă, poate fără să ştie că aşteaptă.

Locuia vizavi de surori, ca să le vadă de cîteva ori pe săptămînă. Pleca totdeauna nemulţumită de la ele. O îndurerase mai întîi, apoi o scîrbise aerul de putreziciune al surorilor ei, Sanda şi Veta. De celelalte două îi păsa mai puţin. Pe cînd acestea se ridicaseră din leagăn, ea învîţa la şcoală în tovărăşia celor mari.

Casa Margaretei era curată, din curte şi de la pragul bucătăriei pînă la oglinzile cit omul de înalte, din salon. Avea pianină. La pîrîinţi acasă toţi cîntau. Tatăl lor, magistrat, voise să le dea o educaţie aleasă, dar bietul om murise de timpuriu.

Dar nici pianul Margaretei n'avea noroc. Nici stăpînei lui nu-i mai abătea să cînte. Institutoarea, în lipsă de altă preocupare, găsea la îndemînă să poarte grija şcolii. Avea caete de corectat, lecţii de preparat, se ţineau tot mai des

congrese învățătoarești, la care lua parte. Flăcăului ei, ale cărui tulee mijinde o făceau să ofteze, pentru că îi aminteau vîrsta, nu putea să uite că i-e mamă. Din potrivă, voia să-l vadă tot mai spilkuit.

Cînd l-a văzut și ea pe noul chiriaș al Eugenei Marcovici, și-a luat feciorul de braț, și l-a dus la croitor. D. Titi Isăcescu i se păruse întruparea bunului gust.

Pisicăresele știau tot ce face domnul Titi. Scria, citea studentul, fuma foarte puține țigări intim club, bine înțelese. De la surorile ei afla mereu, fără să întrebe, Margareta: ce carte franțuzească sta deschisă pe masa studiosului tînăr, la ce oră s'a sculat Marți, ce cravată purta Vineri. S'ar fi zis că el nu știa nimic din marele și profundul interes ce-l stîrnise. Saluta toată lumea, pentru că era bine crescut.

În unele zile veneau la dînsul alți doi tineri. Atunci era sgomot mare, mosafirii domnului Isăcescu strigau, cîntau și istoriseau unelori și măsări.

De cîte ori venea lume la Titi se nimerea să vie în vizită la proprietăreașă și unul, ba și trei din chiriași. Proprietăreașă căuta să-și țină mosafirii în bucătărie, dar și de acolo se auzea larma din salon.

Trecuse și a doua lună decînd venise noul chiriaș, și el plătea la vreme.

Cu venirea Casandrei, femei tînără și frumoasă, căpităneasa se schimbase oleacă. Gîndul că viața e scurtă și că n-o simți plăcută decît la tinerețe, o învăpăiașe. Cu venirea lui Isăcescu, Frosa Roșcu s'apriuse și mai tare. Pașnicii locatari ai lui Eduard Marcovici se turburaseră. Pînă și pisicăresele,

cele mai tinere din ele, desmorțite, visau dragoste. Le eșea suflul pisicilor, așa de sălbatec le mîngăiau oropsitele fecioare. Doar cea mai bătrînă dintre ele, funcționara dela bancă, își moțăia viața, auzind ca prin sonu de noul vecin.

Casandrei îi erau urechile pline de vîjiitul svîrcolirilor ei, între casa lui Neagu și mama lui și între fetița ei și Maria.

Poate că una din pricinile zorului cu care lucrase ca nealtădată la găsodărirea măsii, fusese tînărul Isăcescu. Cine știe toate pricinile ce l-au îndemnat să săvîrșească cutare faptă, pentru care nu era de loc chemat, cu înfăptuirea căreia nu se potrivea de loc?

Însăși hodorogitul pian cu coadă din salonul vinăt-cenușiu al pisicăreselor, pe ale cărui clape se așternuse praful, simți că trece o mîină nedibace pe el, ca să-l șteargă.

Cît despre Ivanca, nu mai puteau pisicăresele s-o suferi. Servitoarea își ștergea toată ziua ochiul ei chior, cu o batistă, cumpărată anume. Ecaterina și Ana se juraseră să i-o fure, sătule să o tot vadă spălînd-o și ștergîndu-se. Ba într-o zi o prinse la oglindă ștergîndu-și pudra de pe obraz, cu aceiași batistă bună pentru toate treburile.

— Mă pizmuește, lasă! Tot eu am să mă mărît mai curînd, băiguia sluga de departe, cînd scăpa din mîinile vrăjmașe ale celor două stăpîne.

Ar fi dat-o afară, bine înțeles, darnu-i plăteau nimic. Era slugă fără simbrrie. O țineau ca să dea oalele de noapte afară, să mai stîrpească plosnițele și să le hrănească și cu sîngele ei. Drept

mîncare îi dădeau rămășițele mesei lor.

Numai pe institutoare o respecta Ivanca, dar Margareta nu știa ce fel de slugă au surorile ei, lucru cunoscut de toți ceilalți vecini.

Institutoarea se întîmpla să-l vadă adesea pe Titi Isăcescu. Veneau amîndoi cu cărți la subțioară, unul pe un trotuar, celalalt pe altul, îndreptîndu-se fiecare către casa lui. Tînărul da cuiva lecții prin apropiere. Ea venea de la școală. El nu știa cine și ce este ea. Se priveau cu liniștea existențelor care nu-și vor încrucișa nici odată potecile și nu-și vor soarbe îngemănate, nesățitul de viață și de iluzii.

Margareta tocmai avea supărări. Fiu-său începuse să ocolească școala. Era prin Februarie; zile de desgheț, străzi desgustătoare, năclăioase, te sileau să-ți privești gheata murdărită, pe cînd cerul stăruia și el, albastru și înalt, să-ți înalți către nesfîrșit privirea. Uitai picioarele cu noroi ca să-ți porți capul prin senin, cît de sus, de și era legat de compasul greoi care bălăcea prin lapoviță.

Dar vremea era amăgitoare. Prea de timpuriu venise primăvara. Seara era frig și te trezeai a doua zi cu zăpadă la fereastră și în vuetul vîntului dînd ocol casii.

Numai pomii nu se amăgeau. Crăngile negre nu lăsaus mugurul să se ivească, așteptau.

Pentru multa sărăcime a Bucureștilor, iarna parcă nu se mai sfîrșește. Răsare cîte un colț de April și iarăși începe iarna. Și tocmai în casele nevoiașilor e mai multă nevoie de căldură. Peretii caselor scunde sunt subțiri, egrașioși, multele suflete tînjesc de

dorul zifelor calde. Cu cît e bordeiul mai subred, auzi în el mai multe glasuri de copii. Rar vezi descărcîndu-se la mahala care cu lemne. Săracii dau buzna pe la depozitele de lemne, în care se vinde cu suta de kilograme, de cum se asprește vremea.

În multe privinți, viața Margaretei era ușoară și dulce. Pentru ca să mînuie și să se îmbrace, să țină servitoare și să-și crească flăcăul, îi ajungea leafa de institutoare. Nu vedea teatru, nu dădea ospete, își mărginise luxul la o îmbrăcăminte mediocră și curată, tocmai pentru ca să nu simtă lipsa. Casa îi era mobilată cu lucruri rămase de pe vremea în care era căsătorită, lucruri bune. Avea și cîteva bijuterii de preț, pe care le purta cu mîndrie, or de cîte ori găsea prilejul nemerit pentru podoabe.

Surorilor ei nu le trecuse prin minte s-o pizmuiască. Trăiau în bună înțelegere, de și Alecu nu călca nici odată în casa mătuselor.

În Martie, toți chiriașii Eugeniei Marcovici aflaseră că lui Titi îi merg prost lucrurile. Pe semne că pierduse una din lecții și i se împrușcase venitul. Cu pași mari venea acasă studentul, la aprinsul felinarelor, cu cîte un maldăr de cărți la subțioară. A doua zi cărțile acelea nu se mai vedeau. Isăcescu le ducea la anticar. O săptămînă a tot ținut căratul, dar a încetat. Tînărul părea gînditor. În săptămîna viitoare venea acasă și scotea de sub vestă cîte un volum numai, cărți vechi, cu număr pe cotor, dela Academie. Reușea să strecoare cărțulia sub vestă, și să plece cu ea din biblioteca primitoare, în care călca bășos ca un savant. Dar se isprăvi și cu

Academia. Oamenii de serviciu, fără să-l prindă, îl bănuiră și-l ținură de scurt. Nu-i mai dădeau de cit o singură carte, și la plecare i-o cereau. În deobște el cerea volume peste volume, ca să se piardă numărul lor și să poată fura fără să se bănuiască.

Dacă Eugenia Marcovici s-ar fi arătat liniștită, sau îngrijată ca fiecare proprietar de casă, n-ar fi luat nici o para de la Isăcescu. Dar studentul i-a văzut turburarea, ochii speriați, și o auzi timp de două săptămîni învîrtindu-se fără odihnă, alături, în așternutul patului ei. A făcut atunci desperare silinți ca să-i plătească pe o jumătate de lună. Proprietăreasa nu era de tot mulțumită. Ea pierdea mult, neasemănat de mult: i se spulberau toate iluziile, țesute în nopți de veghere. Căpăta ce-i drept credința că Titi e băiat cinstit, dar ce-i păsa de cinstea lui, față cu așa pagubă.

Căpităneasa, duduca Sofia, Casandra, care zilnic o vedeau pe Eugenia fiartă de supărare și de neliniște, începuseră s-o disprețuiască. Li se părea neomenoasă baba și-l căinau pe bietul tînăr încolțit de sărăcie.

Pisicăresele mai ales erau atît de scîrbite, în cît s-ar fi ferit să mai dea ochii cu Eugenia, dacă ar fi putut afla din altă parte vești despre băiatul înmănușat și cu părul creț.

XII

Pe la Mina Săvulescu, Casandra nu mai avea ce căuta. De vre-o zece ori fusese pe la ea, une ori cu bărbatul, și Mina nu se socotea datoră să-i întoarcă vizita nici odată.

Jicnită că fosta ei prietenă și petitoare căuta s-o umilească, femeia necăsătorită legitim găsi prilej să se bucure. Nu se mai putea duce la Mina. De multă vreme simțea că ochii ei numai sunt plăcuți fostei tovarășe de fabrică, și nici ea nu mai simțise în inimă prietenie, cu toată recunoștința care, de și n-o încălzea, se credea datoră s-o aibă.

Dacă Mina i-ar fi fost prietenă bună, duhovnicul ai cărui ochi să se umezească la auzul spovedaniei, Casandra ar fi avut ce să-i istorisească și ar fi bătut des drumul către gospodăria ei. Cearta cu soacră-sa, căsătoria tot fără popă a maică-si, pe vrute pe nevrute, numai ca să-și crească bine nepoata, ca și atîtea lucruri mărunte, tînăra femeie era nevoită să le înghesuiască în cugetul ei. Pe om îl strivesc și mai mult suferințele, cînd nu le poate împărtași altora. Dar Minei ar fi trebuit să-i spună mai întîi o taină mai veche, prostia ei de un ceas, dragostea, ca un foc de paie, pentru Popescu S. Jean. Casandra simțise însă de pe atunci că prietenia lor s'a deslegat pentru totdeauna. Cu cît trecea vremea, i se părea că Mina a aruncat-o în brațele lui Neagu Mihăescu, pentru ca să n-o mai vadă în casa ei, să n-o mai bănuiască în calea elevului de administrație.

Ațîțarea, așteptarea zilei de mîine, întunecau trecutul în mintea Casandrei. Maică-sa se mutase în casa lui Mihai Dudău și luase pe Lenuța la ea. Toată frămîntarea Casandrei, toate îndoelele ei, trebuiau să se liniștească și să rămînă bucurie curată.

Dar, de cum a fost despărțită de doică, Lenuței nu-i mai tre-

cuse plînsul. Maria crezuse că după o zi două se va deprinde cu ea, cu alți pereți. Copila abia atîngea mîncarea, posacă sau cu gura plină de gemete și descîncete. Nici pe Casandra parcă nu voia s-o cunoască. Bietul Dudău, ginere proaspăt, îndura fără crîcneală tot vaetul copilului, se scula și el noaptea să-l mîngîie, dar Maria și Casandra, pricepeau că nu se cuvine la casă nouă atîta neodihnă adusă de păcatele altora.

Muma Lenuței, cu toate planurile ei făcute pulbere și viscol, alergă să caute în mahalaua ei pe doica dorită. Dar femeia plecase la țară, la o soră a ei, unde după o lună de zile se aștepta să nască. Se ducea la țară, pentru ca să fie chemată de acolo de samsaroaica ei, după înțelegerea avută. Bucureștenii, știa mama doică bine, caută ca pe iarba de leac, pentru odrazlele lor, o femeie dela țară: sănătoasă, singeroasă, ca să le alăpteze pruncii.

Doica Lenuței fiind la țară, departe, pe de altă parte fiind dusă acolo ca să nască, biată muma văzu bine că n-o poate aduce la București, pentru fetița ei.

În durerea Mariei erau trei suferințe: de bunică, de muma și de soție care turbură viața bărbatului ei, pe nedrept oarecum.

În prima noapte chiar, copilița n'a putut să doarmă somnul odihnitor al copiilor. Ahea închidea ochii și, ca și cum își aducea aminte că e într-o casă străină, se deștepta plîngînd în tresăriri de spaimă. Casandra nu era acolo. A doua zi Maria nu i-a spus tot adevărul, crezînd că se va deprinde copila cu ea. În noaptea aceea ploase, fusese oleacă de furtună, ca toamna, și femeia dase vina și pe vreme.

Ahea în ziua treia înțeleseseră femeile la ce pot să s'astepte. Fetița nu dormise, nu mîncase, slăbise, ca într-o lună de zăcere, abia mai putînd să se vaite, să ceară stins pe maică-sa. Ea spusese doicii mamă, și bătrîna Maria se lăsase amăgită de vorba asta, rugînd-o pe Casandra să vie mereu la căpătîiul bolnavei, pînă s-o tîmădui. Dar la vederea adevăratei mame, Lenuța rămînea nepăsătoare, și cerea mai departe pe maică-sa, pe doică.

Era tocmai o vreme jalnică afară, un cer de nori, scund și cenușiu, cînd își pierde omul prizărita cărare, și scîncește după altă lume, or care, dar alta. Cînd e noroi și lacrimi pretutîndeni, semenii noștri par încovoiați de poveri strivitoare. Cerul în care sufletul nădăjduște fără știrea noastră, apasă și e murdar. În asemenea zile moartea intră în casele noastre, investimîntată în sdrențele norilor și consimțim parcă, să ne răpească o parte din noi. Poate că dragostea noastră de viață e desnădăjduită în lipsa de frumusețe a lumii, închise în carapacea de cenușe a noilor posaci, și ne primim obosiți nenorocirea. Cînd toate sînt mîhnite și tind către moarte: cerul, arborii, casele, oamenii și pămîntul imbibat, nesigur sub picior, ar fi poate nebunie să ne îndurerăm pînă la răsvrătire. Omul a început să priceapă că n-are noimă ridicarea pumnilor către cer, mai crede, încă puțin, dar nu mai amenință.

— Ah, ce vreme urîtă! Își spunea mereu Casandra, lungind pasul către casa doicii.

Ea se proptea din cînd în cînd în umbrelă, pămîntul îi fugea de

sub tălpi, aluneca femeia, se cum-pănea și înainta necurmat.

— Cum o vrea Dumnezeu! a rostit tare Casandra, întorcînd spatele casei, în care nu găsisese pe cine căutase.

Doica plecase la țară, avînd socotelile ei. Muma călcă iarăși zloata mîhnitoare către casa lui Mihai Dudău.

Acasă la ea nu mai avea parcă ce căuta. Ce va zice soacră-sa, ce va cuteza să mîrie Neagu, erau a șaptea roată la căruță.

Maria, neconținut de veghe la căpătușul fetiței, își acoperi gura cu mîna, ca și cum ar fi înăbușit un țipăt, cînd auzi că doica e plecată.

Seara au chemat pe preotul din apropiere să citească micii bolnave un maslu. Mihai Dudău a stat în sală, toată vremea cît a citit părintele. Femeile, drepte, cu capetele în piept, au ascultat slujba preotească și și-au făcut cruce, de cîte ori își făcea și omul bisericii. Făclia de ceară, aprinsă tot timpul citirii maslului, pîlpîia și ea de jilăvenia de afară.

— Du-te maică pe acasă pe la tine, ca să le spui și lor... zise Maria, după plecarea popii.

Casandra dădu din cap însemn că nu vrea să se ghemui pe un scaun, alături de patul Lenuței.

Maria o lăasă singură și plecă să pregătească de cinat bărbatului ei. Mica lampă de bucătărie din cuer îngălbenea peretele cu lumina ei. În odaie era mai mult întuneric. Candela, în colțu-i de la răsărit, părea ca un păenjenis luminos sub grinzile fumurii. Două subțiri luminărele galbene de ceară așteptau pe un colț de masă, să fie aprinse la nevoie.

— Astă noapte am vegheat cu rîndul, Mihai și cu mine, zise

Maria întoarsă în casă împreună cu bărbatu-său.

— Asta n-ar fi nimica, eu sînt deprins să stau noaptea, vorbi Mihai, dar sînt tare supărat de cum au venit lucrurile. Maria nu mănîncă de fel, și mi-e frică să nu cadă și ea la pat, una la mînă! Al doilea: socoteam că o să am o copilă, s-o joc pe genunchi; să am o casă plină de petrecere, de bucurie... Nu ne mai ticnește nimic!

Apoi tot Mihai întrebă pe Casandra:

— Dar bărbatu-tău de ce nu vine?

Nimeni nu răspunse și se făcu tăcere.

Mihai făcu lumina lămpii mai mare și se lăasă într-o rină pe pat. Femeile ședeau țepene pe scaune, în jurul fetiței.

După cită-va vreme, Mihai micșoră lumina lămpii și se lungi pe pat.

— Vorbiți încăltea, zise el, prea pare pustiu.

După cîteva minute sforăia.

— N-a dormit de loc noaptea trecută, desluși Maria.

Apoi zise mai încet:

— Te întreb acuma pe tine, bărbat îmi trebuia mie? E bun ca pînea, dar te întreb: îmi trebuia?

Și iarăși se făcu tăcere. Lampa se stinse, rămînînd de veghe numai lumina candelii, mult mai luminoasă acuma.

Intr-un tîrziu, desmeticită dintr-o ațipeală subțire, Casandra întrebă în șoaptă:

— Ai mai auzit să se prăpădească de dor?

Maria nu dormia în minutul acela și răspunse:

— Să ne ferească Dumnezeu! Am auzit!..

Către ziuă, Casandra se deșteptă uimită că se află pe scaun, că doarme, și caută să privească unde este și să-și aducă aminte. Un om sforăia în fundul odăii, și o momie răsufla ca și ea pe un scaun... Își aduse aminte, era maică-sa, colo în pat era Mihai, care sforăia așa de greu pentru că fuma tutun. Și gândul că e lângă Lenuta ei, moartă poate, o desmeteci cu desăvîrșire. Se aplecă de-asupra patului să vadă, dar nu se vedea. Bîjbîi cu mîna și atinse capul copilului.

I se păru rece, dar simți că propria ei mînă e prea caldă, e fierbinte. Totuși, se spăimîntă și-i scapă vorbele:

— Mamă! Mamă!

— Ce-i? întrebă Maria, tresărind, buimăcită de somn.

— Ia vezi, mai trăește?..

Abia atunci copilul începu să horăe.

Lampa fu aprinsă. Mihai se deșteptă și el. Femeile, amîndouă, se plecaseră peste capul copilului. Horăitul se stîngea. Maria aprinse una din făclii, o ținu în mîna stîngă și cu dreapta își făcea cruce. Casandra se închina și ea, repede, repede, ca și cum era vorba să întreacă iuțeala horcăitului. În sfîrșit nu se mai auzi nimic.

Copilul se întinsese odată lung, țeapăn, și rămăsese așa. Ochii, pierduți parcă, mai priveau în amintirea lui de tînc, pe crezuta mamă, atît de dorită.

XIII

— Mai tăceți, frate, n-o mai plîngeți că e de geaba! stăruia Mihai Dudău, tare amărit că-și

vede gospodăria abia pusă la cale, jalnică, cu mort în ea.

Femeile plîngeau, uitînd uneori că plîng; plîngeau și moartea Lenuții și golul din viața lor și negrul necunoscut din viitor.

— Vezi ce pățește omul bătrîn, cînd îi trăsnește să se însoare! cugeta Mihai. Pe fetița asta, moartă acuma sărmana, n-am făcut-o eu, n-am sărutat-o, n-am știut măcar de ea. Și-mi strică viața.. Noi eram veseli... Ne-am fi deprins curînd împreună. Maria plînge de se fărîmă. Dacă o rămîne supărată mereu? Dacă i-o trece prin mînte că Dumnezeu a căutat s-o pedepsească prin moartea copilii, pentru că s-a măritat muere bătrînă?

Era foarte mîlnit Mihai Dudău de jalea din casa lui. Căuta să se gîndească în altă parte și nu putea.

— Mi-o luasem cu bună voe și cu mulțumire pe fetița asta pe capul meu. Ce sînt eu vinovat că a murit? Se chema că eu îmi spoream greutățile. Un copil plînge, rupe haine, se trezește noaptea... Mie îmi sînt dragi toți copii și mi se rupe inima să văd lacrimi și durere.

Și iarăși se rosti Dudău, în tăcerea din odăe.

— Acuma, vorbi el tare, trebuie vestită primăria, trebuie să cerem autorizație de înmormîntare. Mă duc eu... mă duc și la Marinică, dulgherul meu, să facă un sicriș. Doamne, Doamne!

Femeile se porniră și mai tare pe plîns. Se făcuse ziua albă, vîntul fugărea norii pe cer și bătea tare la răstîmpuri. Maria deschise fereastra, cum se obișnuеше la morți. Amîndouă femeile începură să bocească cu glas mare, și pe dată începură să răsără în curte,

să intre pe săliță, înții sfioși, apoi ea la ei acasă, vecinii din împrejurimi.

— Eu mă duc la primărie și la dulgher, zise Mihai și plecă.

— Fetiță era? Dumnezeu s-o erte! spuneau vecinii. Și de ce-a murit?

Maria chemă de-o parte pe fiică-sa și-i șopti:

— Du-te maică dragă acasă la tine și spune-le și lor... Nu pregeta; du-te!..

Casandra mai stătu cîtva nehoțărîtă, sărută a suta oară fața și mîinile reci ale moartei și plecă sughițînd. Vecinii o priviră mirați,—șoapte repezi, priviri repezi se schimbă între cumetre.

«Asta e mama răposatei... Ținea pe fetiță la mă-sa. Așa-si o-moară unele copii! Plînge dar n-are de ce plînge!»..

Rămasă singură, Maria își aduse aminte de toate cele trebuitoare la o înmormîntare. Privi în juru-i și întrebă:

— Nu știți pe cineva care să-mi ajute la...

— Iaca aici e Marghioala, în sală, răspunse o vecină și-i făcu loc Marghioalei să treacă. Ea îngrijește de toți răposatii, îi spală, îi priveghează, le gătește praznicele...

Grasă, scurtă, cu nasul roșu, cu ochii mici și verzi, Marghioala era acolo, gata să dea ajutor.

Cînd Casandra trecu pedinaîntea casei ei, ocolind-o ca să dea prin curticică, Titi Isăcescu tocmai trîntea cu putere ușa odăii lui. La sgomotul acela, care pe Casandra o trezise din gîndurile ei pîcloase, căpităneasa scosese capul pe ușe, două din pisicărese tot așa. Studentul, care nu mai purta mînuși, ronțăindu-și o unghie, semn de cugetare amară și

îndelungată, se pierdea pe strada Epurilor către strada Traian.

De și se prinseseră una pe alta spionînd plecarea tînărului interesant, vecinele eșiră din casă, așa negătite cum erau, cu tulpă-nuri pe cap, și se întrebă într'un glas:

— Dar asta de unde a mai eșit, așa prăpădită?

— Am auzit pe duduca Sofia bombănind urît de tot la adresa noră-si. Pe semne că n-a dormit acasă, hai? întrebă căpităneasa.

Pisicăresele nu știau nimic, ațîțate cum erau să afle vești despre Titi.

— Tineretea e calul dracului! zise iarăși căpităneasa, dar își schimbă numai decît gîndul.

— Eu cred că e cea mai nenorocită femeie! V'ați uitat la fața ei? Mare mirare de nu i-o fi murit copilul. Femeia asta are să-și piardă tinerețele cu mitocanul ăsta de Neagu! E proastă, v-o spuî eu! Se vede treaba că el o încîntă; îi spune că are s-o ia de nevastă!

Cînd a văzut-o întrînd în bucatărie, duduca Sofia s'a uitat lung în fața noră-si, acru și pătrunzător. Știa că fata noră-si e bolnavă. Casandra îi spusese lui Neagu, iar el, ca totdeauna, de cîte ori era vorba de Lenuța, tăcuse. Văzîndu-i obrazii răvășiți și ochii roșii, bătrîna își lăsă în poale privirea.

— Mi-a murit fetița! spuse jalnica mumă și începu să plîngă, încet, cu lacrimi multe, care se rostogoleau una după alta pînă în bărbie, pe calea făcută.

— Abea mai adineaurea a plecat Neagu, dacă veneai mai de dimineată!.. Tot bărbatul trebuie să știe unde e și ce-i face nevasta.

Casandra tăcea, bătrîna urmă:

— Poți să faci patul, că e nefăcut.

Nora intră în odaia ei de dormit și începu să orînduiască după obicei, plîngînd înaintea, semănînd pe tot ce punea mîna cîte o lăcrimă două.

— Eu am venit numai să vă spui și să plec... îngăimă Casandra, după ce sfîrșise orînduiala în odaia de dormit.

— Eu zic să aștepți pînă vine Neagu. Poate nu mă crede pe mine...

— Ce vorbă! Cum să nu te creadă?

Duduca Sofia dădu din umeri, nepăsătoare de ce va eși, dar schimbă vorba.

— Și la cine a murit fetița? Fetița era?

— La mama.

— Tare mă mir! făcu bătrîna. N'o îngrijea destul de bine, pe semne. Copilul care nu crește la mama lui n-are zile! În ce mahala?

— În strada Popa Nan, la numărul 34, sau 43, nu știu bine, alături de o frizărie, lîngă Delea.

— Du-te; treaba ta. Noi n-o să venim... Pe Neagu îl durea capul aseară.

Casandra nu da vești bărbatului și soacră-si despre maică-sa.

Jalnica mumă se îndrumă iarăși către casa lui Mihai Dudău. Se ducea cu mîna goală, nu luase bani dela Neagu pentru înmormîntare și nici nu se gîndise să ceară. Cu binișorul, lăudînd-o mereu, Tudora Oprișan le numărăse toți banii rămași de pe casa lor, și aveau acum aproape o mie patru sute de lei. Banii erau toți puși la păstrare în casa lui Dudău, cu știrea lui. Mihai nu se arătase lacom, iar cheia lăzii în

care erau puși se afla în mîna Mariei. Deci cu ei aveau să facă toată cheltuiala înmormîntării. Bani erau destui, avea să și rămînă!

Cînd Casandra intră în casă, văzu o mulțime de chipuri străine, Și locul se mai înstrăinase. Ziua ar fi trecut mult mai tristă pentru cele două femei, dacă o sumedenie de oameni, pe care nici odată nu-i mai văzuseră, nu s'ar fi perindat pe lîngă mica moartă. Veneau de asemenea copii, de prin mahala, priveau cu ochi cumînți fața de ceară a răposatei, apoi, trecînd în sală, adunați mai mulți, uitau de sîală și se ghionteau, se îmbrînceau, ca la o paradă.

După amiază veni și doctorul mahalalei, ca să constate moartea prin boală a fetei, și să dea voie să se facă înmormîntarea. Veni și dulgherul, aducînd coșciugul. Mihai adusese flori și o coroană. Moarta fu așezată în sicriu, pe o masă în mijlocul casei, pe cînd Casandra se simți încă odată năpădită de o durere răsvrătită. Ceasurile acelea nu le mai trăise nici odată. La moartea tatălui ei îi erau încă necoapte simțirea și judecata.

În sală, fără să-și arunce odată măcar privirea la copila ce dormea în sicriu, cu două mari lumînări aprinse în sfeșnicele bisericii la căpătii, cu căpușorul înconjurat de flori, cu o iconiță pe piept, de-asupra mînuțelor împreunate, în sală, un ins smolît la față și făcut ciur de vărsat, își lungea privirile necurmat după cele două jalnice femei. Aștepta ciupitul de vărsat să vadă pe una din ele liniștită, ca să se repeadă și să-i spună că el e dricarul cel mai efin.

Mihai Dudău se uită urît la

omul cu alte gânduri în ochi, de cît cele de cuviință, și ne mai putîndu-se stăpîni, se răsti la el:

— Ce cauți aici?

Ciupitul zîmbi tot, încovoe grumazul și ridică fruntea ca să privească dulce pe cel care-l întreba, rudă de sigur cu moarta.

— Am venit să iau comanda... Sînt dricar.

— Atunci vino afară să vorbim... Aici lumea plînge! e jelaniei!.

Peste un minut de ascultare, Mihai intra în casă și șopti celor două femei!

— A venit un dricar... Ce credeți? Ce spuneți? trebuie...

— Mamă, s'o îngroape frumos! cum nu se poate mai frumos! spuse într-un suflet Casandra.

— Așa-i! așa-i! bani sînt! ducă-se! Avem, Mihai, banii casei... ducă-se!

Mihai eși în curte să se înțeleagă cu dricarul.

Peste două ceasuri poarta era cernită.

A doua zi, amîndouă femeile păreau de ceară ca și mica moartă. Vegheaseră, moțăiseră, adormiseră furate la răstimpuri, toată noaptea pescaune. Pe femeia care se îmbiiase la priveghi n-o luaseră de cît ca să gătească praznicul de mort.

Femei și copii iarăși se îmbulzeau pe sală și veneau pînă lîngă sicriu. Femeile cu mîna la gură, după ce ocoleau cu ochii toată odaia, priveau cîtva moarta împodobită peste tot trupul cu flori, stăteau cu capete strîmbe și plecau încet, ca să rămînă mai mult în sală sau în curte, cu alte cumetre.

Pe la ceasurile trei după amiază a venit și preotul, urmat

de dascăl și de paracliser care îi ținea patrafirul și-o carte.

A citit preotul îndelung, căci îi șoptise Mihai Dudău că-l va plăti negustorește, femeile au plîns toată vremea probodului. Un uruit de roate, o înjurătură surugiască i-au făcut pe cei din casă să înțeleagă că a sosit dricul. Ciupitul de vărsat, suflîndu-și tare nasul pe podele s'a ivit în pragul sălii.

În curînd se iviră și ciocli negri, grăbiți, cu pălăriile lor pe cap încornorate, dînd coate lumii ca și cum numai ei aveau rost acolo.

Intr-o mîină neagră, păroasă, se văzu întrînd pe ușa odăii capacul coșciugului. Casandra se înfioră toată, simți că i se tae picioarele, și își întinse brațele peste masă, peste sicriu.

— N'ai fost nici odată a mea, frumusețea mamei, dulceața mamei!

Preotul cădelnița încă și spunea aleluia.

— Bogăția mamie! bunătața mamei! M'ai răbdă departe de tine, dar nu m-a ertat Dumnezeu și te-a luat, frumusețea mamei!

— Casandro, mamă! strigă din gîtlej Maria, moartă și ea de durere, Casandro stăpînește-te.

Sicriul fu luat și dus la dric. Un bîlci întreg de lume sta la poartă. Femeile fură urcate într-o trăsură și Mihai urmă singur sicriul.

Tudora, de și fusese vestită de moartea fini-si, nu se arătase. Era bolnavă iarăși de picior.

În mersul încet al trăsुरii, muma și bunică plîngeau molcom. Într-un tirziu, Maria întrebă:

— I-ai spus bărbatului și soacră-ti?

— Da.

— N'au venit nici unul la mort...

— De ce să vie?

— Te întrebam pentru că mi s'a părut la un timp că-l zăresc pe Neagu. Se uita din colț, dela cârciuma lui Țapu, se uita lung, și-a pierit. Cred că n'a fost el.

Trăsurile, cu cât se apropiau de cimitir înaintau mai tare; preotul se legăna ațipit în pernele birjii, de dinaintea dricului femeile se clătinau ca bete, buimăcite de somn și de durere.

XIV

Cu coatele pe masă, cu capul între mâini, Titi Isăcescu, sta privind ca hipnotizat, patru piese de cîte cinci lei înșirate pe masă. Știa bine că proprietăreasa e alături, despărțită de el numai printr'o ușe. Îi auzea pasul ușor, și ghicea nerăbdarea bătrînei. Ea zărise de sigur, prin fereastra dintre salon și odaia ei, pe telalul care-i lăsase studentului pe masă cele patru carboave, după mult șoptit.

Isăcescu își vînduse cu o săptămînă mai înainte paltonul, iar acum, iarăși încolțit de lipsă, își vînduse hainele ce le purta, lăsîndu-și numai costumul de tăvăleală, pe care îl purta prin casă, de obicei dimineața.

Privea lung și trist la banii de pe masă, prea puțini pentru nevoile lui, pînă nu-i mai văzu. Incepu să i se perindeze prin minte vremuri, vremuri, de pe cînd era de paisprezece ani.

Fusese deprins de copil cu admirația celor din juru-i. De și rămasese de mic în sarcina unei mătuși, pentru că părinții îi muriseră, n'a îndurat umiliri, și nici lipsă. Cu capul în palme, Titi își aducea aminte de bogata casă a

mătuși-si, o vedea pe bătrînă răsturnată într'un divan, sorbind încetișor vermut și ascultîndu-l. El cînta la pian. Știa să cînte la paisprezece ani. După fiecare cîntec, bătrîna își mai turna un pahărel, pînă cînd adormea. Școala era uitată. Un băiat cu atîtea calități, nu putea să aibă nevoie de aceleași certificate, și de aceleași umilitoare încovoeli înaintea celor cari dau slujbe.

La șaptesprezece ani avea un întreg depozit de instrumente muzicale în casa mătușii. Vioară, violoncel, mandolină, ghitară, țiteră, îl făcuseră să lase de mult pianul. Trecînd dela una la alta nu învăța temeinic, și vremea trecea. De școală nu mai putea fi vorba. Avea patru clase de liceu și se vedea prea vrîstnică să între într'a cincea. Din ce în ce mai nemișcată, în divanul ei molatic, mătușica bea vermut, încet, cu pahărelul, cîte un kilogram pe zi.

Erau două servitoare în casă: una bătrînă, credincioasă, gospodină din alte vremi și care ținea socotelile și deretica prin odăi, și o bucătăreasă.

Cînd era de optsprezece ani, Titi căuta să-și facă de lucru pe la bucătărie. De cum adormia bătrîna cu rachiul lîngă ea, flăcăiandrul era lîngă bucătăreasă. Manda avea aproape treizeci de ani, era voinică să-l sfărâme în brațe, să-l strivească așa ca pe o cutie de chibrituri. A rîs cît a rîs bucătăreasa, de domnișorul, dar a ademenit-o însăși plăpînzencia vîrstei lui. Gîndul că ea îi va da primele plăceri o făcu dulce și galeșă. Îl primi într'o noapte în patul ei, curioasă și lacomă. Titi era ca un țurture de ghiată, n'avea

ochii măriți și rotunzi de spaima senzațiilor, neîncercate încă.

Privind banii pe cari nu-i vedea, flăcăul se vedea și se auzea vorbind :

— Tanti, vreau să văd cum se face conopida cu unt! Vreau să învăț! Sînt delicioase conopidele!

Mătușa, gargarisită bine cu vermut, da din cap, își mai umplea păhăruțul, îl da peste cap și ațipea.

Titî sta în bucătărie cît putea de mult. Dragostea domnișorului pentru Manda, nesațiul de plăceri, le aflase bătrîna servitoare credincioasă. Se iscau certuri dese la bucătărie, stăpîna nu pricepea ce se întîmplă, și, în sfîrșit, dădu afară pe amîndouă slugile, fără știrea lui Titî, după ce-l pornise pe el la țară, pentru trei zile. Singura ei faptă energetică.

Dar drept e că învățase toată bucătăria Titî Isăcescu. Știa să gătească, știa să pregătească pînă și prăjituri.

Cîte nu știa el! Mai apoi, cu schimbarea slugilor, altă dragoste. Avea pe fata din casă de amantă, femeie tînără, fără bărbat. Dela ea a învățat Titî să coasă, să croșeteze, să brodeze. Și pentru că nu avea bani de buzunar, băiat de douăzeci de ani! îi dădea ea.

Muzica n'o uita. Se întorsese la pian, lăsase celelalte instrumente. Avea admiratori puțini, dar oameni de seamă, și cari i-au folosit. Generalul Banga, colonelul Stoicescu, inginerul Kristofor, cu nevestele și cu fetele lor îl poleiau cu ochii. Mulțumită lor, a fost scutit de serviciul militar, a plîpînd și anemic, de și era legat și sănătos teafăr.

Apoi aventurile amoroase au curs cu nemiluita. La douăzeci și doi de ani avea o mustăcioară

neagră, îndrăcită. Cu fața lui albă, părul negru și creț, neliniștea multe suflete femeiești. Cu așa daruri n'ar mai fi avut nevoie de merite, ca să intre în garderoabe, să sară pe ferestre și să se strecoare desculț la miezul nopții în iatacuri de cucoane, de fete mari. Mătușă sa murise, averea ei rămăsese unui copil al ei răsărit de prin fundul Moldovei. Dar Titî avea cu ce trăi.

Nu'l vedea iarna de cît prin mijlocul Bucureștilor și la șosea la Flora; vara la Sinaia sau la Slănicul din Moldova. Totdeauna îmbrăcat la modă și înmănușat.

Dar Bucureștii nu erau încă ce va să fie. Capitala era mică, Titî n'avea loc de victime. Cuceritorul începuse să capete dușmani, trebuia să-i ocolească, făcuse cîteva scandaluri și nu avea averea care înfruntă toate piedicile. Trăia de pe urma dragostelor. Era lacom, nu se mulțumea cu un singur isvor, era dat pe față și nevoit să-și mute cortul.

Fu silit să se strecoare mai spre marginile orașului, în casele burghezești, ca profesor de pian. Aci nu-i mai mergea așa de bine, pentru că femeile negustorilor erau mai puțin romantice și mai credincioase soților și amantilor lor.

Dar omul voia să trăiască bine cu or ce preț, fără să-și înmulțească mijloacele. Disprețuia pe oameni, nu pentru că era artist și fără seamăn de frumos, dar pentru că se simțea, fără să se întrebe și fără să judece dece, un om ales, deosebit de ceilalți, strălucind ca un diamant printre pietricele.

Minciunile pe cari era nevoit să le semene, erau încă o dovadă de iscusința lui. Insuși adevărul, cînd îl întrebuinta, era scos la iveală ca să tencuiască un zid de

minciuni. Mințea, jura, fura, cu multă dibăcie, și numai atunci cînd nu era nici o primejdie. Pericolele de cari se ferea el, erau trei: o bătaie, închisoarea și moartea. Cu viața pe care o trăia, pe toate trei le avea în cale și trebuia să le ocolească.

Avea prieteni, dar nu-i prețuia. Din pricina crezutei lui desăvîșiri nu iubea pe nimeni și nu se îndrăgostise nici odată, de nici una din femeile cărora le jurase dragoste.

În ultimul timp se ducea des pe la facultate. Studenții de la drept îl credeau la litere, cei de la litere îl credeau la drept. Asculta cursurile universitare, de cari nu era cu totul strein, pentru că în vremea lui de prisos citise și filosofie și literatură, ca să-și uluiască admiratorii. Făcuse și în facultate prietenii și victime. În vremea din urmă căra acasă cărți de tot felul de la studenți ca să le vîndă la anticar. După ce isprăvisese cu studentele, fura de la Academie, pînă ce a fost bănuît.

De cîteva zile Titi își vedea înfundate toate potecile. Nu-și mai aducea aminte unde ar mai putea să se împrumute. Pe Eugenia Marcovici o cîntărise pînă la un gram, și pricepuse că dela ea nu poate împrumuta. Din douăzeci de lei, ce-i avea acum, luați pe hainele lui, trebuia să dea proprietăresei jumătate, ca să aibă unde locui. În privirea ei rece și îngrijorată, Titi citise limpede că nu merge cu multe amînări. Cu vecinii, cari i se păruseră lui prieteni cu proprietăreasa, nu se cunoștea. Își puse în gînd să-i cunoască. Observase priviri lungi, văzuse multe capete de fe-

mei pe la uși. Momitorul se privi în oglindă și zîmbi.

— Cucoană Eugenio! strigă el, treci la mine te rog.

Eugenia Marcovici nu se făcu surdă, veni îndată.

— Poftim zece lei pentru jumătatea de lună pe care rămăsesem dator. Am să-ți fac rost și pentru rest în curînd.

— Este el cîstit, se gîndea proprietăreasa, păcat însă că e sărac.

În a patra zi de la vinderea hainelor, dimineța, Titi Isăcescu, își numără banii, și găsi că mai are șaiszeci de bani. Se îmbracă, plecă, dădu o raită prin oraș și, la prînz, se văzu nevoit să intre într'o cîrciumă. Eși de acolo aproape tot flămînd și cu zece bani în buzunar. Trecu pe la doi prieteni și nu-i găsi acasă. Se întîlni cu un vechi datornic care-l amenință cu bătaia. Descurajat de ziua aceea nenorocoasă, se întoarse la cămin. Ocoli pe alte străzi ca să intre pe cealaltă parte a străzii Epurilor. Voia să privească în ferestrele tuturor vecinilor, ca să vadă care e mai ademenitor. Privi adînc prin fereastră în casa pisicăreselor și nu văzu pe nimeni; dar cînd să-și ia privirea, văzu pianul cu coadă. Un pian într'o casă, înseamnă că stăpînii lui au stare bună. Privi în apartamentul lui Mihăescu, nimeni nici acolo și nimic îmbietor. La căpităneasă zări un călugăr stînd de vorbă cu o femeie. Intră în camera lui, hotărît să facă prietenie cu stăpînii pianului. Voia însă mai întîi să întrebe pe proprietăreasă cine sînt locatarii primului apartament, prețluit de el.

— Cucoană Eugenio, începu el de cum dădu cu ochii de proprietăreasă, eu știu să cînt la pian de

cînd aveam nouă ani. Imi pare foarte rău că n'ai dumneata unul. Mi-e dor să cînt; mi-e frică să nu uit a mai da din degete.

— Eu n'am, spuse moale femeia.

— O chiriașă a dumitale are. Ce zici?

— O, domnule Isăcescu, e o mizerie acolo! Oameni buni aminteri, dar nu te povățuesc să intri în casa lor... Au o mulțime de pisici, vre'o cincisprezece; e murdar totdeauna; sînt ursuze femeile astea.

Titii, ascultînd-o, și-aduse aminte că nu are decît zece bani în buzunar. Zimbînd, ca și cum la altelucruri îi era gîndul, întrebă:

— N'ai putea dumneata să-mi împrumuți un leu pînă miine?

Cina serii acelea de o cam dată era sigură.

În fiecare seară înainte de cină, băiatul dela băcănia din apropiere se strecura pe furiș în ograda Frosei Roșcu, cu o sticlă de un kilo sub șort, sticlă plină de vin. Căpităneasa nu cina singură. În amurg, cu pași de episcop, bătea regulat strada Epurilor părintele Evghenie Sălășescu. De cum intra în casă, cucernicul părinte, a cărui mustăcioară era numai cît a căpitănesei de tufoasă, își arunca pe pat potcapul negru, spunînd în pofida rasei ce o purta: «Fii blagoslovită mioara lui Cristos!» Apuca pe Frosa de mijloc și-o răsucea în loc. Ea chihotea și-i da de obicei un bobîrnac: «spînule, păgînule!»

Evghenie venea de multă vreme în casa Frosei. Ea îl ținuse la depărtare, nu-i ascultase de cît

în glumă oftaturile puse pe muzică bisericească. Dar mai ales de la venirea lui Titii în casa Eugenei Marcovici, căpităneasa simțise golul din viața ei, lipsită de un bărbat iubitor și statornic. Călugărul se arăta îndrăgostit, venea de departe, anume ca s'o vadă, mărturisind necurmat dragoste și duioșie. Frosei îi plăcuseră mai întîi snoavele lui popești, mai apoi cîntecele de lume, cîntate pe glasul al șaptelea. În cele din urmă cinaseră în casa ei, băuseră pahar peste pahar și nesuferita rasă preoțească nu i se mai păruse stîngenitoare. Acum cucoana Frosa Roșcu își aștepta ibovnicul și se supăra cumplit cînd îi lipsea într'o seară. Uneori călugărul dormea acolo. Dimineata, după ce căpităneasa pîndia drumul în stînga și în dreapta, îl făcea scăpat pe ușe în strada Epurilor.

Cei din casa lui Neagu Mihăescu, Eugenia Marcovici și chiriașul ei Isăcescu, vecinic auzeau chihotele căpitănesei, prin zidurile despărțitoare. Frosa nu se gîdea la palavrele vecinilor, iar ei, de și își ascuteau auzul, în casa lor tăceau. Neagu spusese la minister colegilor despre dragostea unui călugăr spîn cu o vecină a lui văduvă de căpitan, duduca Sofia șoptea regulat pisicăreselor și proprietăresei care le știa mai bine toate svonurile nocturne, tălmăcite de ea; și însăși Casandra, cu toată durerea ei de mamă care își îngropase copilul, scăpase cîteva vorbe în sarcina Frosei.

Acum Casandra nu mai viețuia pentru sineși, așteptînd să-i aducă ziua de miine alte împrejurări, cu nădejdi vagi ațipite în întunericul sufletului; ea trăia ca să

oglindească tot ce se petrecea în jurul ei. Cu întâmplările altora i se hrănea cugetul, fără sbucium, în așteptare liniștită și nepăsătoare. Pisicăresele, îndrăgostita căpităneasă, proprietăreasa sgrăcită și harnică fără folos, chiriașul cu luna, ale cărui mânuși și haine luxoase se duseseră la hala de vechituri, erau atâtea bucate alese. Vieții ei, Casandra îi întorsese spatele. Nici pe la maică-sa nu mai avea ce căuta, urînd și urgisind casa în care îi murise fetița; nici pe la nașa supărată că i s'au luat banii încredințați și că i-a murit fina; nici pe la Mina Săvulescu, îngîmfata și dușmanca nepricepută în de-ajuns, care nu-i călcase în casă.

Căpităneasă o iubea parcă pe Casandra. «Scorpia bătrînă, talpa iadului și buboiul cînd o plesni?» întreba ea despre duduca Sofia. Necununata se rușina, pricepînd că știau toți ai curții ce fel de viață îi face soacră-sa. Cu toate astea, Casandra nu se spovedise nimănui. Nu purta doliu pentru Lenuța, tocmai ca să n'o întrebe nimeni de ce-l poartă.

În săptămîna Patimilor; vecinii se întîlneau tot mai des la biserică, sau la denii. În Vînera Mare nu lipsea de cît Titi; care nu se arătase nici pînă atunci. Studentul tot strîmătorat, își vînduse albiturile cu monogram și un inel. O trîndăvie, soră cu boala, îl ținea toată ziua lîngă soba, de multe ori rece. Proprietăreasa spunea că nu se mai piaptănă, nu se mai spală și că umblă prin casă descheiat la haine, cu gulerul ridicat și cu papuci de noapte. Căpităneasă îl căina spunînd că i se va fi întîmplat studentului o nenorocire, fusese pe semne tras pe sfoară de o femeie

iubită, sau îi murise un neam apropiat.

În săptămîna Patimilor, Evghenie nu se arătase de cît de de vre-o două ori. Sîmbătă dimineața, o damigeană de opt kilograme și un bilet, vestiră pe căpităneasă că sfînta zi de Înviere n'o nesocotește călugărul.

În ziua întîia de Paști, după ce vecinii își trimeseră unul la altul ouă roșii și cozonac, abia sculați din somn, pe la zece unsprezece dimineața, se așezaseră la masă. Fuseseră pe la biserică dela miezul nopții pînă în zori, unii nu dormiseră noaptea întreagă. Prin toate ușile bucătăriilor năvălea în stradă mirosul de carne friptă și fiartă. Mielul, pasărea, vaca și porcul fuseseră jertfiți din belșug, în numele Domnului. Bubuit de pușcă, de plesnitori, cîntece de lăutari și oameni beți, umpleau văzduhul. Fremea era dulce, sărbătorească. Numai în casa căpitănesei a fost tăcere pînă pe la patru după amiază. Evghenie venise ostenit de slujba bisericească și se culcase. Adormise buștean, iar Frosa, supărată la început, la vederea nămilei de bărbat spînc pe horăia dus în pernele ei, și-a pus necazul căpătîi și s'a culcat alături de călugăr.

Pe seară însă damigeană se făcuse rai pămîntesc. Cu nasturii hainelor descheiați, Evghenie și Frosa, beau, mîncău și vorbeau, fericiți și singuri ca într'o chilioară de schit.

Pe la șapte ceasuri, amețiți de băutură, femeia și călugărul topăiau ca într'o circiumă, cîntînd amîndoi într'un glas sirba lui Chipan. Ghidușiile și sclimele amîndorora le deschideau gurile pînă la urechi.

Într'un tîrziu, Frosa rămase

gînditoare în mijlocul odăii, mi-rată că petrec numai ei doi. Își aduse aminte de vecinul singu-ratic de alături, de Titi Isăcescu, și bătu cu pumnul în perete. Ey-ghenie Sălășescu, uituc, crezînd că o chiamă pe proprietăreasă, o lăsa să bată.

— Ai să vezi un băiat ca un heruvim! zise Frosa.

— Băiat? De aceia bați? Ia dă-l dracului!

Era să se iste ceartă mare, că-lugărul își pusese potcapul să plece, furios, și spărsese două pa-hare, trîntindu-le de podele. No-roc că Titi Isăcescu nu era acasă la ceasul acela.

XVI

Cu o lună înainte de Sf. Gheor-ghe, data mutărilor din case și a plătirii chiriilor, Eduard Marco-vici venise la maică-sa, în strada Epurilor, ca să întrebe ce vor chiriașii. Cam de multă vreme nimeni nu se muta, dar fie-care cerea să se facă anume reparații. Proprietarul da din cap, se uita la maică-sa și pleca mai departe, trecînd prin toate apartamentele. Știa bine cine are să le facă toate. Vecinii maică-sa, cu minile ei, vopsea ușile, bucătăriile sau cel puțin supraveghia lucrătorii. Ei îi cerea Eduard chiriile, și cu ea pune la cale tot ce privea casa din strada Epurilor.

Dintre toți chiriașii numai pi-sicăresele țineau casa în rea stare. Și Eduard și maică-sa ar fi voit să se cotorosească de ele. Dar în totdeauna, bătrînele fete erau da-toare cîte un rest de chirie, pe care-l plăteau, după ce se hotăra cu rămînerea lor pe loc.

Odăile, pînă și curticica apar-tamentului lor erau murdare. Eu-genia Marcovici ținea seama hor-nurilor și, pentru că pisicăresele uitau să cheme coșari, intra ea în bucătărie, da la pămînt burla-nele și le mătura sobă și horn. Ivanca, pușă de stăpînele ei s'o ajute, încremenea cu cîte un bur-lan în mînă, cu gîndul la tine-rețele ei pierdute.

Într-o zi Ivanca dădu buzna, gîfîind, în bucătăria lui Mihăescu. Erau acolo strîns la taifas: că-pităneasa, proprietăreasa, duduca Sofia și Casandra.

— Cucoană Froso! te-am cău-tat acasă la dumneata. Uf! uf! îmi ese sufletul!

— Dar de ce ai alergat așa? ce este? întrebă căpităneasa.

— Cuconașul, am uitat cum îl chiamă!—care stă la coana pro-prietăreasă, a venit la noi. E a-colo, dați prin față să-l vedeți! Auzi-l! S'aude de aici! Cîntă la pian.

— Chiriașul d-tale! domnul Titi Isăcescu! se încruntă căpi-tăneasa la proprietăreasă, ca și cum ar fi fost vinovată de ceva.

— E nebun? se întrebă cu glas tare Eugenia Marcovici. Ce să caute acolo? Al.. mi-aduc aminte; vrea să cînte la pian.

În tot întinsul Bucureștilor, Isăcescu nu mai știa în care parte să se îndrepte. Nu mai avea la cine să se împrumute, vînduse tot ce se putea vinde și perduse lecția ce-o dobîndise în ultimul timp. După ce fusese cotropit de o lene bolnavă, se trezise biciuit de dis-perare, alergase, storsese și sup-sese ultimele isvoare.

Proprietăreasa îl văzuse din o-dăița ei, tunzîndu-se singur în fața oglinzii aplecate din odaie și cu ajutorul unei oglinjoare de

buzunar. Își oprise bătrîna femeie răsufierea, ca să-l vadă cum se unge cu cremă pe obraz și se pudrează, grijuliu ca o cocotă, cum își arcuește sprîncenele și își strîmbă nasul în stînga și în dreapta ca să-i cerceteze curătenia.

— S'a gătit și astăzi două ceasuri! mărturisi proprietărea. Ți se urăște să te uiți la el cum se dichisește mai dihai ca o femeie.

Rare ori fusese atît de descu-rajat Titi Isăcescu. Lipsa și singurătatea în care era nevoit să trăiască, nu făceau tovarășie cu mustrea de cuget. Lui nu-i părea rău de cele făcute de el, ci de nereușita lucrurilor. Se vedea vecinic ca în vârful unei trepte, privind de sus pe ceilalți. Ușile ce i se închideau în nas, nu-i stricau frumusețea și rămînea același tînar distins. Cînd cocoșății, buboșii, bălbăiții și proștii trăiau, se putea să moară de foame și era drept să își strice liniștea și tenul dojenindu-se, cel mai deosebit bărbat? Cînd se gîndea la cei care-i cîntăresc faptele, Titi zîmbea cu milă și dispreț. Acum, strîns cu ușa de mizerie, se gîndi la vecinii care de sigur că-l vâzuseră și-l învidiaseră. Hotărît că toți bărbații erau sorociți să-l pizmuiască, iar femeile să-i cedeze.

Ca să pășească și mai sigur către izbîndă, Titi își cercetă hainele. Sacoul era descusut în spate. Ciocăni la ușa gazdei și-i ceru un ac și ață neagră. După ce-și cusu gherocul, ceru perii ca să-și vâcsuiască ghetetele. Proprietărea nu bănuia pentru cine se gătește.

Cînd a ciocănit la ușa pisică-reselor, s'a întîmplat ca cea mai mică dintre ele, Ana, să fie în salon. El a deschis larg ușa, a stat așa un moment, ca un portret în ramă, cu pălăria în mîna

stîngă, cu dreapta gata să se întindă, cu piciorul drept gata să înainteze, iar pe gura lui roșie, sub mustața neagră, cu un suris primăvăratec. Ana a scăpat un strigăt, un «ah», de mirare și poate și de admirație. A stat împietrită cîtva, el a înaintat, și fata a strigat pe soră-sa Ecaterina.

— Sînt un înfocat muzicant, domnișoară! a rostit el. Nu mă pot stăpîni să nu vă cer voia de a mă lăsa din cînd în cînd să cînt la pianul dumnevoastră. Imi dați voe?

Cînd a intrat Ecaterina, din camera de dormit, alt «ah» a răsunat în salonul prăfuit. Tînrul a salutat cum salută un conte pe o prințesă imperială și a suris gales. Ai fi zis că e în lumea lui visată, între plante exotice și fecioare ideale.

În vremea asta Ivanca era în bucătărie. Vre-o trei pisici mieunau în odaia de dormit, ca să fie lăsate în bucătărie. Servitoarea deschise ușa și auzi alte pisici mieunînd și rîcînd ușa de către salon, ca să fie lăsate acolo. Ce dracu făceau stăpînele ei? Ivanca auzi voce streină. Privi pe fereastra dintre odăi și văzu pe cele două fete stînd încă în picioare, în preajma domnișorului cel frumos. Nu-i venea să creadă. Se holbă bine servitoarea, o ciudă acră o făcu să bonbănească tare și să bată pisicile cari nu se mai astîmpărau. Se gîndi să între și ea în salon, ca să vadă și să audă mai bine, dar își aduse aminte că a pierdut batista cu care își ștergea ochii. Tînrul se așeză la pian. Pe Ivanca o umflă un rîs smintit și dădu fuga să istorisească cele văzute, căpitănesei.

Pe cînd Isăcescu își cocoșea degetele pe clapele vechiului

pian, își depărta și își apropia pieptul și da din cap ca să i se clatine zuluflii, fetele se înțepe-neau pe scaune, și se uitau la Isăcescu necrezîndu-și ochilor.

XVII

Veniseră rîndunelele, pomii își îndeseau frunza, nori albi pribegeau pe cerul înalt, iar cei răpoșați, acum începeau să fie uitați, ca vremea rea, în care pieriseră. Uitînd că poate să-ți treacă pe dinainte, iute ca glonțul, rîndunica de an, îți fereai capul ca de-o piatră asvîrlită în tine. Pînă să-ți ridici fruntea îngîndurată, pasărea pierea și urmăreai sborul alteia, sau măsurai depărtarea de la turla bisericii pînă la sfertul de lună pierit, rătăcit în albastru, ziua.

În curțilele chiriașilor Eugeniei Marcovici nu era nici un pom, abia erau cîte-va straturi de-alungul ulucilor, la Mihăescu și la Frosa Roșcu. Dar în ograda cea mare și pînă în pragul bucătăriei proprietăresei, către fund, erau caiși, gutui, meri și o grădină de flori de toate neamurile, împrejmuită cu gard scurt. Nemțoaica, cum îi zicea căpităneasa cînd o vedea în toane bune, se scula din zori ca să plivească brazdele și să le ude. Fără un zîmbet de bucurie pe față pentru viețile plătînde de cari se îngrijea, proprietăreasa privea adînc fiecare floare, tot așa cum scotea coropișnițele din țărîină și smulgea buruiana pripășită în straturi. Ea nu purta flori, nici nu le rupea ca să le pună în pahare, și nici nu avea obicei să le dăruiască la tot pasul. Muncea mai mult de

cît s'ar fi căzut pentru ele. și le lăsa acolo să viețuiască și să moară în lumină.

Bătrîna aceasta era dintre puținii oameni pe cari răgazul îi apasă, și trebuie să-și găsească de lucru. Cultivarea florilor era singura ei dragoste, fără extazieri, fără plăcere adîncă, dar statornică, ordonată. Casandra, căpităneasa, duduca Sofia, nu pricepeau grija și truda neconținută a Eugeniei.

Și peste durerea Casandrei cîrnu-se primăvara rouă înviorătoare. Viețuia tînăra femeie ca o plantă neștiutoare de sineși, dar verde, primind raza de soare și stropul de rouă ca pe o hrană trupească. Vîntul premenea văzduhul și priveleştea, rețeza înălțimea cerurilor aducînd în cîrcă norii mînoși ai ploilor de primăvară, și tot el îi risipea ca să pară lumea din nou născută, și să crească sub vîz: frunze și vlăstare. Ramurile binecuvîntau pămîntul sau năzuiau către soare. Ca niște buchete uriașe stăteau liliiecii prin grădini, ori își lăsau mireasma furată, bogați și risipitori, ca soarele.

Sufletul tinerei mame, strivit de durere, se desmorțea totuși. Ca un mormînt părăsit și pe care cresc la o laltă: pălămidă, flori din semințe aduse de vînt, de pe la alte morminte, ismă sălbatică, peste mîhnirea ei se legăna neștiută primăvara cîntecelor, a miremelor și a anilor ei. Nu ne sîntem toți stăpîni pe cuget și pe inimă, se joacă cu noi pîclele și zefirii, ca muzica.

Cînd Casandra se gîndea la copilul ei, îl vedea viu, cu gurița roșie, cu ochii licărind de bucurie că e mama lîngă el; i se părea că e tot departe la doică, dar nu-i trecea prin minte să se ducă să-l vadă. Dacă icoana zilelor de

boală și de înmormântare se perindă și ea, tinăra femeie, desmetcită, privea în juru-i și, ca o minge aruncată în toți pereții, se lovea de toate lucrurile, de soacră și de bărbat.

Pe la maică-sa nu se mai ducea. Mihai Dudău o primea cu dragoste, dar ea rămânea înghețată. Uitase cât se frământase ca să-și arunce mama în brațele zidarului acela plin de vorbe și prietenos fără pricină. Nu cuteza cugetul ei să impute cuiva moartea Lenuței. Rămăsese singură pe lume, îngrădită de starea ei de nevastă în casa lui Neagu, lângă duduca Sofia.

Nu se mai ducea pe la maică-sa și pentru ca să nu se simtă datoare să-i istorisească lui Neagu cum a ajuns maică-sa nevasta lui Dudău. Despre Dudău nu-i suflase nici o vorbă.

Muma lui Neagu își mai potolise văpăile ochilor. Cât timp noră-sa avusese un copil, i se păruse că mai are o legătură cu alt bărbat. Acum o socotea numai a lui Neagu. Nu-i putea erta păcatul trecutului, dar nu-l mai purta pe vârful limbii. Duduca Sofia bombănea rar, vorbea puțin cu noră-sa și cu nepăsare. Între ele nu putea să încapă nici o prietenie.

Ca să nu i se urască, omul are nevoie de alte priveliști decât cele din fereastra casei lui și de alți oameni, ca să priceapă cât de largă și felurită e lumea și cât de multiplicat este el însuși. Cărul atât de înalt de-asupra creștetului, soarele vecinic sosit la datoria lui de luminător și schimbător al anotimpurilor, arborii, stelele, toate câte le întrebă insul ce caută și ce sunt, apasă prea greu pe un singur om. În

plină viltoare omenească îți înalți și tu vocea, dacă îți vine să vorbești, sau taci ca să asculți pe alții, și nici marile întrebări nu-ți vin în minte, nici uritul.

Cassandra nici odată nu se crezuse o ființă deosebită. Nu se cunoștea și ar fi trecut pe lângă sine, cu aceiași șfială și nedumerire ca pe lângă cuceritoarea căpitănească. Fără să se creadă proastă, cuvânt aspru, pe toată lumea cu care vorbea o socotea mai iscusită decât pe ea. Numai oamenii tru-fași găsesc proști la tot pasul.

Pentru că nu se clinea din casă decât rar de tot, asculta cu plăcere poveștile vecinelor. Auzise că Titi Isăcescu, domnul cu părul buclat și cu mânuși, intrase în casa pisicăreselor și se împrietenise cu ele. Se svonea că Ana, cea mai tinăra dintre fetele bătrîne, are să se mărite cu studentul aristocrat. Ivanca nu se mai astîmpăra întrînd și eșind pe ușile oamenilor, răspîndind vestea.

— Spuneți-i să nu facă o prostie ca asta, un bobocel de mușcată ca domnișorul Titi! se ruga ea.

Și servitoarea începea să plîngă, în cât o dădeau afară, după ce aflau ce s'a mai petrecut în casa pisicăreselor.

Seara, înainte de culcare, Mihaescu lua lampa de pe masă în mînă, cu grije, desfăcea jurnalul și trecea în bucătărie, ca să-i citească bătrînei. Duduca Sofia, în pat, sub pătură, își înălța capătîiul și făcea ochii mari, gata să se minuneze. Une ori se ciupea pe sub pătură, ca să nu adoarmă, și repeta din vorbele prinse cu urechia.

— Ascultă și tu Casandro, striga Neagu, cînd își aducea a-minte de nevastă-sa, și se plece

într'un cot către fereastra care despărtea bucătăria de odaia de culcare.

Casandra asculta și ea atâtea lucruri deosebite, câte se petrec în lumea nemăsurat de mare. Une ori, cînd întîmplarea era aidoma cu alta știută, o vedea petrecîndu-se în casa și întreoamenii ei. Așa trebuie să fie teatrul, se gîndea femeia, privindu-și amintirile. Neagu îi făgăduise să o ducă într-o zi la teatru, dar teama de maică-sa îl împiedicase. Să plece toți trei pe calea Victoriei i se părea nepotrivit.

Neagu nu-și mai iubea nevasta ca în primele timpuri. Nu-i trecea prin cap, bine înțeles, să se despartă de ea. Și Cassandra făcea parte din lucrurile cu cari se deprinsese, pe cari trebuia să le vadă zilnic în juru-i.

Adusese Neagu un cătelandru în casă, pe blana căruia își revărsa toate mîngăerile. Javra, isteată, îi aștepta la porțița sosirea, la prînz și seara, și-l primea cu lătrături, cu sărituri, cu gudurături, cari făceau să sfîrșie inima bătrînicioasă a lui Mihăescu. I-ar fi fost rușine subarhivarului să se joace cu nevastă-sa, să se copilărească cu gingășii și nebunii, chiar cînd s'ar fi simțit plin de lacrimi ca un burete ud, dar cu «Ticu» își îngăduia ori ce răsfaț.

Glasul lui gros, cam spart oleacă, răsuna să se audă dincolo de casa lui Eduard Marcovici.

— Arici odată! opt mii de lei! zece mii! Ticule dragă! Ticu-i de vînzare domnilor! douăzeci de mii de lei! cinci-zece de mii! opt-zece de mii! Nu-l dă tata pe el! Nu-l dă nici pe un milion!

Cîinele se gudura, lătra, che-lălăia dulce. Duduca Sofia, zîmbind toată, se ivea în prag,

— Mai lasă-l Neagule, că l-ai ostenit. Al naibei cățel!

Stăpîn și cîine intrau în casă. Cassandra își aducea uneori aminte de copilul ei și se gîndea că Lenuța n'a avut parte de atîta dragoste, cită-i hărăzea cîinelui bărbatul ei. De Lenuța nici nu pomenea Mihăescu, iar bătrîna, ai cărei ochi se îndulceau privind și fiul jucîndu-se copilărește, urise totdeauna pe mica ființă, sortită gropci.

XVIII

Ploua des ca toamna. Vîntul repezea la răstimpuri scurte firele de apă. Picăturile, nehotărîte să alunece de pe geam, jos pe cercevea, lunecau grăbite ca să și dea locul altor stropi pe sticla străvezie. Era noroi pe drumuri și frămîntare în frunzele pomilor; triști păseau oamenii sub umbrele, cu pași inegali, nesiguri, alegînd piatra curată.

În casa pisicăreselor, în ziua aceia de sărbătoare, toată lumea ei se afla de față și se mai aflau și Margareta și Titi Isăcescu.

Sgribulirea și norii de afară nu stînjeneau călduța fericire din salonul fetelor bătrîne. Titi cîntase la pian, mica lume ascultase cucernică propriile ei năzuințe, și mai vagi în legănarea cîntecelor. Măhnita culoare a covorului de pe jos și a celor de pe pereți se putea pune pe socoteala vremii de-afară, care încenușase vîzduhul.

Titi vorbea. Doi motani îi torceau pe genunchi, iar frumoasele lui mîni desmierdau necurmat și ușurel blăniile dulci. Fetele uitau să stea țepene pe scaune. Ana,

în dreapta lui Titi și aproape, cît de aproape i se putea îngădui unei fete bine crescute și față cu surorile ei, sorbea vorbele parfumate ale studentului. Institutoarea, mai bine îmbrăcată, cu lanț de aur pînă pe sub sîni, cu inele scumpe în degete, mai frumoasă și de cît surorile ei mai tinere, asculta cu capul plecat pe un umăr, cu ochii îmbătați, cu buzele gata să șoptească. Sanda Rătescu, sora cea mai mare, se deșeptase și ea, privea cu ochii împedelati arătarea serafică, de Dumnezeu pogorîtă în întunerecul vieții. Ivanca lipsea. Nebuna nu mai avea astîmpăr, mereu era prin preajma circiumilor, scurgîndu-și ochii după bărbați. Titi vorbea:

— Cînd cînt, cunosc infinitul!

— Infinitul! repetară încet, cu religiozitate, două din fete.

Iubire statornică, nemărginită, își spuneau fetele în gînd. Fiecare din ele, afară de funcționara de la bancă, îngropată într'un fund de fotoliu fără arcuri, se vedea în închipuire cu capul pe umărul lui Titi, cu fața atinsă de buclele inelate ale coroanei bogatului său păr.

— Plutesc în regiuni transcedentale, fără silințe, ușor și fericit.

— Singur? întrebă Margareta, muindu-și ochii în ochii lui Titi.

Întrebarea înfioră pe toți cei de față.

— Nu! răspunse Isăcescu și lumea înorată o clipă se însenină.

Un freamăt se răspîndi în salon, vechile scaune protestară urnite de pe locurile lor, rochiile fișii, o tuse seacă înecă pe două din domnișoare.

— Papa, care ți-am spus domnule Isăcescu că era magistrat, cînd ne auzea pe noi cîntînd, în-

tra în cameră pe vîrfurile picioarelor. Să te fi auzit pe dumneata, ar fi fost fericit!

— Eu cînt bine, sau cînd sunt absolut singur și mă pierd în reverii, sau cînd mă simt în compania unor suflete alese. De multă vreme visam un cerc ca al dumneavoastră. Femeile au mai multă sensibilitate, bărbații sunt mai grosolani, mai pozitivști. Muzica e feminină. Cînd am zărit aci un pian, era să deschid ușa și să intru drept la el, ca la o veche cunoștință, să-l deschid și să încep a cînta. M'am oprit la vreme. Ce-ai fi spus, să fi văzut de odată pe un bărbat dînd buzna la pianul dumneavoastră?

— Nu ne-am fi speriat de loc, zise Veta. Am fi crezut că e un original și l-am fi lăsat să cînte.

În fie-care zi venea Titi la vecinele lui. În fie-care seară cinau împreună. Puținii bani ai fetelor bătrîne abea ajungeau pentru lăcomia gurii, deși se întorceau cu creditul. La băcan, la măcelar, la prețupeți începuseră să facă datorii, ca să poată primi bine pe drăgăștosul lor mosafir. Li se părea fetelor că Titi se simte între ele ca între rubedeniile lui. Nu puteau găti seara mîncări multe și bune și se scuza vecinic. În de obște seara se mănîncă mai puțin. Aveau și scuza asta prețioasă.

Institutoarea venea și ea tot mai des în casa surorilor. Ele erau mîndre că sora lor, cu o poziție socială mai înaltă de cît a lor și mai vădită, le prețuiește casa și pe prietenul casei. Amintirile unor zile frumoase, trăite în copilărie, păleau searbăde sub lumina vieții ce-o trăiau acum, mulțumită lui. Toate i se simțeau datoare, pînă și Sanda își des-

morțea sufletul cu imagina lui Isăcescu.

În chip firesc bătrânele fete începură să se vadă rar cu vecinele, iar acestea le căutau. Căpităneasa da mereu ocol curții să întâlnească pe vre-una din ele. Proprietăreasa, duduca Sofia, bătrîne ertate, înțirziau la cișmea, și nu mai sfișeau de vorbit, cînd aveau cu cine. Casandra privea lung, întrebător, în cît fetele intrau buzna în casă, necăjite de obrăznicia mahala-gioaicei necununate, și gata să care pumni Ivanchii. Jinduiau neciopliții la pacea, la dragostea, la fericirea lor. Norocul le intrase în casă, foarte bine! îl așteptaseră destul și-l meritau mai mult decît altele! Erau fetele unui magistrat, avuseseră pian cu coadă, ca în familiile boerești, iar vorba... mintea le erau de altă teapă!

Pentru că Ana era cea mai tînără dintre ele, aveau să se sacrifice toate celelalte. Ana avea să-l servească cu ceai, cu pesmeți, cu unt, cu șuncă, la mica cină de seară. Ea avea să stea la dreapta lui, celelalte vor sta la oare-care depărtare, în jurul mesei. Surorile din casă stăruiră să cuteze a'îl tutui. Numai ea! ca să înțeleagă Titi deosebirea dintre ea și ele.

Cînd Ana l'a tutuit înțîia oară, s'a înroșit pînă în perii capului, iar Vetii și Ecaterinii le-au țiuit urechile două minute. Titi nici n'a luat în seamă. Era vesel pe semne că-și apropie inima tot mai mult de viitoarea soție. El privea departe, scînteetor, și fetele priviră în gol, în cerul ce-l visa privirea lui, ca la un curcubeu minunat.

Prin odăi se mătura cu mai multă grijă. Ana se vîra pe sub paturi, pe brînci, ca să scoată cu

mătura scîrnăviile pisicilor iubite. Ivanca, scuturată bine, da mai mult ajutor gospodăriei. Pînă și covoarelor li se cerea să se schimbe, erau scoase la soare și bătute. Pianul, pe unde mai era negru, strălucea ca o cizmă de aghiotant.

Dar tocmai pentru că viața întregii familii Rătescu se lumina la privirea lui Titi Isăcescu, bieții oameni sufereau uneori. Studentul nu era totdeauna vesel. Dreptul, pe care spunea că-l studiază în toate cutele sale, îl răpea cîte odată dintre muritori. Tînărul era trist sau distrat, își rodea unghile cîte un sfert de oră, fără să știe unde se află. Incordarea minții, urmărirea celor învățate, nelinișteau pe bieteles pisicărese. Dar negreșit că trebuia să fie și îngîndurat, mai ales dacă se înfunda în viitor cu mintea.

Avea să se căsătorească, și nevoile unei case sunt multe. Ecaterina, Veta, înghionteau în ascuns pe sora lor mai mică, pe Ana, ca să-i vorbească și să isgonească astfel norii groși ai viitorului din orizontul iubitului cumnat. La urma urmei nu era nici o grabă, putea Titi să se însoare cu Ana și mai tîrziu, după ce-și va fi luat licența și va fi dobîndit un nume și o clientelă. Așa, se puteau și ele bucura de căldura binefăcătoare răspîndită de frumosul muzicant. După înșurătoare, cine știe, poate că Titi nu va locui cu toți, își va lua o casă mare, ca să trăiască în doi, el și Ana, dragostea lor de pe-reche.

Cînd Titi povestea din întîmplările vieții lui, pisicăresele aveau de ce să se îngrijoreze. Faptele istorisite de student se petreceau totdeauna într'o lume luc-soasă, în saloane mărețe și în

iatacuri ca de prințesă. Mătasea foșnea, diamantele scilipeau, lumina candelabrelor, ca în basme, întunecau sufletele ascultătorilor. Răsfățatele mîțe se dădeau tumba și miorlăiau în casa pisicăreselor ca într'un pod pustiu. Covoarele, cîrpite fără folos, rînjeau la tot pasul, iar vestmintele fetelor boteau viața stăpînelor lor. Pe de altă parte Titi Isăcescu, aproape licențiat, muzicant rafinat, frumusețe ametoitoare, era vrednic de buduarul unei contese. Era oare cu puțință să nu vie în mintea nimănuia că visa un vis frumos? Putea să nu se îndoiască de cununia plănuită? Bătrînele fete aveau ceasuri de îndoială amare și numai din bunătatea inimii lor nu se mîhneau una pe alta spovedindu-și bănuiala. Și-apoi, milostiva iluzie era mai dulce decît tăria îndoelilor. Se amăgeau bucurios.

Sărbătoarea îl poșteau pe Titi și la amiază la masă. Atunci opiniile lor bănești și gospodărești le sleiau și le asudau. Cinele puteau să treacă nebăgate în seamă, dar la prînz, cînd chemi pe cineva să ospăteze, trebuie să fii bine pregătît. O soioasă carte de bucate trecea din mîna în mîna. În ajunul sărbătorii, cel puțin una din bătrînele fete căpăta durere de cap. În zilele acelea numai Sanda Rătescu era mai fericită, deși cheltuelile se făceau mai mult din banii ei. Nepăsătoare cum era, zîmbea ca prin vis înaintea dulciurilor pregătite din ajun, întinzînd mîna să le înfulece. Dar totdeauna una din celelalte trei era acolo, cu mîna pe mîna ei, ca s'o oprească.

Intr'una din zile, fetele care se fereau să mai dea ochii cu vecinele, crezute mai ales acumă din

altă clasă socială, afluă tot de la ele, că Titi Isăcescu o ducea cumplit de rău. După spusele lor i se întîmpla tînărului ca să stea în casă pînă seara, fără să îmbrace un duminicat de pîine. I se făcuse milă într'un rînd pînă și proprietăreii de lipsa lui. Sub un pretext oarecare îi dăduse un ceai cu o felioară de jimblă alătură. Studentul nici nu mai citea, nici nu se mai urnea din odă, copleșit de o apatie adîncă. Numai seara, ca prin puterea unei obișnuințe, se îmbrăca, se dichisea ciudat de puțin față de alte dăți, și intra alături la pisicărese. În alte zile era apucat de o vrednicie înfrigurată, își spăla gulerele, batisatele, cele două cămași cu care rămăsese și își curăța hainele ceasuri întregi. Cîrpea vechele-i boarfe cu o îndemîinare și o iscusință femeiască. Cusătura lui era tighel de cusătoreasă fină. Dar de oraș parcă se îngrozea. Nu se mai ducea nicăeri, făcea dintr'o țigare mare fără de carton patru țigări sfrijite, iar din mucerile lor mai răsucea una. Cînd se ducea în oraș, venea obosit, bătut parcă. Stăruința mizerei îl pătrunsese, îl descurajase. Pisicăresele erau pe semne ultima lui nădejde.

Bietele fete nu bănuiseră că studentul suferea atîta lipsă. Revoltate pe soarta ignorantă, sfîșiate de durere, se gîndiră un moment să-l mute cu desăvîrșire la ele. Se răsîndiră mai apoi și se hotărîră să-l poștească cu dragoste și stăruință la prînzul lor lihnit. Totdeauna se afla o pîine pe masă, iar buna lor voință putea să țină loc de mîncări alese.

Era prin Iulie, călduri năbușitoare, abea seara Bucureșteanul respira. Cei bogați părăsiseră orașul. Neagu Mihăescu avea o lună

de vacanță, o lună de zile de stat în cămașe, tolănit când în pat, când pe canapea. Funcționarul abea seara putea să mănânce cît îi cerea pipota. Isăcescu făcea întineric în odaie și dormita acolo, eșind la prînz ca să treacă alături la piscărește, iar întors acasă sta pînă seara, ca iar să se înfigă cu aere de semizeu în casa fetelor.

XIX

Tache Săvulescu era bolnav, abia putea să se urnească la slujbă. Cu mișcări economice își îmbrăca dimineața hainele, se așeza apoi pe scaun, obosit, dar nu rămînea acasă. Perceptorul ar fi fost în stare să-l înlocuiască, și, odată slujba de contabil perdută, cine știe cînd ar fi găsit alta. Vecinic era nevoie de el. Și apoi nici el nu s'ar fi putut ușor lipsi de picușuri; leașa ce-o avea nu ar fi ajuns traiului îmbelșugat, cu care contabilul își deprinsese gospodăria.

Peste grija căsunată de boala bărbatului, Mina avea alta mai mare, mai aprinsă, care-i colcăia în inimă. După o dragoste împărtaşită și statornică zilnic, Popescu S. Jean răriise vizitele.

Văzînd că trece o săptămînă și tot nu vine, Mina îi scrisese o scrisoare de rugăminți, de blesteme, de dragoste, de ocară și de amenințări. În sfîrșit, după alte patru zile chinuitoare, elevul de administrație se ivi în pragul ușii. Cînd își văzu iubita, ghici că o ceartă aprigă e gata să izbucnească. Ca să înlătore furia ce se încingea în ochii Minei, cuceritorul își aruncă chipiul din cap, se descinse de sabie și cu bratele

întinse, ca un însetat de dragoste, năvăli spre iubita lui.

Era după amiază. Perechea se afla în bucătărie și nimeni nu străbătea fundul acela de curte, ca să-i poată vedea. Femeia, care-l așteptase cu atîta dor, nu se împotrivi, ca și altă dată. Totuși așa, printre sărutări și respirații lungi, ea îl dojenea biruită de senzații de plăcere. Selăsase prea multă vreme dorit! Era să se îmbolnăvească așteptîndu-l, era să-l părăsească pe bărbatu-său și se gîndise să se sinucidă în fața căzarmii lui, a lui Popescu S. Jean.

— Porcilor! nerușinaților! tîlharule! răsună de-odată în pragul ușii, pe cînd încă făpturile înfierbîntate se contopeau. Perechea de îndrăgostiți sări în neorînduială, numai cu capetele către ușa, cu trupurile strîmbe către perete.

Era Tache Săvulescu, vînat la față, bijbîind prin întineric după o hotărîre mai energică. Dar pînă să ridice bastonul în care se sprijinise ca să poată veni de la percepție, sprintenul elev de administrație, își adunase și sabia și chipiul răzlețite. Brațul înarmat al bărbatului căzu neputincios peste umărul cuceritorului de grații. Gura plină de ocări, borborosea îmbălată. Femeia, albă ca zidul, se strecură ca o pisică în odaia de alături, pe cînd Popescu S. Jean dintr'o săritură, dînd la o parte pe Săvulescu, țîșni ca o lăcustă în curte. După un minut era departe de casa încolăcită de zîzanie.

— Să te duci la mă-ta, spunea mereu, nemai găsind cuvinte în mintea lui, contabilul bolnav. M-ai ucis! Să te duci la mă-ta!

— Să vii cînd te-o chema eu!

Tache Săvulescu, pe urma nevesti-si.

Apoi, rămas singur, pricepînd singurătatea și nenorocirea lui de gospodar necinstit de nevastă, se îngropă în pat și plînze în perne ca un copil părăsit de părinți. Nu își bănuise nici odată femeia, și-o iubise mult.

Peste vre-o două săptămîni, după ce povestea colindase prin zeci de guri, schimbată mult, află și Casandra desupra cele întîmplate în casa lui Săvulescu. Suna așa: După ce multă vreme fusese ros de bănuială, Tache venise într-o după amiază acasă, deschisese ușa cu o chee false, pătrunsese în încăperi ca un hoț. Perechea îndrăgostită, înfierbîntată cum era, nu auzise deschiderea ușii, pașii asurzii ai bărbatului înșelat. Tache, cu un ciomag în dreapta, cu un revolver în stînga, dase buzna peste ei, lovise cu sete, țipete, vaete, adunaseră mahalaua. Fusese oprit la timp să nu-i ucidă pe amîndoi amorezații. Cu capul spart, aproape gol, Popescu fugise pe străzi, lătrat de cîini, huiduit de oameni. În cele din urmă se furișase într-o ulicioară pustie, în care avea un prieten. Mina îngenuchiase, cu ciorchini de lacrimi pe obraz, dar soțul furios, o izgonise afară din casa lui, cu lovituri de picioare și cu scuipați. Ciufulită, cu hainele rupte, plîngînd pe drumuri, o văzuse lumea străbătînd cartierul în care se îngîmfase și se coconise. De atunci n-o mai văzuse nimeni. Se spunea că s'a făcut cîntăreață într-o cafenea, la Giurgiu.

Casandra, culese spăimîntată de trecutul ei, din gura căpitănesei toate noutățile acestea. Ascultînd sfîrșitul povestii, trecu prin multe

nată. Hotărît lucru, Mina nu se purtase pînă la sfîrșit frățește cu ea. Apoi, pentru că în casa Săvuleștilor se simțise călcînd pentru întîia oară într-o lume mai bună și mai înaltă, inima i se umplu de milă. Și, pentru că totdeauna este cineva vinovat de tot ce se întîmplă, văzu cu spaimă înaintea-i pe fercheșul elev de administrație. Ticălosul acela era toată pricina. Și pe ea o momise într-o noapte, o rătăcise prin locuri neumbrate de oameni, ca mai apoi să se arate că nici n-o cunoaște. Și ce cutră de om, cît de lesne i-a fost să treacă în brațele celeilalte, care-l aștepta pe semne. Bărbații nu aleg; petrec fără remușcări, fără înghețul și sfiala turbure care năpădește pe femeia greșită.

Cine știe, poate că dacă Mina nu și-ar fi jucat luminile după el prin unghere, Popescu S. Jean ar fi căutat s-o redobîndească pe Casandra. Cine știe?

Într-o noapte, căutînd să doarmă alături de Neagu care horăia, Casandra cercetă în neștire trecutul, plină de întrebări.

Casa părintească, fabrica, comisarul, nașea Tudora Opreșan, soții Săvulescu, Lenuța, fetița ei, atîtea verigi care o legaseră de viață, pe care le crezuse însăși viața ei, erau totuși pierdute toate, ca și cum n'ar fi fost. Frumoașe sau urite: atîția oameni, lucruri și fapte, păreau ferecate de noima ei pe pămînt, și Casandra perindîndu-și-le prin minte gemea, ca și cum zid după zid se prăbușea peste sufletul ei. Nu murise, ce e drept, decît fetița ei, trăiau și maică-sa și nașe-sa și soții Săvulescu, dar ce schimbate erau toate, ce înstreinate de ea! Cu cine rămăsese? Cu Neagu și cu duduca

Sofia! Cu vecinii, ale căror vieți le vedea petrecându-se, nepăsătoare și totuși nerăbdătoare cît de cît: ca să știe ce le-a adus ziua de ieri. Mîine, setea de apă-trunde din ajun ce întîmplare aduce ziua de mîine, scăzuse în cugetul tinerei femei.

Aflînd că soții Săvulescu s'au despărțit, Casandra, care nu le mai era prietenă, care nu se gînde-a să le mai fie, simți toată singurătatea ei pe lume. Privi în juru-i cu neîncredere și, pentru că trebuia să trăiască, asemenea mărăcinelui din drumuri, călcat de turme, năbușit de praf și dăinuind totuși, zimbi nepăsătoare pustiului din sufletul ei. În săptămîna aceea nu s'a mai astîmpărat de pe ușile vecinilor. Era setoasă de vești.

XX

Și noutățile veneau, parcă a-nume pentru petrecerea Casandrei.

Într-o noapte locatarii casei lui Eduard Marcovici se treziră din din somn, noaptea pe la ceasurile două, într-o gălăgie drăcească. Proprietăreasa crezu că arde casa, sări din pat, dar, ascultînd pe cînd se îmbrăca, auzi deslușit de alături vorbe de amenințare:

— Te plesnesc și te tund popă, ticălos! Sînt întreținuta ta? Nici nu vreau să te cunosc! Te dau pe mîna gardistului!

Nu era foc, proprietăreasa înțelesese. Așa se ceartă chiriașii, dar ce-ți pasă, dacă plătesc la vreme chiria? chibzui ea.

Era să se așeze la loc în pat, cînd se gîndi că nebuna de căpităneasă, mînioasă cum era din fire, s'ar fi putut să arunce în că-

lugăr cu lampa. Se sculă repede, hotărîtă să între alături, văzînd limpede înaintea-i toată camera căpitănesei și negăsind cugîndul alt obiect cu care Frosa s'ar fi putut război. Numai cu lampa ar fi putut da, în furia ei militărească.

La Mihăescu, cea dintîi se trezise Casandra, dar, fără să piardă o vorbă, ascultase liniștită Deosebise deslușit două voci: una a căpitănesei și alta care putea să fie a călugărului. I se păruse însă că încă cineva vorbise încet, cu șfială, ca și cînd ar fi întrebat, s'ar fi mirat. Apoi se deșteptase Sofia Mihăescu, speriată, și, din fundul patului ei din bucătărie, întrebasese:

— Neagule? Neagule, dormi?

Neagu sforăia, ca apăsător pe piept. Mîncă mult, se culca de vreme și își se părea că fierbe cu clocot o oală cu sarmale în gîtlejul lui.

În sfîrșit băiatul duduca Sofia se trezi și, fricos cum era din fire, sueră:

— Nevastă! mamă! v'ați sculat? Ce este? Ce se aude?

— Se ceartă, se bat alături la căpităneasa, ea și cu spînul ei. Nu-l mai văzusem de trei zile. Iar a venit, a venit beat, după miezul nopții!

— Și de ce nu-l primea dracului? întrebă Neagu. E nebună și căpităneasa asta, nu se gîndește că se sperie vecinii? N'are nici un respect de liniștea oamenilor!..

Ana, cea mai mică dintre pîsicărese, nu adormise încă, pîrpălită de dragoste. În șubreda ei făptură, dragostea își aprinsese minunatu-i foc, ca în cele mai distinse contese din romane. Oglinda, surorile ei, privirile lui: o încurajau. Isi uitase chipul și

zut bine în oglindă altă dată, pe cînd nu visa la Titi Isăcescu. Celui mai urît om, ca și celui mai frumos, dragostea le dăruiește uniforma sa azurie, care-i face să treacă printre noi mîndri și superiori.

Nedumerită de larma ce se auzea pînă la ea, fata asculta. Pricepuse că o ceartă a izbucnit pe aproape, dar ce-i păsa? Titi nu lipsise de la cina lor, precum nu lipsea nici de la prînzuri de cînci-spre-zece zile. Fericirea venea desevîrșită. Studiile lui Isăcescu aveau să se isprăvească ce-i drept prin Iunie, dar de atunci adio viață oarbă și vecini mahalagii.

Cui nu-i păsa de loc de cearta încinsă alături de el, era Titi. Alături de ușa lui, la ușa cea mai apropiată, bătuse cineva cu putere. Nu i se răspunsese nimic și omul din stradă ciocănise poruncitor.

— Cine bate acolo? Cine e? întrebase Froso.

— Eu, Evghenie! Cine să bată?

— Nu te cunosc cine ești! îi răspunse mai întii căpităneasa. Vezi-ți de treabă omule. Bați, parcă ai fi nebun, nu se putu stăpîni să spună.

— Froso, nu te juca cu mine!

— Cine e dragase? întrebă altcineva, încet, lîngă Froso.

Căpităneasa avea iar un amant tînăr, un om ca de două-zeci și șase de ani. Săriseră unul după altul din pat, auzind ciocăniturile minioase din ușa de către drum.

— Puiule, să nu răcești! vîrăte-în pat; căuta să-și facă dulce glasul pentru ibovnic, căpităneasa. Imi închipui eu cine să fie... E un popă... un scîrbos de popă, un bețiv, care de cîte ori se îmbată vine și-mi face scandal.

nou în odaia de dormit și căuta să-l lase acolo. In ușe bubuiturile nu mai conteneau, tot mai dese și mai puternice.

— De cîte ori se îmbată? Și e bețiv? întrebă răcit în spate amantul. Ce rost are? De ce?... șopota el îngrijorat.

— Vine rar... Nu-i așa bețiv... Cîte odată... Mi-e văr și de aceia... știi, îndrăznește... cînd ești ruda cuiva... Lasă că-l pun eu pe goană! Stai aici! dragălașule!

— Deschide Froso că sparg ușa! A! credință îmi păstrezi tu?

Cîte amintiri stîrnea scena de alături în capul lui Titi! El asculta și petrecea. Evghenie Sălășescu amenința să spargă ușa și geamurile.

Pentru că proprietăreasa credea că nu se cuvine să treacă prin odaia lui Titi, prin care ar fi ieșit îndată în stradă, ocoli toată casa pînă să vie în fața apartamentului Frosei Roșcu. Căpităneasa deschisese ușa și călugărul dase buzna în salon. Ea închisese iatacul cu cheia, pusese cheia în buzunar și se certa pe șleau cu fostul ei amant. Nu mai voia să-l primească la ea.

— Nu-mi trebuie un hoit împuțit ca tine, hoit de berbec, țipa Froso.

Două din pisicărese, duceau Sofia, se alăturară de proprietăreasă, în fața ușii căpitănesei.

— Am crezut că arde! zise Evghenia Marcovici. Nu e frumos, părinte, să faci gălăgie la casele oamenilor, noaptea.

Casandra fusese trimeasă de Neagu să vadă și ea. Tînăra femeie deschise larg ochii ei uimiți și triști.

Cînd văzu atîta lume, Evghenie Sălășescu se desmeteci puțin

să pară prietenul dulce de odinioară, dar Frosa rămase de ghiată.

— Să-ți iei tălpășița! Când te-oi mai prinde pe aici, te dau pe mîna comisarului.

Ochii Casandrei impresionaseră pe călugăr, fără să-și dea seama. De cîte ori mai apoi își aducea aminte de scena de gelozie timpită, făcută fostei lui amante, Frosa Roșcu, ca dintr'o fumăraie îl priveau adînc doi ochi gînditori și frumoși.

Urmînd-o pe soacră-sa, Casandra a intrat în casă de cum a luat cearta sfîrșit, mulțumită proprietăresei. Eugenia spusese că a trimis la secție după comisar și gardiști. Fata Mariei de la plop văzuse și ea neorînduiala din casa căpitănesei, o pălărie și un baston pe canapea și aflate că Frosa are alt ibovnic. Se simți mai presus decît lumea din juru-i, cu toată pustietatea vieții ei, cu toată lipsa de dragoste din juru-i și din sufletul ei!

Inchizînd ușa cu cheia, ca să petreacă mai departe cu ibovnicul ei, Frosa Roșcu murmură:

— N'am să mă fac pastramă, ca proasta asta, tînără și frumoasă, care se clocește lîngă burduful de Neagu Mihăescu. Dar pisicăresele! Dar proprietăreasa, cum muncește din zori, ca nebunii!

XXI

Casandra sărută mîna maică-si, Maria își sărută fiica cu dragoste, fără să vrea, și depărtîndu-se cu doi pași, o învălui toată într'o privire plină de milă.

Casa lui Dudău era cu desăvîrșire schimbată. Lucruri nouă și bune, covor pe jos, cadre poleite

pe pereți, ca la funcționari, și o curățenie strălucitoare. Maria Casimcea nu mai îmbătrînise, fața-i se împlinise, se rumenise, iar părul alb de pe la tîmple părea că zîmbește încăperii înSORITE de lipsa necazurilor.

După ce-și privise fiica, Maria ocoli cu privirea cuibul ei de liniște și belșug. Stînjenită de huzurul în care se vedea bine că trăește, ea tăcu, îngrijorată. Casandra era acum singura ei durere, durere întruchipată, pe care n'o vedea decît rar, și pe care deci i-o îmblînzea depărtarea.

— Te ai întîlnit eri, mamă, cu Neagu...

— Adevărat. Dar ce are el de se tot îngrașe? E galben la față și umflat...

Casandra nu băgase de seamă. Văzîndu-l zilnic i se părea că Neagu a fost în totdeauna așa.

— Ai pus murături? Suntem în pragul ernii...

— Am pus de mult. Am cumpărat varză, cartofi, zarzavat, de toate. Voi cum o mai duceți?

Muma și fiica nu se văzuseră de mult și, pentru că nu aveau ce să-și spue, deși nu se văzuseră de multă vreme, tăcerea lor le apăsa și le înstrăina și mai tare.

Maria ar fi fost bucuroasă să-l vadă pe Mihai întrînd în casă. El vecinic avea ce spune, plin de veștile tîrgului, de propriile lui afaceri.

Intr'un timp, muma rămase îngîndurată. Hotărît că trebuia să-i spună și fie-si ce voia Dudău să pună la cale.

— Nu știi ceva?... Ași putea să-ți spun și altă dată... Mihai stăruiește acum să ne cununăm. Nu știu cine l'o fi îndemnînd, că nu e zi în care să nu stăruiească. S'a și hotărît. Deși suntem bă-

trîni... El zice că tocmai pentru că suntem oameni vîrstnici amîndoi, nu ne stă frumos să trăim așa, necununăți. Oamenii tineri, cu singele iute, nu au răbdare să aștepte sau nu vor să știe, odată luați, de cele sfînte și de gura lumii. Și preotul care ne e prieten tot așa vorbește.

— Cum vrei dumneata, mamă.

— M'am lăsat și eu înduplecată. Nu mă pot împotrivi, pentru că, vezi, e bun, e tare cum se cade Mihai. Răposatul tată-tău, Dumnezeu să-l erte, era un ciinel..

Casandra își simți inima suferindă și văzu deslușit în clipa aceea chipul încruntat al tatălui ei. Deși maică-sa avea dreptate, deși în toate amintirile ei, pe Gheorghe parlagiul, pe tată-său, nu-l vedea bun, mîngietor, suferi la cuvîntul măsii.

Cineva bocănea pe-afară, anume ca să fie auzit din casă.

— Cucoană Mario. iacă m'a trimis domnul Mihai cu patru gîște. Să le mîncăți sănătoși! Mi le-a plătit.

— Mai erau două, șopti Maria uitînd că e fie-sa pe aproape, în sală.

— Sunt pentru nuntă, pe semne, zise Casandra.

Cele două femei se simțiră și mai strîmtorate.

Maria se despărți de flică-sa, ca să ducă gîștele la coteț. Casandra nu mai putea să stea. Lurcurile casei, peretii, o izgoneau. Eși iarăși în curte și băgă de seamă că în fund s'a clădit încă două odăi și că maică-sa intră într-una din ele.

— Ale cui sunt casele astea? întrebă pe maică-sa.

— Ale lui. Le-a cumpărat Mihai pe preț de nimic. Ce-i drept

am mai rămas datori, dar are să plătească în vara viitoare.

Uluită de atîta propășire, Casandra prinsese rădăcini pe loc. Ar mai fi vrut să întrebe, să afle cît cîștiga zidarul. Baniî luați de pe casa cu plop, atîția cît rămăsese, întraseră și ei, de sigur, în plata casei și a clădirii proaspete în care sta Dudău cu nevastă-sa. La urma urmei, ce drept avea ea asupra lor? Fie-care caută să-i fie cît mai bine.

Casandra își aduse aminte că plecase spre maică-sa cu gînd s'oa, și împreună să se ducă la nașe.

— Mamă, hai pînă la nașea... Eu și pentru asta am venit. Singură nu mă pot duce. Prea n'am dat de multă vreme pe acolo, și-mi vine greu, mi-e rușine. Cu dumneata are și ce vorbi.

— Merg; de ce să nu merg? răspuse Maria, după o clipă de gîndire. Peste un ceas trebuie să fiu aici, nu stăm mult.

Nu mai avea vreme de pierdut. Era gospodină mare, maică-sa.

Mergînd alături de maică-sa, Casandra se simțea tot mai pătrunsă de o nedumerire. I se părea că mai trăise odată aceiași zi. Ridică ochii spre cer, era acelaș ca de miide ori. Pămîntul aproape înghețat, nu-i spunea nimic. Și mîntea ei vîslea cu putere în trecut, dar se străduia zadarnic. Intîmplările din ziua aceia n'o purta pe urma alteia la fel trăită. Iar toată silința asta neroadă o obosea, o supăra, dar n'o părăsea. Casă-și răsnească spre ori și ce altceva gîndul, privea cum i se părea și ei că n'a mai privit vreodată la case, la trecători, la ramurile golașe, la ușoarele pînze de praf ridicate din cînd în cînd de vînt. Și era tristă și simțea că i-ar prii să plîngă, să plîngă mult,

fără pricină. Și se vedea în închipuire plîngînd într'o grădină goală, în Cișmigiu de sigur, pe un maldăr de frunze uscate, un maldăr pe care dracu știe cînd îl văzuse.

Maria Casimcea, în curînd Maria Dudău, călca sănătos, spunea cîte ceva, și amîndouă femeile înaintau către casa Tudorei Oprișan.

Nelămurita stare sufletească în care înota Casandra, se limpezi puțin, cînd femeile ajunseră în strada casei către care se îndrumau.

— Mi-era dor de locurile astea, murmură tînăra femeie.

Pasul i se mai întări, clipi din ochi, copilăria i se perindă în cîteva icoane pe dinainte.

Mai totdeauna i se părea că e fetiță. Mirată, uluită, își număra marile întîmplări din viață, dintre care numai viața trăită cu comisarul, lăsase o mai adîncă întipărire. Dragostea, plăcerea al căror părtaș fusese, care arseseră în sufletul și în carnea ei, erau rînd pe rînd astăzi o taină ciudată, o vitejie, o comoară pierdută. La el, la comisar, nu se mai gîndea cu drag, de multă vreme. Dar se mira, neîncrezătoare, de îndrăzneala ei trecută și de ceea ce simțise.

Casa nașei i se păru strîmbă, cu acoperișul plecat, pitică și caraghioasă. Ea locuia într'o casă mai de seamă. Maică-sa de asemenea.

— Nu-i acasă! rosti tare, cu mîna pe cîntața ușii, Maria.

— O fi prin vecini, spuse Casandra, urcîndu-se și ea pe vechea prispă.

— Dar asta ce să mai fie? pe-cețile astea roșii?

— A murit jupăneasa Tudora! vorbi cineva dela spatele lor. De

o săptămînă e la groapă Dumnezeu s'o erte!

Spăimîntate, cele două femei se priviră. Tudora Oprișan murise, casa ei fusese secestrată de tribunal.

— Vă cunosc pe dumnevoastră! veneați des mai de demult. Eu sunt chiriaș vechiu. Vă credeam neamuri... A venit un nepot al dînșii, moștenitorul casei.

Era ciubotarul, vechiu chiriaș al Tudorei. Femeile îl priviră cu ochii înecați de lacrimi. Nu le venea să plece de pe prispă, căutau în neștire pe ferestre, doar vor zări-o pe răposata.

Cu capul în pămînt, Casandra își tîra pasul către casa lui Neagu. Încă una din legăturile ei cu lumea pierea, o lăsa singurătății. Cu fie-care peire, crezuse că e singură pe lume, și mereu creștea pustiul în juru-i. Mai avea oare pe altcineva de cît pe maică-sa? O clipă se simți alăturată de ea, plînsă fără să-și simtă pieptul apăsător. Dar Maria se grăbea, pentru că închisese poarta și nu lăsase casa lui Dudău în paza nimănui. Putea sosi Mihai acasă...

Cele două femei se despărțiră, încercînd zadarnic să-și vorbească din toată inima.

XXII

«Să-l am în brațele mele! Să mă strivesc cu el! Să fiu așternutul lui, și plăcerea lui! Sunt oare destul de frumoasă pentru el? El e ca un înger de frumos! Și e tînăr!... ofta în patu-i, Margareta, gîndindu-se la Titi Isăcescu. Eu nu sunt destul de tînără! Ei, și parcă nu s'a mai văzut? Coloneleasa ceea n'avea un

amant numai de douăzeci de ani? Și ea era hidă... Avea simțire, pe semne!... O tinăra de opt-spre-zece ani ce pricepe? Noi, femeile trecute de trei-zeci, prețuim dragostea! Ce știam cînd eram tinăra? Simțeam? N'aveam ca acum simțurile desvoltate! Titi, Titi!

Și femeia își morfolea batista în gură, ca să nu strige. Se pîr-pălea pe saltea, pînă noaptea tîrziu. Une ori, auzindu-și fiul ho-răind, fiind deci sigură că doarme în odaia lui, aprindea lampa și se privea în oglindă, numai în cămașe, își desvelea pieptul ca să vadă dacă e atîțitoare. Își parfuma juponul, cămășile, părul, pentru el, pentru ziua fericită ce și-o făgăduia.

Într-o seară Titi îi strînsese mîna, cu un anume înțeles, privind-o în fundul ochilor. Mai apoi ea căutase să rămîna singură cu el, dar fusese peste puțină. Surorile ei îl învăluiau din toate părțile, nebanuitoare, dar pline de dragoste pentru viitorul cumnat.

În sfîrșit, el îi strecură un bilet.

Diseară la ora nouă vino la mine. Lampa va fi stinsă. Te iubesc.

Titi

Cînd seara, la cină, Margareta, veselă că trăește, a încercat să mănînce, i-a fost peste puțină. Bucatele nu aveau nici un gust. Bea în neștire apă, ca și cum potolea un foc lăuntric. Alecu mîncă în neliniște și își privea mama ca în totdeauna. Liceanul plecă îndată după masă. Margareta, rămasă singură, se repezi la cutia mesei, scoase o oglindă și se așeză în fața oglinzii mari din perete. Își găsea ceafa încă tinăra. Își privi de aproape, ajutîndu-se cu lumînarea, căci nu se vedea

bine, fiecare cută din jurul ochilor. Apoi își aduse aminte că la el va fi întuneric. Chibzui că toată noaptea el nu va aprinde lampa, pentru ca să nu afle proprietăreasa, de care îl despărțea numai ușa și poate și o fereastră, ca la surorile ei.

Nu putu să stea locului prin casă. Acum se privea în oglindă, acum citea a suta oară biletul, acum își înțepenea spatele, picioarele devenite nervoase, și se simțea puternică și tinăra.

Cum să se poarte cu el? se întreba ea. Să ridice stăvilarul patimii care clocotea în ea? Să arate cît de mare și neașteptată îi era fericirea? Sau să se arate numai aproape cucerită, dar repede cu puțință de pierdut, dacă el nu va fi cuminte și iubitor? Cuminte? Ce însemnează cuminte în dragoste? Ea era o făptură adevărată, nu putea să ascundă și să falsifice! Avea să-l ucidă în brațele ei! Să-i dovedească frumosului că nu e bătrînă, că o femeie la vîrsta ei prețuește și arde de iubire nebună. Iar dacă el n'o iubește încă, e numai curios, are numai un capriciu, să-l cuce-rească ea, cu flacăra simțurilor ei.

În casă nu mai avea răbdare să stea, deși afară era frig ca de Noembrie. Din curte, de lîngă poartă, printre zăbrele, se zărea fereastra odăii lui. La orele nouă, Margareta se strecură pe trotuarul din partea casei ei pînă mai departe de ușa odăii lui. Văzuse întuneric în odaia lui Titi.

Își îmbrobodise tot capul, casă n'o cunoască cineva, întîmplător, și căută să păsească altfel decît ca de obicei, tot ca să nu fie recunoscută. Simțîndu-și rece ca de gheață tot trupul, dar tot hotărîtă, apăsă clanța, ușa se deschise,

și un braț întins pînă la subțioara ei o făcu să uite pentru totdeauna cum a pătruns în odaia iubitului.

Către ziua eși din odaia fericii, după ce înțelese că nu e nimeni pe toată strada. Se furișe pînă în ograda casei ei. Privicerul, neîndurîndu-se să se culce, să ucidă parcă ziua aceia și, romantică, vorbi cu glas mare:

— Mai încărcat de cît tine de pietre prețioase, de lumi fericite, e sufletul meu!

Fantasmagoria romanelor citite îi aburea mintea ca și simțurile ei îmbătate.

În fie-care zi, la nouă, la zece ceasuri seara, după ce se vedeau la piscărese, după ce Titi cina cu viitoarea lui mireasă, Margareta venea la el, în întuneric și caldură. Titi aducea în jurnal, cînd pleca de la bătrînele fete, opt, zece bucăți de lemne, ca să-și încălzească odaia.

De ce vor spune surorile ei, de ce va spune lumea, îi păsea mai puțin Margaretei, ca de unele ofaturi ale lui Titi. Desăvîrșita ei mulțumire se înora ca de o remușcare, gîndindu-se că se încălzește la focul procurat prin surorile ei, deși ea pricepuse din primele zile multe lui nevoi.

— Dragă, nu mai lua lemne de la ele! Am să-ți las pentru două sute de kilograme.

Isăcescu se făcea că nici nu știe pe care colț de masă va găsi a doua zi două piese de cîte cinci lei.

Să mănînce cu el, să se plimbe cu el, să doarmă lipită de el, omul iubit cu desnădejde și cu adorație, erau atîtea dorinți ale Margaretei.

Începuseră să se plimbe amîndoi, de cum se însera bine. Cînau în birturi depărtate, necunoscut, dar în mijlocul Capitalei,

apoi, sătui, se plimbau cu trăsura la șosea.

Piscăresele nu mai erau fericite ca odinioară. Titi nu venea regulat nici la prînzuri, iar seara lipsea des.

— Nu știu ce are, se plîngea Ana, tocmai Margaretei. A început să ne ocolească. De ce nu-l înviți și tu odată la tine la masă? Să-l apropiem mai mult.

Margareta, dacă ar fi putut, l'ar fi purtat în inimă.

— Am să-l rog să mediteze pe Alecu. Ce ziceți? Ideia li se părea bună tuturor. Logodnica lăcrăma de recunoștință.

Chiria, ghetete, hainele care nu mai erau de purtat, albiturile lui Titi, trebuia să le plătească Margareta. El nu avea nici bani de țigări. Ea era fericită să dea, fericită să-l știe închis în odaia lui, așteptînd-o, cum îi spunea el.

— Să nu te duci nicăeri! Te rog! Mi-e frică să te știu pe stradă, privit, poftit de altă femeie! Să fii numai al meu! De Ana nu sunt geloasă, știu, pricep că un om ca tine nu poate s'o iubească!

Îi plăcea și nu se sfia să rîdă de surorile ei, care crezuseră să-l facă pe Titi ginerile casei lor. Stîrpiciumea Anei, serbezenea Ecaterinei, mustățile Vetei și însăși tembelismul Sandei, erau prilejuri de glume și de batjocură pentru Margareta, da în inima ei de soră sîngera. Dar voia cu orice preț să-și păstreze amantul. Titi rîdea ca gîdilatul la tălpi, de nevinovata lui șarlatanie, orbirea Răteștilor, cum spunea el, cînd i se părea că trebuie să se apere.

Eugenia Marcovici auzise și pricepuse sgomotul din odaia chirișului ei, deși nu trecuse prin paradisul patimii nici odată. Sunt multe, foarte multe femei, deși le

bîrfim pe toate, care nu cunosc nici plăcerea unei sărutări de iubire. Unele sunt căsătorite, au copii, dar nu cunosc amorul de cît ca pe o plăcere de rînd, alături de foame, dar mult mai neînsemnată și plină de urmări rele sau de greutate.

Ce-i păsea Eugenei de petrecerile lui Titi Isăcescu. Chiria îi era plătită la vreme, ca la început. Nu putea dormi uneori auzind suspinele, frămîntarea surdă, scrișnetelete ciudate de alături. Sufletul i se neliuștea, dar bătrînă fiind, supărată pe ceea ce i se părea ei nebunie, se întorcea pe altă parte, încapătîndu-se să doarmă. Odată, ca fără pricină, și-a perindat viața ei întreagă: de muncă oarbă, de ascultare și de agoniseală, și asemănînd-o cu lăcomia de a trăi adînc a căpitănesei, a necunoscutei cu care petrecea Titi și a altor femei cunoscute ei, a văzut-o stearpă, ciudată; dar a căzut iarăși în viața-i obișnuită, de muncă, din zori pînă seara, în totdeauna.

Căpităneasa bănuia. Ea întrebă pe duduca Sofia, vorbi Casandrei și, în sfîrșit, văzu perechea tainică. Proprietărea sa fu înștiințată. Cumetrele se adunau la olaltă și descoseau care mai de care plapoma îndrăgostiților.

Ivanca află și ea, cu un chiot de izbîndă. Tot ea avea să se mărite mai degrabă decît stăpînele ei. Ca să-și răzbune, ea le asvîrli în obraz, din senin, descoperirea. Bătrînele fete, cele trei mai mici, tăbăriră asupra ei cu înverșunare, gata s'o ucidă. Răpusă, ca ne altă dată, servitoarea țipa, urla ca un coș de uzină. Duduca Sofia, Casandra și Neagu săriră s'o scape. Abia scăpată din minile stăpînelor, Ivanca, plîngînd, tînguindu-se, începu să rîdă

smintit și le mai urlă odată în cuvinte urite, trîda rea lui Isăcescu.

Bătrînele fete înțeleseră că se putea ca sora lor, Margareta, institutoare, mai frumoasă de cît ele, să fie amantă a lui Titi. Lucruri neluate în seamă pînă atunci se strînseseră la olaltă, se înbucară, ca să alcătuiască bănuiala. Isăcescu prinzea des vizavi, sub pretext că dă lecții lui Alecu. Privirea Margaretci, cînd se afla și ea și el la ele, se aprindea cîte odată și se închida ca într'un tăciune. Acum pisicăreșele înțelegeau privirea aceasta, mirîndu-se că li se tălmăcește atît de tîrziu. Uneori sora lor rîdea fără noimă; batjocoritor, de sigur, în pofida nefericitelor surori, muce-nice uscate în neștierea vieții adevărate.

Cînd veni Isăcescu, fetele, înghețate, nu cutezară să vorbească. S'ar fi convenit să întrebe, să-i ceară socoteală, să fie furioase. El intrase în casă ca totdeauna, mîngăiasă cu privirea lui catifelată mobila veche și urîță din juru-i, ca și pe cele trei surori desnădăjduite. Tot nu li se părea urît, tot îi mai urmăreau mișcarea buzelor rumene, sărutate cu lăcomie de sora lor, și o speranță le îndușoșă. Venind mereu la noi, își spînea fiecare în felul ei, primit cu dragoste, cu mai multă dragoste decît pînă acuma, se va despărți de Margareta, cu care poate nu-i adevărat că se iubește. Ce bine am fi făcut să-l fi mutat la noi în casă! regretau ele. Poate că mai era vreme...

Dar nici gîndul acesta dulce nu le putea înlătura întepeneala cadaverică din suflete. Il primeau, nu-l întrebau, nu-l dojeneau, dar gurile le erau încheștate. Cîte una

se strecurară către bucătărie. Ră-mase numai Ana, suferindă, cu genunchii tremurînd, sub greutatea trupului ei de avorton. Tî-năra fată își și-ți plînsul înainte de a o înăbuși, se rezemă de un scaun cu batista la ochi. Cu fruntea ridicată, mîndru, scuturîndu-și coama de leu, Isăcescu aștepta furtuna. Glasul lui melodios abia îl auzea printre suspine fata amăgită.

— Nu pricep nimic. Văd că toți fug de mine, spuse el. Domnișoara Sanda e de sigur dincolo singură... Ce ai? de ce plîngi?

Dar fata nu putea, sau nu voia să vorbească. Scîrbit de lepădătura aceia femeiască, șoldie, scă-lîmbă și plîngăcioasă, Isăcescu se gîndi să plece pe dată.

— Nu mă înțelegi puiele! Te las să plîngi, dar sper că mîine ne vom explica mai bine. La vedere!

Și, cu un salt mlădios pînă la ușe, pieri. Aceasta a fost ultima lui vizită la pisicărese.

În zilele următoare, Ana, Ecaterina, Veta, înjunghiate de durere, nu se pricepeau să facă altceva, decît să pîndească pe fereastra de către drum pe sora lor Margareta. Instituția, se înțelege că nici ea nu le mai călca în casă. De cum se înopta, surorile o bănuiau o zăreau, de multe ori, trecînd strada și strecurîndu-se în odaia lui Titi.

Casandra, soacra ei, Neagu, știau cele întîmplate, ca și căpităneasa, ca și Eugenia Marcovici. Nu-l mai zăreau pe Titi trecînd seara și la prînzuri la pisicărese. Tutoarea li se părea că e drept așa, că frumosul student nu avea ce căuta în murdara casă. Se simțeau răzbunate. Suferiseră toată vremea în care serafimul se răs-

fășase între patru fete. Nu-i ertau nici de dragostea cu Margareta, dar nu-l învinovăteau pe el, ci pe institutoare. Ea îl ademene-nise, femeie bătrînă și vițioasă. Era orb, bietul băiat, de se lăsa cules cînd de una cînd de alta din surori. O urau pe Margareta Rătescu, și rîdeau pe socoteala pisicăreselor.

— Pentru că toată lumea știe... nu vrei tu să te muți la mine? întrebă Margareta într-o bună zi.

— Ba da! răspunse foarte firesc Isăcescu.

— De ce n'am face economii? N'am mai plăti chiria de aici. Ai sta într'o odaie mai caldă, mai mobilată, ai avea pianul lîngă tine! Te-ai avea lîngă mine!

Isăcescu se mută vizavi, la doamna Margareta Rătescu, foarte simplu, ca să-i mediteze copilul. Patul Margaretei, mare, pentru două persoane, fu mutat în salon, iar pe dormeaza mutată în sală, avea să doarmă stăpîna casei. Alecu avea să treacă de acuma prin bucătărie, ca să n-o deranjeze pe maică-sa.

Vacanța Crăciunului a trecut prea iute pentru Margareta. Dacă Titi cînta, tăcea sau vorbea, ei nu-i păsa, tot fericită era.

— Să nu te văd îmbrăcat ca de plecare! te rog! se ruga ea, îngenunchia înaintea lui și pune-a brațele și bărbia pe genunchii lui. Nu i se potriveau toate copilăriile și grațiile. Titi o privea prin fumul țigării, cu sufletul plictisit.

— Ce-o fi vrînd matroana asta? Nu se mai potolește? se întreb-a el, zîmbindu-i sau prefăcîndu-se că visează.

Jalnică se lăsa noaptea peste drum, în fereastra pisicăreselor. Li se păreau și lor că dansează casa Margaretei, pe cînd la ei e

înmormîntare. Cîntecul se mutase vizavi, Pianul cu coadă tăcea mort, praful începea să-l încenușeze.

XXIII

Uscate, trotorele de pe calea Victoriei străluceau de curățenie. Zile luminoase de primăvară se rătăciseră prin luna lui Ianuarie, ca să mîngîie pe cei săraci și să înveselească lumea bogată. Casa de depuneri, poșta, hotel de France, păreau uriașe sub cerul înseninat pe neașteptate. Femeile frumoase păreau și mai cuceritoare. Eleganța strălucea, dar se perdea iute în furnicarul de lume grăbită să urce treptele poștei și ale Casei de economie, sau să alerge pe la multele birouri, magazine, cu afaceri de tot soiul.

Eugenia Marcovici cobora din Casa de depuneri, unde agonisea din lefșoara ce i-o da regulat Eduard și din închirierea odăii din față. Era tristă, perduse chirișul, pe Titi Isăcescu, și se grăbea să închidă banii, ca nu cumva să-i cheltuiască.

Gîndindu-se cu încăpăținare la banii depuși; la fostul și viitorul chiriaș, abea nădăjduit, fu luată de șiragul necurmat de pe calea Victoriei și dusă către teatru, către palatul regal.

Intr'un timp privea cu multă luare aminte casele uriașe; în jurul ochilor ei ștersi pielea se încrețise; femeia călca în neștire, găsea că strada e foarte strîmbă, că lumea nu e destul de zorită și că e prea bine îmbrăcată. Se minuna proprietăreasa de unde pot avea atîția oameni avere, cine îmbracă bogat pe atâtea femei i

se perdea privirea după cîte un automobil. Il blestema în șoaptă, nemulțumită de lăfăirea celor bogați.

O larmă plăcută venea pînă la urechile ei. Sgomotul se desluși bine, de grabă, și Eugenia Marcovici înceteni pasul. Aștepta s'o ajungă muzica, să vadă soldații în sir, cum nu mai văzuse de demult. Dar tot nu-și dădea seama că rătăcise drumul.

Muzica se apropia. Fără să vrea, bătrîna femeie se încordă, ținu capul sus și făcu pasul mai mare, ca să meargă după tactul muzicii. Cîțiva înși scoaseră pălăriile în fața drapelului.

— Bravo! foarte frumos! a probă ea.

Cînd văzu că muzica dispare în curtea palatului regal, numai atunci înțelese că și-a pierdut drumul. Cunoștea calea Victoriei, se întoarse iarăși pe ea ca să treacă prin Lipscani.

La întoarcere, pînă să iasă în străzi mai mărginașe, se simți îmbulzită de forfoteala lumii, îi păru cumplit de rău că s'a rătăcit. Străină, stingherită de a se simți cea mai săracă faptură din cîte treceau pe lîngă ea, își arcui spatele, silindu-se, ca o furnică fără spor, să vină la casa ei.

Între orașenii de la marginele Bucureștilor și cei din centru e tot atîta străinătate, sfială și dușmănie, ca între locuitorii satelor cu ai orașelor.

De la poarta casei ei auzi pe Neagu Mihăescu, și el sosît atunci, jucîndu-se cu Ticu, cîinele lui...

— Nu-l dă tata pe el, nici pe un milion! striga funcționarul.

Vocea lui Mihăescu părea greoaie, hodorogită. Deși omul era trușez, a-i fi putut spune voinic, părea copt. Era galben și gras.

Ticu pusese etichete pe genunchii lui, dădea din cap, se gudura, iar Neagu îl mîngîia pe grumaz. Și cîine și om suflau greu. Ticu se svîrlise, sărise ca de obicei în dreapta și în stînga în jurul stăpînului, dar Mihăescu nu făcuse altă decît să-l privească. Maică-sa, duduca Sofia, era în prag, Casandra lingă sobă, în bucătărie. Era vremea mesei.

— Am un junghi mamă! se plînsese Neagu.

— Poate că te-a luat vre-un vînt, pentru că ai umblat deschis la palton...

— Dar nu vezi ce vreme e? zise el.

La ceasul acela se simțeau razele soarelui căldute, desmerdătoare. Toți chiriașii lui Eduard își făceau de lucru prin ograda cea mare. Pînă și îndureratele pisicărele, uitînd că le era rușine să stea față în față cu vecinii, eșeau pe clipită sub cer. Căpitanesea cînta răgușit, iar Casandra aștepta să dea mai repede la masă, ca să stea sub razele de soare.

Pe la ceasurile patru, o pereche de oameni tineri, mărunți amîndoi, ciocănea la fereastra de către stradă a Eugeniei. Voia să închirieze camera.

«Mai bine la doi oameni căsătoriți, cum mi se par ăștia, de cît să-mi care toate femeile în odaie...» cugetă Eugenia.

Se învoiră din preț și noii chiriași, peste o jumătate de oră, erau stăpîni ai camerei în care Margareta intrase cu atîta dor și patimă nesecată.

XXIV

Odihnă, liniștea în care-și vătuia viața Neagu Mihăescu, fereala lui de orice frămîntare și

silință, sila de tot ce ustură, stîrnește, arde și nimicește, aveau pe semne o pricină adîncă.

Fusese îndrăgostit, și fără piedică putuse să alăture inimii lui pe femeia ce o plăcuse. Ea, Casandra, trecea pe dinaintea-i ca o ființă străină, ca o slugă, uneori îngrijorată, iar el, bărbatul ei, nu se simțise nici odată îmboldit să o întrebe unde-i e gîndul și inima.

După două luni de la venirea Casandrei în casa lui, nefind în stare să aprindă simțurile femeii, sau să-i deștepte și să-i țină trează conștiința, măcar că e iubită, Neagu se obișnuise cu încă o faptură femeiască în casă, și atîta.

Fără nici un sdruncin, fără nici o trudă, funcționarul de la domeniul era vecinic în așteptarea mesiei. Cînd venea de la slujbă perdea cîteva minute cu Tică în curticița apartamentului lui, parcă anume ca să nu aștepte în casă punerea farfuriilor. Jocul cu cîinele îl obosea tot mai mult și întreba cu răsuflarea perdută.

— E gata?

De la o vreme nu mai ajungeau două kilograme de carne pe zi. Un spor de leafă venise tocmai la timp ca să înlesnească cumpărarea a cîte trei kilograme.

Duduca Sofia se bucura la fiecare înghițitură a feciorului ei.

— Cum gătesc eu... se lăuda ea vecinelor, să veniți să-l vedeți la masă pe Neagu! Nu-i ajung cîte două farfurii de fiecare fel de bucate, și în fiecare zi gătesc cîte patru feluri!

Cu cît mîncă mai mult, Neagu Mihăescu se îngrășa, ce-i drept spre bucuria mamei, dar fața lui rămînea tot cenușie, iar cu vremea îngrășîndu-se întinzîndu-se mereu, părea umflată cu țeava.

De ce e așa de galben și gras?

o întrebare despre Mihăescu, Maria Casimcea pe fie-sa.

Casandra dase din umeri neștiutoare, pentru că ochii ei treceau peste bărbatu-său, goi de grije pentru el. Toată străduința femeilor din casa lui Neagu era zilnic îndreptată pentru gospodărie, pentru bucătărie. Duduca Sofia, ca un căpitan de corabie, sta vecinic la cîrmă, cu lingura în brîu, înaintea tingirilor pline.

Cînd într-o zi la masă, între două feluri de bucate, cu gura plină și cu un dumicat de pîine bine tăvălit în sos și înfipt în furculiță, gata să fie aruncat în gură, Neagu Mihăescu spuse că nu prea se simte bine, că nu știe ce are: nevastă-sa și chiar maică-sa îl priviră zîmbind.

— Cînd ți-o pieri pofta de mîncare, maică, atunci să te plîngi! rosti duduca Sofia. Slavă Domnului, bucatele mele!.. cum gătesc eu! să vie și regele la masa noastră.

Nesațiul lui Neagu creștea neconținut. Ca și cum s'ar fi făcut goluri în el peste noapte, așa se scula de flămînd dimineața, de la com. Cafeaua cu lapte, într-o cană de-o jumătate de oca, nu-i mai ajungea. Mîncă unt pe pîine, felie peste felie. La prînz, vîzîndu-l cum înghite bucăți mari, fără să le amestece, cu silință, stăruitor, ai fi zis că are să reușească în sfîrșit să astupe golurile din voluminosul lui stomac. Cînd se oprea, era ostent, asudat, și i se părea lungă și calea din bucătărie pînă alături, la pat. Cu pîntecele în sus, adormea și trebuiau să-l sgîlție ca să se deștepte și să plece la slujbă.

Dar strașnica lui poftă de mîncare privi într-o zi cu scîrba să-

tulului, în castronul plin pînă în vîrf cu ciorbă de burtă.

— Nu-mi e bine! zise el, și se ridică de la masă, galben, spăimîntat.

Femeile, galbene ca și el, de îngrijorare părăsiră prînzul. Neagu se întinse în pat și făcu semne cu mîna să-l lase singur. Atîta plăcere avea și el: mîncarea. Dacă nici să mănînce nu mai putea, era bun să moară, și deci nu mai voia să știe de dragostea nimănuia. Ii era silă și de nevastă și de mamă, ca și de bucate.

Duduca Sofia, pentru întîia oară luă de mînă pe noră-sa, o duse în bucătărie și-i spuse:

— Ce zici de asta! S'a bolnăvit om teafăr din nimic! Mîncă mai abitor ca noi! cît șapte mîncă! Nu-l supăra; stai aici! Dacă ți-e foame, mănîncă. Eu mă duc să-l întreb ce are...

Și duduca Sofia, închizînd ușa în urma ei, trecu în odaia bolnavului.

Casandra pricepu încă odată, pentru a suta oară, că tot străină a rămas în casa lui Neagu Mihăescu.

Din odaia bolnavului se auzeau șoapte. Soarele intra prin fereastră bucătăriei vesel, și razele de aur căutau parcă să ajungă pînă la castronul rece, părăsit în mijlocul mesei.

XXV

Un clinchet de zurgălăi se tot apropia și se opri hotărît, mairăsunînd odată, mai tare, în fața casei Eugenei Marcovici. Doi tineri, ca de cîte două-zeci și patru de ani, cu gulerele paltoanelor pînă peste bordurile pălăriilor,

trase adînc pînă la urechi, se coborîră din sanie și intrară, ca la ei acasă, la căpităneasă.

Era în luna lui Noembrie. După o ploae rece de două zile, începuse să ningă și crivățul să bată puternic ca la Bobotează. Apoi vremea se mai potolise, dar ninsoarea nu mai contenea, cădea mereu, mare, cu spor, ca să îmbrace cu țol alb cîmpiile ude și străzile Bucureștilor, jalnice de atîta ploae. În locul noroiului negru, pretutindenii omătul alb strălucea și înviora ca florile pomilor primăvara.

Sgomot, veselie, sărutări în casa Frosei Roșcu. Tinerii nu voiau să primească nici cafea, nici dulceață, erau grăbiți să plece, și-i dădeau ghes căpitănescei să se îmbrace cît mai repede. Sania îi aștepta afară, iar vremea era prielnică unui chef de pomină, la Herăstrău.

Coana Frosa trecu în odaia ei de culcare, musafirii rămaseră în salon. Peste un sfert de ceas glasurile iar se înălțară sgomotoase, ușa apartamentului Frosei se deschise și cei doi tineri eșiră împreună cu căpităneasa, purtînd-o de subțiori pînă la sanie.

O pocnitură de bici surugiască, și caii o porniră voinicește pe pîrtia făcută în omătul străzii. Cîteva capete curioase eșiră pe uși, înfruntînd gerul, și pieriră de grabă.

Mulțumită ca în bae se simțea căpităneasa, strivită cum era între cei doi tineri, ale căror trupuri și picioare le simțea calde, sub pătura în care cîțeșii trei se înveliseră, pe cînd capul și-l simțea bătut de vînt, ca de un dușrece.

Sania fugea de-alungul străzilor albe, cotea mereu, luase tot orașul de-acurmezișul. Prin calea

Victoriei șinele sâniei se hîrșiau, pentru că lucrători de ai Primăriei ridicau zăpada rînduri, rînduri, lăsînd în multe locuri piatra drumului bine ca ghiața. Pe șoseaua Kiseleff, caii mergeau la trap. Vîntul se potolise cu desăvîrșire, ninsoarea contenise. Pomii, ca niște buchete imense păreau că salută întîmpinîndu-i, purtați de o mîină nevăzută. Străluciri viorii pluteau pe întinderea de omăt, ca niște flacări tainice. Arborii, tot mai mulți, tot mai strînși la olaltă, cu ramurile grele de puful alb al norilor, păreau scunzi.

Cei trei călători erau tare veseli, plimbarea cu sania le plăcea de-o potrivă, n'ar mai fi voit să se sfîrșească. Nu se opriră nici la Flora, nici la vre-o altă lăptărie de pe frumoasa șosea.

— Du-ne la Herăstrău! la Herăstrău birjar! răsunau glasurile tinere, și sania prindea aripi, și caii parcă înțelegeau.

Cerul era acoperit cu o pînză de nori cenușie, ruptă pe ici pe colo și cîrpită cu senin. Soarele, fără raze, ca după un zăbranic, mic cît luna, un talger de aur stins te mirai că tot el luminează nemărginirea.

Birjarul, vesel ca și mușterii, întorcea din cînd în cînd capul și arunca și el cîte o vorbă. Cînd sania era la țară, cei doi tineri începură să cînte, nestîinjeniți, cîntece de șantan. Incepuseră însă cu toți, călătorii, să simtă gerul stăruitor și, cînd ajunseră la cîrciuma dorită, săriră sprinteni din sanie, veseli că o găsesc.

— Frumoasă plimbare, băeți zise căpităneasa scuturîndu-se, ca să se desmortească.

— Splendidă! spuseră într'un glas cei doi tovarăși.

- Birjar, întră și tu în cârciumă și bea o țuică fierbinte în sănătatea noastră!

— Mulțumesc cucoane! zise birjarul, și nu așteptă mai mult, sări de pe capră, își trase caiide urechi și întră după cei trei inși.

Flăcăii își șterseră bine mustățile mici, cucoana își orîndui cu mîna oleacă părul la ceafă și toți se îndreptară către o cămarue, a cărei ușe o închiseră pe urmalor, ca să nu fie de nimeni supărați,

În odaie era frig. În zece minute însă, un focu vîlvătae sbucnea în soba de tinichea a cămăruții scunde.

Pînă să se facă mai cald, mușterii băură cu ceștile dintr'o oală de pămînt o jumătate de kilogram de țuică fiartă. Pe semne că mai chefuia cineva pe aproape, în încăperile crîșmii.

În odaie nu se afla nimic altceva decît masa, cu patru scaune în juru-i, o canapea hodorogită și sobițe minunată, care părea că se silește să încălzească văzduhul, că se opintește pe brînci în cele patru picioare ale ei. Pe pereți, în rame de demult poleite și punctate mărunț și des de muște, două principese muntenegrene sau sîrbești, printr'o minune de echilibristică abia își țineau ciudatele comănace pe creștete.

De și nu era mai mult de cît patru ceasuri după amiază, toți aveau poftă de mîncare, ca după o trudă uriașă. Căpităneasa își scosese boua-ul de la gît, după ce aruncase paltonul pe al patrulea scaun. Ea își pusese în degete toate inelele și pe după gît avea lanțul de aur pe care i-l dăruise răposatul căpitan Roșcude nuntă împreună cu ceasornicul cu două capace.

Tovărășia, plimbarea pe gerla

atîta depărtare, țuica fiartă, toate fuseseră bune pentru că ațîțaseră pofta de mîncare. Ospățul apropiie inimile, și-i mulțumește pe fie-care în parte. Cu un banchet se începe sau se încheie toate marile întreprinderi; la un ospăț vin bucuroși și miniștri și sacagii, și copil și tînăr și bătrîn. Pentru o mai bună mîncare se dușmănesc toate clasele sociale și însăși națiunile cele mai civilizate.

Pofta mîncării n'o prea pierde omul, și e singura care nu ne trădează cu vîrsta, și singura pe care dacă am pierdut-o o simțim mai adînc și mai des. Obișnuit o avem cu toții de trei ori pe zi! Poți mîncă singur, cu un cunoscut, la un birt cu o sută de necunoscuți, dacă ai venit la masă la timp potrivit și mîncarea a fost bună, îți potolești foamea. Iar săturarea ta nu te încarcă cu nici o îndatorire, către nimeni.

O cutie de sardele goli de la început o sticlă de vin și un sifon mic. Ochiuri gătitе țărănește, oarbe, mămăliguță cu brînză în unt, carne de porc afumată și apoi salam de sîbiu și șvaițer, se înșirară pe masa înfometaților. Vinul nu se mai bea cu sifon. În paharul căpitănesei, unul din cei doi tineri, cel mai îndemnatic, turna coniac, dintr'o sticlă turtită pe care o ascundea repede în buzunar.

Rînd pe rînd cei doi crai pieureau. Cel care rămînea singur cu Frosa închidea ușa cu cheia. Se făcuse prea cald în odăiță, mai cu seamă pentru femeie, care se desbrăcase pînă aproape și de albituri.

În cele din urmă unul din flăcăi eși să facă socoteala cu cârciumarul. Cînd se întoarse, se făcu supărat:

— Știi de câți lei am mâncat și-am băut noi? De opt-zeci de lei! Pungașul de cârciumar ne-a încărcat cum a vrut. Câți bani ai Froso la tine?

Froso Roșcu avea șai-zeci de lei la ea. Îi dădu pe toți, în neștiere, cu ochii scăldați într'o mulțumire care trecuse peste așteptările și nevoile ei. Se cumpănea greu pe picioare, nu mai putea vorbi, o dureau ca prin vis șelele și, în fericirea ei nu mai dorea nimic.

Noaptea, pe la ceasurile zece, un gardist băgă de seamă că o cucoană sta cam de multă vreme pe o bancă. Trecu pe lângă ea și văzu că doarme. Cu capul răsturnat pe speteaza revărsată a unei bănci, Froso Roșcu adormise. Fusesse coborîtă din sanie, lăsată acolo ca un pachet stînjenitor, și părăsită.

— Cucoană! cucoană! Hei cucoană, aici ți-ai găsit să dormi? striga sergentul de oraș vesel de întîmplare.

Răsuflarea femeii spunea limpede că băutura o trîntise la somn.

După cîteva sgîlțituri, căpităneasa se deșteptă. Privi încruntată în juru-i, în marea lumină a lămpilor electrice de pe soseaua Kiseleff, la zăbranicul de ramuri de de-asupra capului ei și lăsă bărbia în piept, gata să ațipească.

— Unde stai, cucoană? Unde ți-e casa? întreba de zor gardistul.

Nu fu chip să mai adoarmă. Scutură capul plumbuit, încetăț, și încercă să se scoale. Sergentul o ajută de subțiori, și atunci, o urmă de judecată o ridică țeapă în picioare.

— Da ăia unde sunt? întrebă ea.

— Care ăia? întrebă gardistul, umflat de rîs.

Ea nu răspunse, începuse să priceapă, începuse să-și aducă aminte. O trăsură trecea goală. Gardistul o opri și femeia beată se urcă în ea, pe cînd sergentul da drumul rîsului stăvilit pînă atunci.

Trăsura tăia văzduhul rece cu putere. Fumul beției începu să se risipească. Cucoana căpităneasă, plină de amintirea petrecerii, văzu cu spaimă că toate cele patru inele de pe degetele ei îi lipseau. Se căută pe piept, îi lipsea de asemenea și lanțul de aur cu ceasornic cu tot.

Hotărît lucru, nu avea noroc cu tinerii!

XXVI

Pisicărele se mutaseră de la Sf. Gheorghe din casa Eugeniei Marcovici. Proprietăreasa se bucurase că a scăpat de singurii chiriași murdari, pe care de mult i-ar fi dat afară, dacă ei n'ar fi avut iscusința de a rămîne vecinic datori în preajma Sfinților Gheorghe și Dumitru.

Pereții casei părăsite de cele patru fete, de douăsprezece pisici deprinse cu trîndăvia, de Ivanca nebuna, purta mai ales pe jos urmele a fel de fel de pete, pe care ele nu le răsese cu cuțitul, nici nu le spoise cu var. Sîngele ploșnițelor strivite, urină de pisică și lături. Noul chiriaș a trebuit să-și țină o săptămînă lucrurile în curtică, departe de ușe, ca să stîrpească toate viețile scîrboase, prăsite din lenea fetelor bătrîne.

Nefericitele plecaseră de acolo, blestemînd casa în care nădăj-

duiseră o viață mai bună, mai cu noimă, și se aleseseră cu descurajare și batjocură.

Nici una din ele nu mai eșea prin salon în stradă, pe unde ar fi dat cu ochii de casa surorii lor, sau Doamne ferește! chiar de îngereasca figură a lui Titi Isăcescu.

Ca un cîntăreț care și-ar mărturisii strunelor toată ascunsă viață din inima lui, bătrînele fete, mîngăiau blănille dulci ale pisicilor, seara, pînă la ceasul somnului. O tăcere de pivniță le înconjura. Numai torsul motanilor desmerdați și pîlpăitul lămpii se auzeau.

Trei dintre bătrînele fete trecură într'o zi printr'o spaimă mare. O găsiseră pe Ana lungită pe podele, în bucătărie, cu fața în sus, cu gura căscată și îmbălată, gemînd, cu mîinile frămîntîndu-și pîntecele. Fata băuse spirt denaturat.

Era într'o zi de sărbătoare. Sanda Rătescu era acasă, dormea, iar Ecaterina ațipise și ea într'un fotoliu. De cînd Isăcescu nu le mai călca în casă, fetele aduseseră toate lucrurile din salon. de care ar fi putut avea nevoie, în odaia de dormit. Salonul, cu blestematul de pian, fusese cu desăvîrșire părăsit.

Cu țipete înăbușite, cele două fete deșteptate din somn, se plecară peste sora lor.

— Dați-mi lapte! Mă arde! M'am otrăvit! țipa Ana și se svîrcolea pe jos, pe podelele năclăite.

După multă spaimă, svîrcolire, zăpăceală și plîns, după ce otrăvita vărsă de mai multe ori și bău laptele cafelii cu lapte al cînei de seară, cu toții înțeleseseră că Ana e scăpată.

Se ținuseră bine să nu chema ajutorul vecinilor. Era și aceasta

o bucurie, în noianul desnădejdiilor lor.

Multe ticăloase vieți omenesti nu se curmă, numai pentru că cred că par altfel de cît sunt în ochii celorlalți oameni. Și merg înainte prin bezna lor, socotind că lumea le crede luminate și le pismuește. În stinsul tăciune al vieții, tocmai omul cel mai desmoștenit și mai sec, simte că bate vîntul pismuirii, și se bucură de licăriri, pe care numai el le vede.

Gîndindu-se la cît de mult a pierdut ea, perzîndu-l pe Titi Isăcescu, viitor avocat, Ana băuse spirt denaturat. Se gîndise și la sora sa, Margareta, socotise că-i va străpunge inima cu moartea ei, și că, plină de remușcări, se va despărți de Isăcescu.

Dar, ca cei mai mulți dintre sinucigași, nu avusese curaj, nu băuse atîta otravă cîtă știa că o va omori. Cel care se ucide, de obicei vrea să rămînă cu o particică de conștiință în viață, ca și cum otrava ar putea să ucidă trei părți din noi, iar una să rămînă limpede, a toate știutoare. Intrădevăr, cine nu e curios să știe ce se va petrece în jurul lui după moartea lui? Și apoi, viața e o bogăție fără seamăn, e singura bogăție de care atîrnă toate celelalte, și fără de care nimic n'are înțeles. Prin ea și pentru ea se privesc toate, se înlănțue și se destramă, strălucesc și se sting.

Mult gol și umbră neagră lăsase Titi Isăcescu în urma lui. În ceasurile plăcute de după cină, pisicăresele, cu gurile încliate, se priveau lung una pe alta și tăceau întunecat. Sanda se îngropa în pat. Ecaterina se așeza la masă, sub lumina lămpii, ca să citească o carte răsцитă sau să lucreze

cu iglița, iar Ana se chină pe un scăunel în fața focului. Rare ori se încumeta vre-una din ele să rupă liniștea, care cădea și mai grea după nici un răspuns, sau după undă, spus la întâmplare.

De odată cu mutarea din casa Eugeniei Marcovici, credeau să se mai înviorze și inima lor. Toate mobilele au fost cărate prin curtică, numai pianul a fost nevoie să-l treacă prin față, prin strada Epurilor. Mutarea lui a fost supravegheată de Ecaterina, care a stat tot timpul cu spatele către casa soră-si, în care poate tocmai atunci cei doi se sărutau.

În locul piscăreselor s'a mutat alt neam de oameni: domnul Scarlat Iacobescu, pensionar al Statului, mărunțel, cu cioc. Fostul funcționar își strunea toată ziua nevasta, o femeie grasă, cu o vecinică migrenă. În papuci, în halat și cu boneta de noapte pe cap, șeful familiei, tatăl a doi băieți și o fată, când nu era în salon cu cîrpa de șters praful în mînă, era de sigur la bucătărie. Spălatul vaselor, curățitul zarzavaturilor, focul, îl interesa de o potrivă. Purta în buzunar o carte de medicină, în care era vorba mai ales de microbi și de curățenie. În ciorbe, în sosuri, în apa de spălat, omulețul cu ciocarunca totdeauna cite un praf de acid boric.

Noroc că piscăresele plecaseră, pînă să vie el și să vadă în ce stare e casa ce avea s'o locuiască. Eugenia Marcovici n'a trecut o săptămînă de zile dela Sf. Gheorghe prin curtea comună, ca să n'o judece pensionarul.

Mai apoi vecinii nu avură să se plîngă de el. Căpităneasa, care o luase razna cu chefurile, nu mai avea vreme de pierdut prin vecini. Fel de fel de bărbați, care

de care mai tineri, intrau și eșeau de la Frosa. Uneori lipsea nopți întregi de-acasă. Băiatul dela cîrciumă se rupea în șolduri tot cîrînd la sticle și la sifoane, cucoanei căpităneșe. Neagu Mihăescu—el, ca funcționar, ca viitor pensionar, se bucura de noul vecin, dar nu găsisese prilej să-i facă cunoștința.

XXVII

De multe ori boala stinge vrajba în familie, și-i unește pe cei care se certau și se urau pînă mai eri, cum numai bărbatul și nevasta știu să se urască, amărîndu-și toate clipele, înveninîndu-și toate micile bucurii.

Duduca Sofia, de cînd îi fusese băiatul bolnav, își ertase nora de toate vinile nerostite, dar de care erau plini ochii ei întunecați. Neagu se ridicase de pe spate chiar a treia zi și se dusese la slujbă. Mîncă în silă acuma, neșaiul îi pierise, dar nu se lăsase înfrînt. În primăvară însă căzu la pat, și repede se schimbă la trup și la față cu desăvîrșire.

După cîteva zile de nemîncare și de zăcere, bărbatul trupeș, cu ifose de voinic, se scofîlcise la față, se înverzise, și privirea-i năucă mărturisea durere și spaimă. Carnea, întinsă pe trup și multă pînă atunci, parcă se topise sub piele. Ca două pungi desumflate îi atîrnau obrazii pe fâlci. Pielea de pe corp, pămîntie, făcea cute cute. În locul burții marțiale, din ultima vreme: o groapă acoperită de un pergament ciudat.

Bolnavul simțea dureri grozave. Nu putea spune alta, de cît că simțea în stomac ca un fier roșu,

Duduca Sofia ca o arătare se strecura încet de câte nouă-zeci de ori pe uşe şi o închidea la loc; ca să nu-l deştepte şi ca să nu răcească bolnavul. Neagu n'avea somn. Sleit de puteri, cu pleoapele arse, nu putea să aţipească nici noaptea, totdeauna. Maică-sa se apropia de căpăţîiul bolnavului, se pleca să-i vadă ochii deschişi, citea lung în ei suferinţa îndurată şi, stăpînindu-se, pentru că nu trebuia să plîngă, întreba:

— Ți-e mai bine, Neagule?

Alte dăţi îl privea numai, se adîncea în bezna de tăciune a ochilor lui şi tăcea adînc. Nu putea pricepe din ce pricină să-i fie bolnav feciorul, atît de îngrijit de ea. El nu umbla noaptea, bea puţin, nu fuma, şi la timp totdeauna avea pardesiu, avea palton la îndemînă, ca să nu răcească. Nici ea, şi nici Casandra n'ulăsau nici odată uşa deschisă, ca să-l tragă vre-un vînt. Cît despre mîncare, slavă Domnului! ea o gătea! şi Neagu avusese poftă de voinic.

— De ce nu chemi un doctor, mamă? se plînsese bolnavul din primele zile.

— Nu maică, lasă-l la păcatele! Dacă voi vedea că nu-ţi ajută ce bruma ştii şi eu, am să-i chem. Pe tată-tău numai doctoriile l'au ucis! Eu nu ştiam, ce ştiu astăzi!

Şi l-a căutat bătrîna femeie cu fel de fel de ceaiuri clocotite şi reci, greţoase şi sălcii; l-a oblojit peste burtă cu mînele ei ca pe un copil: cu ceapă coaptă, cu leuştean oţărit în spumă de rachiu de drojdii. În sfîrşit, au trebuit să cheme un doctor, într-o zi cînd Neagu da semne de pierzare.

Cîtăva vreme Casandra, nebănuind că boala poate aduce moartea, nu se gîndi la sine nici o clipă.

Dar după zile şi nopţi în care bolnavul nu da semne de îndreptare, încet încet femeia îşi aduse aminte de toată starea ei şubredă. Dacă murea Neagu, rămînea singură pe lume şi fără să ştie în ce parte să-şi îndrepte paşii. Dacă ar fi fost cununată cu el, i-ar fi rămas în caz de moarte, o pensie, mică ce-i drept; dar şi cu pîine goală poate trăi un om, în aşteptarea unor zile mai bune.

Totuşi, Casandra, alături de duduca Sofia şi cu toată inima, îngrija de bolnav. Gemetele lui o sîfşiau, vederea lui o înfiora, i-adevărat, dar trecea peste groaza ce-o năpădea la vederea unei atît de mari schimbări, şi potrivea perna sub capul bolnavului, îl ajuta să stea pe oală, şi-i schimba albiturile pe trup.

Cînd doctorul, chemat fără nici o alegere şi chibzuială, cercetă bolnavul, duduca Sofia îl privi cu spaimă, ca pe un cioclu. După ce îl ciocăni pe piept, pe spate, şi înţelesei că răul nu vine de la plămîni, medicul ceru desluşiri asupra felului cum se hrănise bolnavul pînă atunci. Scrise o reţetă şi spuse că e nevoie să mai vie, şi că ar fi bine să mai aducă pe un tovaraş al lui, ca să dea de la început de rostul boalei. Dar duduca Sofia era acolo şi auzise toate întrebările puse de medic. Pricepuse că mîncarea gătită de ea avea să fie învinuită.

— Vă chemăm noi, domnule doctor, dacă nu i s'o face bine cu reţeta d-voastră, spuse ea.

După ce plecă medicul, duduca Sofia, privind în urmă-i n'o răbdă cugetul să nu spue:

— Umblă cu fofirlica! Să încercăm şi cu reţeta lui, dar dacă nu ți-o fi bine, mamă, o să che-

măm pe altul. Tot a spus el că singur nu se pricepe!

Peste câteva zile fu chemat alt doctor. Acesta, nemulțumit de aerul greu din odaia vecinic închisă și fără soare, porunci să se deschidă ușile pînă în stradă. Alte medicamente fură cumpărate. Casandra alerga la doctor, la farmacie, slabă și galbenă și ea, de nesomn și neliniște.

— Casandro, ia te uită la ceas. Sunt unsprezece? întrebă Sofia. Dacă sunt, deschide ușile, să vie aer, cum îi place doctorului; că acum trebuie să pice, fir-ai al dracului!

Din cînd în cînd venea cîte un funcționar de la minister, ca să întrebe cum mai sta cu sănătatea tovarășul lor. Il căinau cu toții, și plecau uimiți de ce văzuseră. Neagu Mihăescu se prăbușise la pat ca un trunchi și se încrețise ca un balon desumflat. Avea cancer la stomac. Nu era nici o nădejde de scăpare. Insuși doctorii înălțau din umeri. Bolnavul suferea crîncen.

În văicăreli și țipete așa i se curmă viața. Un schelet hîd, într'un sac larg de piele sbîrcită, atîta rămăsese din trupul lui Neagu Mihăescu. Ochii i se afundaseră în cap; mustățile ca o cînepă încălcită, îi atîrnau peste gură. Stufosasele lui sprîncene umbreau două hăuri, în care căzuseră ochii, de acuma orbi pentru vecie.

Duduca Sofia leșina mereu în preajma cadavrului, neputînd să se deprindă cu ideia morții feciorului ei. O trezeau vecinii: domnul cu cioc de alături, Scarlat Iacobescu, și altul de peste drum. Căutau s'o ție în bucătărie, dar mama iar venea să-și vadă fiul și cădea doborîtă pe podele.

Casandra căuta să facă lumină în viața ei, dar ca o pîclă i se așeza pe minte, întunericul o împresura; iar ea, bîjbăind, abia zărea lucrurile, oamenii, încetînd să mai priceapă deslușit ce urmări avea pentru ea moartea lui Mihăescu.

Ca și la cealaltă moarte, a fetei ei, oameni străini, fețe și priviri nepotrivite cu durerea casei, începură să se depene prin lumina făcliilor de ceară, de la căpătîiul mortului.

Neagu fu spălat, un sicriu fu adus și în el, pe masă, în mijlocul salonului, fu așezat răposatul Neagu Mihăescu.

XXVIII

Mutarea pisicăreselor din casa Eugeniei Marcovici îl făcuse să petreacă pe Titi Isăcescu. Urmărise de la fereastră, în picioare, pe un scaun, ca să poată privi peste perdele transportarea pianului cu coadă, retrăind într'un sfert de oră toată farsa, jucată bătrînelor fete, în toate amănunțimile ei. Gîndul că pisicăresele putuseră să creadă că un om de talia lui avea să trăiască vecinic între ele, ba să mai fie și fericit, îl înveselea, privind hodorogitul pian, ca pe un copil tumbel unui clovn. Socotea totuși că făceau bine să se mute din strada Epurilor, ca să nu le treacă prin minte cumva să-i facă vre-un scandal, sau să-i atîină calea cu lacrimi și rugăminți.

Margareta, aflînd că surorile ei s'au mutat, abia atunci a înțeles că nu fusese liniștită pe deplin. Putea de acum să-și întoarne fața către casa de vizavi, nu mai era cu puțință să înlînească priviri

de ură și de dojană. Un ghimpe rămânea încă în inima ei, dar nu-l putea scoate; soră-sa îl iubise, ca și ea, pe Isăcescu! Nu se putea însă despărți de Titi, și se jura sieși să nu se despartă de el nici odată, cu nici un preț.

Era greu de mulțumit un om atât de frumos, de bogat în gusturi delicate une-ori, un om capricios ca Titi Isăcescu. Margareta nu era bogată, nu era destul de frumoasă.

Pentru că în casă se simțea luată ca de păr și adusă în genunchi la picioarele lui, găsea vreme la școală să se gândească cu toată încordarea minții la fericirea și nenorocirea de a iubi un om atât de deosebit de ceilalți. Se întreba mai ales, stînd pe catedră ceasuri întregi cu fruntea pe pumni: cum să se poarte cu el, ca să-l cucerească, să-l simtă al ei, fără grije, fără bănueli. Or cît ar iubi un invins pe învingătorul său, chiar în dragoste îi doarește situația, năzuiește la locul lui.

Săptămîni și luni au trecut cu aceleas svîrcoliri ale cugetului, iar Margareta, de și se hotărâ să pară nepăsătoare, se frîngea umilită la cele dintîi cuvinte de dispreț ale cuceritorului.

Cîte odată purtarea lui aspră și semeată lua pentru ea mărirea unui dezastru, în cît ea nu mai cuteza să-i ceară să fie bun cu ea, se mulțumea să-l roage, plîngînd, să nu-i mai spue:

— «Nu mă plictisi!»

Vorbelor acestora ușoare, în altă împrejurime, Margareta le da un înțeles fără margini. Dacă era adevărat că-l plictisește, cu vorba și cu ființa ei, nici o iluzie de viață fericită nu mai încăpea. Sunt nebuni cu care poți să vorbești mult și bine o mie de lu-

cruri, îți răspund cu liniștea și priceperea omului obișnuit, dar cînd vei rosti întîmplător un a-nume cuvînt, es din calmul cu care te uimesc și te înșelaseră, vociferează și dau semnele nebuniei. Tot așa cu biata institu-toare. Nu putea îndura vorbele: «nu mă plictisi», care îi prevesteau sfîrșitul idilei.

Din pricina urăteniei sursurilor ei, pe care le vedea fără amăgire, Margareta nu putea să creadă orbește în frumusețea ei. Se îndoaia, pe cît e omeneste frumos să șovăești asupra meritelor tale. Pe de altă parte credea atât de mult în desăvîrșirea lui Titi, în cît putea să se îndoaie asupra grațiilor ei vrîsnice.

Umilința femeii, necurmată, luni întregi, întărea în bărbat credința că e stăpîn, și înlătura nevoia unei bunătați prefăcute. Batjocura se ivise plină de spini, și încununa la toate prilejurile pe femeia iubitoare. Era vecinic nevoe de bani. Titi își făcea haine, nu se pornea cu Margareta la plimbare decît în trăsură, de și vizavi nu mai ședea surorile ei. În casă, tînrului cuconăș i se ura de grabă. Fiul ei trebuia îndepărtat, pentru că profesorului i se păruse obraznic.

— Nu pricepi tu? vorbi neted într'o zi Isăcescu, băiatul ăsta poate să înțeleagă ceva din prietenia noastră! E destul de mare. Are el mutră să învețe dela mine carte? Cine este el ca să poată plăti asemenea profesori? Iar cînd o să priceapă că sunt amantul tău, o să mai putem trăi liniștiți?

În zadar Margareta, desnădăjduită, arăta că fiu-său nu dănici un semn de răsvrătire, că e plin de respect pentru chiriașul mai-

că-si. Isăcescu nu-l mai putea suferi în casă. Sau el, sau eu, alege, se rostise amantul hotărât. Avea planuri pe care se ferea să le dea la iveală, câtă vreme mai se afla cineva, afară de Margareta, sub același acoperiș. Cîteva din sculele de preț ale institutoarei fuseseră scoase de prin lăzi și vîndute, trebuia să le vină rîndul inelelor din degete și cerceilor din urechi.

În cele din urmă, muma nuse putu împotrivi amantului. Pricini de ceartă cu băiatul ei avea ori cînd Margareta. Nu se ducea regulat la liceu, nu venea drept acasă de la școală și avea față de maică sa îndrăzneli destule. Îl pedepsiră deci, izgonindu-l din casa părintească, în care avea totuși să vie în fiecare zi la prînz și seara, la masă. Chiria odăiței lui o plătea, se înțelege, tot Margareta. Alecu era mai voios ca or cînd, de osînda asta care-l lăsa liber, necercetat și cu dreptul de a se plînge și a cîrți.

Cu toată rușinea, și deși cu un cîrmei de remușcare în conștiință, Margareta, nestînjenită acum în pornirile ei de dragoste și de robie, se bucura de lipsa din casă a flăcăului. Putea să vorbească, să suspine și să se tîngue în voe, să umble decoltată, să aprindă lampa la miezul nopții, să stea or cînd în brațele sau la picioarele iubitului.

După cîțva timp de la îndepărtarea băiatului, Isăcescu se făcu vrednic. Luă el administrația casei pe mîină. De ordinele lui avea să asculte servitoarea. Cuconașul se pricepea de minune și la bucătărie. Cu Alecu de asemenea își schimbă purtarea. Bietul băiat locuia prea departe ca să vină în fiecare zi, de cîte două ori acasă. Titî îl luă sub protec-

ția lui. Îi cumpără o cartelă de birt, cu trei-zeci de numere, adică trei-zeci de porții și, în taină, prietenește, îl povățui să mănînce în oraș, ca un om în toată firea, nu ca un băețandru.

Se înțelege că institutoarea, cînd își lua leafa, o aducea neatinsă în mîinile despotului.

Margareta era mulțumită de bunătatea amantului ei. Se înșeninase cerul de-asupra casei lor. Une ori Titî gătea prînzuri regale, pateuri nu lipseau dela masă, se bea vin înfundat, și prăjituri de la Capșa încoronau ospățul.

Inele, brățări, el le purta.

— Ți-am vîndut inelul acela vechi, cu piatră albastră. Nu te superi tu! asigură Isăcescu. Nu-mi plăcea cum îți sta.

Margareta nu se supăra. O trecea un fior de părere de rău dar, cînd ridica ochii pînă la înălțimea gurii lui, zîmbea mulțumită că-l vede, că nu o cicălește, că nu-i nemulțumit.

Ea nu-l găsea totdeauna acasă, cu toate că pleca din școală, își părăsea clasa cît de devreme putea. Titî Isăcescu reluase, zicea el, legăturile cu lumea, și mai ales era preocupat de ultimul examen de drept. Avea două examene date la filozofie, șovăise între drept și filozofie, și picase în mrejele Margaretei, tocmai cînd era să se hotărască asupra viitorului. Institutoarea îi datora mult și trebuia să simtă remușcări. Acum însă fericirea amîndurora avea să se întemeeze pe urma licenței de avocat.

De pe ori unde putea să împrumute, cu sau fără poliță, Margareta împrumuta. Iscălise multe polițe, și scadențele amenințau să sosească, dar și Isăcescu se apropia de examen.

Cu toate sacrificiile, deși neconținut închidea ochii și primea de bune îndemnurile lui, supunându-se lor, Margareta avea în suflet o tresărire de groază. Ochii ei, care se închideau sub îmboldurile amantului, se deschideau noaptea pe cînd cuceritorul dormea, și femeia se întreba unde merge și ce-o așteaptă ziua de mîine a scadențelor și poate a plecării lui.

Într'o seară, întorcîndu-se dela școală, Margareta, ca fără ploape, numai ochi, văzu că atît pianul cît și covorul din salon lipsesc. Un hohot de rîs vesel, drăgostos, încercă să-i încălzească inima înghețată în piept. El era încă acolo, gata să dea socoteala, să deslușească.

— Poimîne suntem plini de bani! începui Titi. Pianul l-am dat la acordor, l-am trimis cu camionul la Feder.

— Dar covorul? întrebă femeia.

— Cu covorul am învelit pianul. Nu aveam ceva mai gros și mi-era teamă să nu se roadă... pietrele din mahalaua asta hurdacă! Poimîne am patru sute de lei, ca avans de la o mie de lei, pentru că voi scrie teza unui licențiat în filosofie. I-o scriu eu și el are s'o prezinte, ca fiind opera lui! înțelegi tu?

Chiar a doua zi însă, Titi Isăcescu dispăru din casa Margaretei, luînd cu el și ultimul giuvaer ce-l mai păstra institutoarea, o brățară dăruită ei de maică-sa.

Cam în aceeași vreme Neagu Mihăescu cădea la pat, ca să nu se mai ridice.

XXIX

După trei săptămîni de zăcere la pat, duduca Sofia puse picioa-

rele pe podele, privi în tavan, amei și se întinse iarăși în pat, pentru cîteva clipe. Doborîtă căzuse de odată cu moartea fiului ei. Grija bătrînei bolnave o purtase Casandra, ca o noră adevărată, ca o fică. În curînd însă trebuiau să părăsească locuința din strada Epurilor și să se mute, nici ele nu știau unde. Casa fusese văzută pe cînd zăcea duduca Sofia și fusese închiriată.

— Vezi, mamă, cuteză să ofteze Casandra într'o bună zi, că ar fi fost mult mai bine să ne fi cununat, eu cu Neagu?.. Acum ași fi primit o pensie și ași fi putut purta de grije bătrînețelor dumitale.

Duduca Sofia tăcu, se făcu că nu aude, și oftă, într'un tîrziu. Gîrbovită cum era de năpaste și de zile, tot trebuia să trăiască, ba chiar venise vremea ca să fie cruțată de muncă. Numai la niște neamuri, de rostul cărora nu mai știa limpede, nădăjduia baba să se aciuze. Dar acolo, ca orînde, pentru adăpostul ce i se da, avea să aibă de lucru, și avea să i se ceară vrednicia celor care trudes numai pentru pîine și pernă.

Eugenia Marcovici, și ea cam de o vîrstă cu duduca Sofia, de și poate plîngea în sufletul ei pe bătrîna rămasă fără sprijin, n'o putea ține în casă fără plata chiriei. De cînd murise Neagu se ferise să dea ochii cu urmașii lui, sta închisă în camera ei. Gașca de odinioară se spărsese. Căpităneasa luase poteca desfrînării, picăresele plecaseră, cît despre domnul cu cioc, el chiar de la mutare își speriasse proprietăreasa. Numai cu tinerii mutați în locul lui Titi Isăcescu se înțelegea de minune Eugenia Marcovici. În cîteva rînduri «nemțoaica» tri-

mesese Sofiei cite un castron cu mîncare. Dărnicia ei luminează și mai puternic fundul de prăpastie în care se prăvăliseră cele două femei. Ajunseseră la mila tuturor, pînă și în cei mai sîcîrși dintre oameni stîrneau compătimire.

De cum a fost în stare să umble, bătrîna Sofia se duse la rubedeniile în care nădăjduia. Altă dată n'ar fi fost în stare să legească prin încurcatele străzi din dealul Spirii.

— A făgăduit domnul director al ministerului, printr'un prieten al lui Neagu, din minister, să mă bage într'un azil de bătrîne, spunea Sofia nepoatelor ei de a doua sau a treia spiță, dar ași vrea mai bucuros să stau la una dintre voi. Am mobilă bună și mi-e milă de ea s'o înstrăinez. Ași dărui-o toată unui neam de al meu...

— N'aș sta cu mîinile în sîn, urmă să stăruiască Sofia, văzînd că se prinde. Eu sunt vrednică, n'am astîmpăr. Toată chiverniseala casei lui Neagu eu o duc-eam la capăt. Țiitoarea lui... o mototoală de femeie, care zău nu știu ce are să ajungă. Cum și-o săra așa o mîncă, mie ce-mi pasă! Ea nu are nimic în casă, de cît numai un cufăr, cu care a venit de la un subcomisar.

Neavînd în care altă parte să-și îndrepte gîndul, Casandra se gîndi la maică-sa. Își aduse aminte starea de îmbelșugare din casa lui Mihai Dudău, inima lui deschisă și primitoare. Poate că maică-sa se și cununase... Casandra își iubise în totdeauna mama, pe care de multe ori se învinuise că n'o ascultase, și care fusese bună și cînd fică-sa greșise. Negreșit că la ea trebuia să se ducă și rău făcuse nevestind-o de moartea lui Neagu, ea să poată și ea să-și

pregătească bărbatul. Or cum Casandra nu era nici rubedenie, nici prieten cu Dudău, deși mama ei era soată zidarului. Dar și așa avea să ia fără supărare locul fetei ei, în casa îmbelșugată. Cinstitul zidar, Casandra nu putea să uite, îi promise copila sub acoperămint, ca pe fata lui. Cu vremea, Casandra avea să găsească vre-o slujbă, precum găsise odinioară de lucru în fabrica de țesătorie de la Filaret.

La o nouă legătură, la o nouă căsătorie nu se mai gîndea. Fără să-l fi iubit pe Neagu, Casandra își simțea viața goală. Își imputa în taina inimii, lipsa de căldură ce o arătase răposatului, ca și cum ar fi fost și ea una dintre pricinile morții lui. Viața trăită eri cu Neagu, se depărta în fiecare zi cu o poștă, în așteptarea unei vieți necunoscute, groaznice poate, și se arăta plină de pace și de bunătați. Pînă și duduca Sofia nu i se mai părea Casandrei sgrîpturoaica de odinioară. Apropiată despărțire de mobilele bune, de casa mare, negustorească, îi turbura Casandrei pînă și noaptea.

Pe maică-sa n'a găsit-o acasă Casandra.

— Sunt duși de multă vreme! i-a spus o chiriașe. Sunt la țară, în Domnești. Dumnealui zidește acolo niște case. Au plecat odată amîndoi.

— Sunt duși de mult! băigui Casandra. Zici că sunt duși de mult, dar n'au să vie pe curînd?

— Asta nu știu! și nici adresa nu mi-au lăsat-o! Cred că o să stea pînă o da gerul.

— S'a isprăvit cu mine! cugetă Casandra. Am rămas pe drumuri!

Intorcîndu-se iarăși către casa lui Neagu, tînăra femeie trecu cu gîndul pe la toți cei a căror casă

i se deschisese pe vremuri. Iși aduse aminte de subcomiscr, de Tudora Opreșan, de Mina Săvulescu, de Mihăescu, așa cum îl cunoscuse la început, răvășiți cu toții, unii prin țară, alții în nimicnicie. Duda Sofia, soacră-sa, își găsisse adăpost pe prețul mobilelor rămase de la răposat, ea, Casandra, la cine se putea duce așa, numai decît?

Chiar a doua zi, Sofia Mihăescu încercă în două camioane toate lucrurile casei, ajutată de nepoată-sa și de însăși Casandra, și plecă.

Era pe la două după amiază. Intre pereții goi, Casandra stătu cîteva minute, buimăcită, neștiind în ce parte să se îndrumeze. La maică-sa mai fusese odată, dar nu putuse afla mai multe deslușiri ca în ajun, deși întrebase pe vecini de-arîndul. Eugenia Marcovici venise în casa goală ca să ia cheile.

— Dar dumneata, întrebă proprietăreasa, ai găsit loc la mama dumitale?... Ai găsit nu-i așa?

Tînăra femeie tăcea, cu mintea încetată. Eugenia Marcovici întrezări adevărul și-l izgoni din minte ca peste puțină, dar spuse la întîmplare:

— Pentru cîteva zile ai putea să dormi într'un pat cu mine.

— Eu mai am aici cufărul, meu borborosi Casandra.

— Nu face nimic, e la păstrare bună. Eu închid ușile toate cînd ve-i vrea să-ți iai cufărul vîi dumneata la mine ca să-ți descui.

Casandra dădu din cap, și peste o clipă, mirată, năucă, se găsi în stradă. Pentru că trebuia să se gîndească numai decît încotro să se îndrepte, Casandra se îndrumă pe strada Traian, pe care ajunsesese.

Merse o bucată bună de drum, încurcînd și descurcînd în neștiire aceleași gînduri nerodnice. Tăiașe calea Dudești și se afla în mahalaua Crucii de piatră. Se oprise din mers și privea cu îndărătnicie la două fete bondoace, cu fustele scurte și colorate, cu ți-gări în gură, rezemate amîndouă de stîlpii unei porți. Mutîndu-și ochii de pe ele, la o fereastră, văzu un cap plin de bucle și de funde. O fată slabă spoită pe obraz cu mult roșu, ca și celelalte două din poartă, ciocănea în geam unui domn care trecea nepăsător pe uliță.

Casandra simți o mîină pe umăr. Se întoarse și se găsi față în față cu o femeie groasă, vîrstnică, oacheșe de tot. Răsuflarea femeii, mirosea a tutun, ochii ei căutau să fie dulci ademenitori. Purta o scurteică în cîrcă și din brîu îi atîrna o legătură de chei.

— Ce e puicuță cu matală? o întrebă femeia, privind-o peste tot, de la ghetă pînă la pălăria așezată strîmb.

— Pari tare supărată! următața. Nu vrei să-mi spui și mie ce ai? Vezi, eu, parcă te-aș ghici! Și bărbați și neamurile sunt niște cîini! O fată tînără și frumoasă are și ea plăcerile ei, gusturile ei... Eu țin trei fete ca dumneata în gazdă și le iubesc ca pe ochii mei. Țin trei fete și vreau să mai am una în casă să fie cu soț. Fetele mele nu-și strică mînușitele umblînd la bucatărie, nu înfruntă gerul ernii sau arșița soarelui în luna lui Cuptor; eu le găsesc de lucru! Toată ziua stau la oglindă și se sulemenesc, mîncă-le-ar maica! Ei, ce zici? Ești tînără, ești drăguță...

Casandra tot nu pricepea:

— Și ce lucrează la dumneata?

Bătrîna o mai privi odată, neîncrezătoare. Se înșela oare? Ea citise pe fața tinerei femei des-nădejdea celor care sunt gata să piară, care cad la tocmeală cu cîntea. Pescuise multe tinereti prin dibăcia ochiului ei. Două din fetele care le avea acum, în casa ei de prostituție, așa le prinsese, pe uliță, pe cînd ele se duceau năuce, să-și cumpere otravă sau frînghie.

— Ești din București, puiule? înodă iarăși vorba, bătrîna femeie.

— Da, din București.

— Și ce-ai făcut pînă acum?

— Mi-a murit mai deunăzi bărbatu-meu, spuse Casandra, care începuse să se neliniștească.

— Ia ascultă, îi șopti trăgînd-o de haină spre ea, patroana de bordel, la mine vin bărbați tot unul și unul, mă cunoaște o lume! Casa mea uite-o, vino acolo să vorbim mai pe indelete.

Lumea trece în dreapta și în stînga pe cele două trotoare. Fețe boite, coafuri fel de fel se arătau pe la ferestrele apropiate. Casandra, înfiorată se smulse din ghiara bătrînei borborosînd:

— Bine! bine! și fugi aproape, tot mai departe pe strada Nerva Traian, către calea Văcărești.

Pricepuse în sfîrșit limpede cine era femeia oacheșe și groasă

care o îmbia cu adăpostul ei. Din cînd în cînd întorcea capul să vadă dacă nu e urmărită. Știa acum unde o îndreaptă pașii. Aflase că fabrica de țesătorie s'a mutat pe lîngă cheiul gîrlei, în vecinătatea uzinelor Lemaitre. Puterea, nădejdea care o părăsiseră înviaseră! Era sigură că va găsi de lucru la fabrică, precum găsise cînd era o copilă. Era bucuroasă ca mai bine să plîngă în fața ghișeului domnului director la fabricii, să fie primită decît să-i mai scoată întîmplarea în cale, pe femeia care o îmbia cu bunătăți în casa ei.

Intrebînd din om în om, găsi fabrica de tricotaje. Era o clădire nouă, uriașe, triumfătoare și care avu darul să mărească nădejdea pribegei, de cum o văzu.

— Aicea trebuie să fie de lucru pentru mine! Eu am mai fost aici își zicea ea, înzdrevenită, însufletită. Voi munci la ori și ce!

I se părea că va trăi viața de unde o lăsase, cînd părăsise fabrica. Uitase relele ei. Se credea copil, deși cutezanța cu care gîndea era de femeie prin multe nefericiri trecută.

— Este de lucru la dumneavoastră? întrebă ea la ghișeu

— Da!

SFÎRȘIT

VERIFICAT
2017

VERIFICAT
1987

VERIFICAT
2007